

Históriák

A KECSKEMÉTI MÉDIACENTRUM HELYTÖRTÉNETI MAGAZINJA

**A Városháza
díszítményei
nyomában...**

KIEMELKEDŐ RÉGÉSZETI LELETEK

ŐSEINK ÉLETE KECSKEMÉTEN

150 éves a

KECSKEMÉTI LAPOK

INTERJÚ **9-3. oldal** Egy hónap a vörös zónában
JÁRVÁNY **6. oldal** Milyen maszk legyen?
KEDVEZMÉNY **10. oldal** Visszavonul Mező doktor

HIROS KECSKEMÉTI LAPOK

Advent a csendes főtéren

Továbbra is vezeti **MEGSZÜNNETEK A DUGÓK 70 fát ültetett el a tabellát a KTE HUFAU Hetény és Kecskemét között a 70 éves BÁCSVIZ**

HIROS.HU
OLVASSA AZ INTERNETEN MINDEN NAP!

LAPUNK 40.000
FELTÁJÁZOTT JELENTÉS: HÉTFŐZŐ MEGJELÉNSÉS, DECEMBER 17.

BEKÖSZÖNTŐ

Miközben az egész esztendőnket meghatározta a vilájárvány terjedése és az ellene hozott intézkedések számos mellékhatása, az élet egy pillanatra sem állt le sem a gazdaság, sem a kultúra területén. Kecskemét főterén különösen szembeszökő a meghatározó épületek megújulása, melyek közül a Városháza immár csaknem teljes pompájában áll előttünk. A sok szkeptikus hangot mindinkább az elismerés hangjai váltották fel, ahogy a részletek láthatóvá és megcsodálhatóvá váltak.

Magazinunk legfrissebb számának vezető cikke, ifj. Gyergyádesz László alapos munkája a homlokzat díszítőelemeinek történetét eleveníti fel, bőségesen merítve a korabeli sajtó ma már sokszor mulatságosnak tűnő megnyilvánulásából. Hogy kicsoda a Városháza tetején buzogányával álló Árpádka, s hogyan fogadták megjelenését a kecskemétiak, s hogy miért éppen azok a történelmi személyiségek domborművei díszítik a homlokzatot, akiket ma is láthatunk? Megtudhatják ebből az írásból.

A Duna–Tisza térségének egyik évszázados legendája, újra és újra felmerülő nagyprojektje a két folyót összekötő csatorna léte vagy nem léte. A Duna–Tisza-csatorna, a sívó homokot öntözővízzel ellátó esetleges vízi út régóta megmozgatja a tervezők és a hétköznapi emberek fantáziáját. Milyen fantasztikus tervek születtek erre a csatornára, s csakugyan lett volna kikötője Kecskemétnek? Nagy Judit földrajzkutató eddig kevésbé ismert tényeket oszt meg Önökkel új cikkében.

Magazinunkban olvashatnak ezek mellett egy új, belvárosi régészeti feltárásról. A Katona József utca 4. szám alatti ingatlannál egy társasház és mélygarázs építése miatt vált szükségessé az ásatás. S hogy mit találtak? Megtudhatják Kolonics Bence cikkéből. Milyen volt a múlt századokban a vadászat Kecskemét határában és pusztáin? Mit érdemes tudni az elbontott Árpádvárosról? Milyen volt egy királyi herceg látogatása a híros városban 1870-ban? Ezekről és sok más izgalmas témáról olvashatnak még friss lapszámunkban.

Reméljük, 2021-ben is kitartó kísérőink, olvasóink lesznek! A Hírös História új évada számos meglepetéssel készül Önöknek! Addig is áldott karácsonyt és boldog új esztendőt kíván lapunk minden munkatársára!

Hálával fordulunk az együttműködő partnerek, közgyűjtemények, Kecskemét Megyei Jogú Város Önkormányzata, a Kecskeméti Katona József Múzeum, az MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára, a Bozsó Gyűjtemény vezetői és munkatársai felé, akiknek támogatása, önzetlen segítsége, szakértelme, lokálpatriotizmusa nélkül nem jöhetett volna létre a Hírös História helytörténeti magazin 2020. évfolyama.

Bán János
főszerkesztő

A címlapon
Fűrő Bernadett,
keramikus látható.
Forrás: Banczik Róbert

A KIADVÁNY MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTA:

KECSKEMÉTI
MEGYEI JOGÚ
VÁROS
ÖNKORMÁNYZATA

TARTALOM

KTV Kiemelő

„Árpád és Huba oly magasan van, hogy elmosódik”
Bádóg-, kerámia- és műkö díszek
a kecskeméti Városháza homlokzatain és tetőzetén 5

Pillanatkép

Két kínai nyelvű tekercs a Kecskeméti Levéltárban
P. Károlyi Bernát tevékenysége a ferencesek két világháború közötti
kínai missziójában 16

Korok találkozási a régészetben

Késő középkori kút üzen a múltból
Régészeti feltárás a Katona József utcán 22

KTV Tükör

Vadászat Kecskemét határában és pusztáin a 19. század második felében 26

Értéktörzök

Az elbontott Árpádváros 34

„... a Kecskeméten fennálló lakásínség enyhítése”

Az izraelita/Tormássy bérpalota építése 40

A Duna–Tisza-csatorna története I. rész 44

Évfordulók

Egy magyar királyi herceg kecskeméti látogatása 1870-ben 52

Kecskeméti krónika, portrék

Egy kecskeméti születésű vezérezredes,
Faragho Gábor élete és kálváriája 59

Joó Sándor – Mesterhegedű volt, melyen Isten játszott emlékezetesen 66

Mariházy Miklós – Bukására számítottak, ám sikeres színigazgató lett 68

Rozsnyay Mátyás – Egész életében Tacitus bátorította 70

Sárkány Béla – A gyakorlatias lelkipásztor 72

Múlt és jelen az évfordulók tükrében 74

Jeles magyarok kecskeméti kötődései 75

Szerzők:

Bezsenyi Ádám történész
(Kecskeméti Katona József Múzeum)

ifj. Gyergyádesz László
művészettörténész, osztályvezető
(Kecskeméti Katona József Múzeum)

Horváth Roland történész
(Corvin Mátyás Általános Iskola,
Kecskemét)

Hlbocsányi Norbert főlevéltáros
(MNL BKML)

Kenyeres Dénes hadtörténész
(Honvéd Hagományőrző Egyesület)

Kolonics Bence régész
(Kecskeméti Katona József Múzeum)

dr. Nagy Judit földrajzkutató

Péterné Fehér Mária
nyugalmazott főlevéltáros
(Kecskemét Írott Örökségéért
Alapítvány)

Tóth Szilárd
(levéltáros, MNL BKML)

Varga Géza újságíró
(Hírös Naptár)

HÍRÖS HISTÓRIÁK

A Kecskeméti Médiacentrum helytörténeti
magazinja 14. SZÁM (2020. TÉL)

ISSN 2498-4957

KIADÓ: Kecskeméti Televízió Nonprofit Kft.

6000 Kecskemét, Szabadság tér 2.

telefon: +36 76 570 440,

e-mail: info@hiros.hu

FELELŐS KIADÓ: KOZÁK POLETT

ügyvezető–főszerkesztő

FŐSZERKESZTŐ:

BÁN JÁNOS

(ban.janos@hiros.hu)

FELELŐS SZERKESZTŐ:

HAJAGOS CSABA

(hajagos.csaba@kkjm.hu)

SZERKESZTŐ:

IFJ. GYERGYÁDESZ LÁSZLÓ

(gyergyadesz@gmail.com)

NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS:

EURO BIOINVEST KFT.

KORREKTOR: VARGA GÉZA

MARKETINGMUNKATÁRS:

PIRÁNSZKINÉ SERES SÁRA

seres.sara@hiros.hu

NYOMDAI MUNKÁK:

SZOLNOKINYOMDA.HU

BERENTE IMRE NYOMDAVEZETŐ

BÁDOG-, KERÁMIA- ÉS MŰKŐ DÍSZEK A KECSKEMÉTI VÁROSHÁZA HOMLOKZATAIN ÉS TETŐZETÉN

„ÁRPÁD ÉS HUBA OLY MAGASAN VAN, HOGY ELMOSÓDIK”

Az 1893–1897 között Lechner Ödön és Pártos Gyula tervei alapján felépített kecskeméti Városháza nem csupán monumentális hatása, városképi szerepe, jelképi ereje miatt lett országosan is követendő példa, hanem külső díszítvényeinek – részben újszerű – anyaghasználata és formakincse révén is. Jól látható még ma is az ezekben megnyilvánuló tudatos – építészeti és megrendelői – koncepció, melynek fontos összetevői voltak a nemzeti jellegre való törekvés és a historikus tartalom. Az épület folyamatosan zajló teljes körű felújítása lehetőséget ad arra, hogy a helyszínen dolgozó építészekkel és restaurátorokkal közösen – e téren is – felülvizsgálhassuk eddigi ismereteinket, s új képi és írásos források feltárásával, közzétételével kisebb-nagyobb mértékben pontosítsuk azokat. Különösen az épület külső díszítvényei vonatkozásában voltak korábban bizonytalanságok, így a 2019. tavaszán megjelent általános építéstörténeti írásunk után, ezúttal ezeket mutatjuk be részletesebben, többek között az első alkalommal publikált Zsolnay-mintarajzok segítségével.

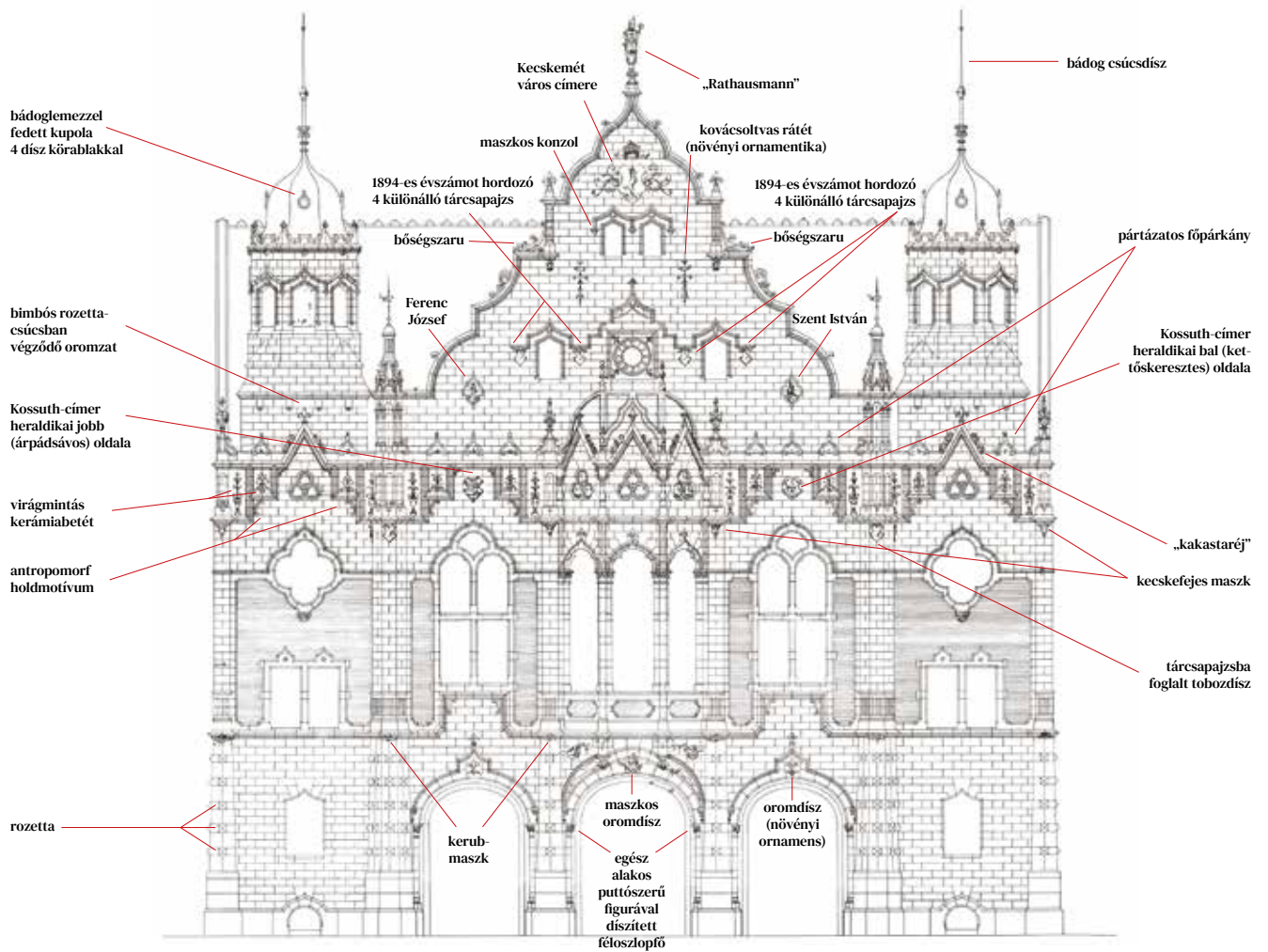
A kecskeméti Városháza újszerűsége nem mindenki számára volt egyértelmű és pozitív a korabeli kritikák tanúsága szerint, nem feltétlenül látták meg benne „az első úttörő munkát”. A Városháza ünnepélyes átadásáról (1897. december 26.) tudósító, az épülettel az első két oldalán kiemelten foglalkozó Vasárnapi Ujság (1898/1.) szerencsére „a jó oldalon állt”. Paur Géza festőművész éles szemmel vette észre és hívta fel a kortársak figyelmét arra, hogy végre van egy olyan középület, „a melyről száműzve van a különben is dísztelen gipsz-ékítmény tarkasága, a nagy építkezésnek e hatás-vadászó eszköze...”. Valóban, a 19. század jellegzetes díszítőanyagának vezető szerepét Kecskeméten a műkő-, kerámia- és bádóg díszek együtt vették át. Közülük a legkevésbé szokatlan a kufsteini cement alapú műkő alkalmazása volt, melynek nagy mennyiségben

Pártos Gyula – Lechner Ödön: A kecskeméti Városháza kocsialáhajtós középírzalítja
(fotó: ifj. Gyergyádesz László)

tapasztalható jelenléte részben annak olcsóságának volt köszönhető, gyors népszerűsége a kecskeméti polgárok körében pedig Lechner leleményes díszítvényi formáinak. Legfontosabb korabeli forrásunk e

téren szintén Paur Gézának (Vasárnapi Ujság, 1898/6. p. 94.) köszönhető: „Ezeknek nem lévén eddig elnevezésük, a kecskeméti nép, a melynek híres városházán először kerültek alkalmazásba, külön magyaros

Bádó-, kerámia- és műkö díszek a Városháza főhomlokzatának középrizalitján (egy 1893-as tervrajz felhasználásával készítette: ifj. Gyergyádesz László és Olajosné Nagy Nikolett Vivien)

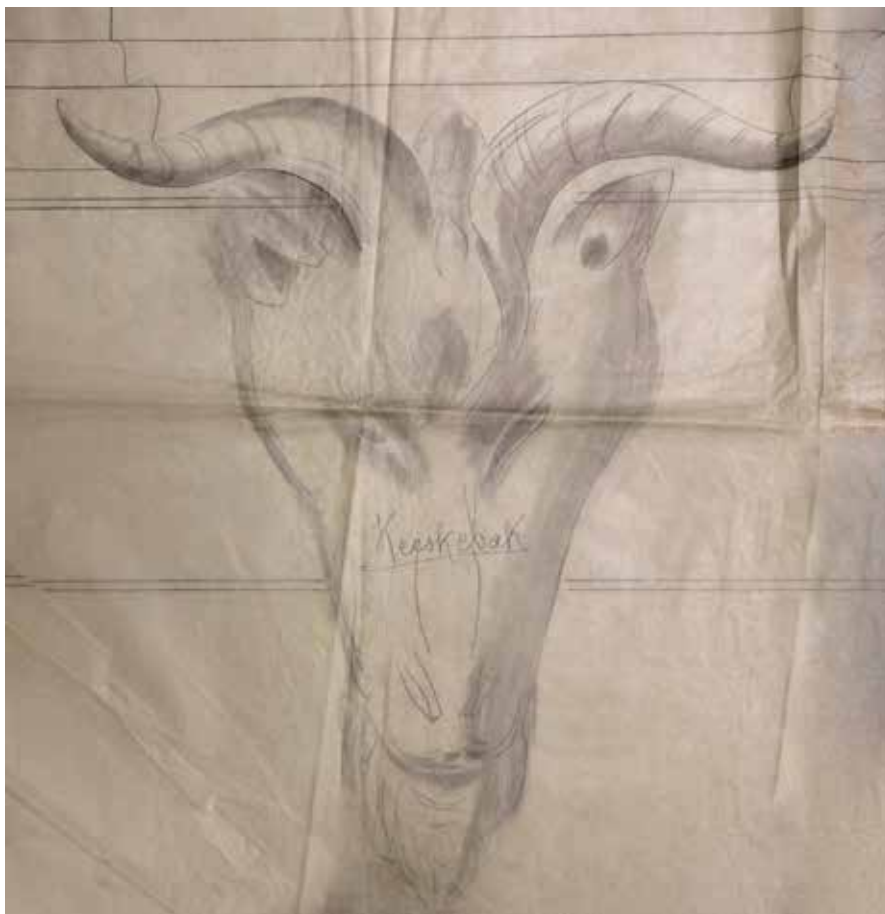
népies módra keresztelte el őket. A hajló karcsú csipkeszegélyt »hernyónak«, a kunorodó tömörebb formát »kakastaréjnak«, a falak képtereit körülvevő csoportokban alkalmazott gyöngyszerű csomókat pedig hosszas tojásalakuk miatt »kigyótojásoknak« nevezte el.” A többnyire előregyártott és festett műkö elemek között, a már említett fantáziaformák mellett, vannak kisebb darabszámban jelenlévő munkák is, így például 2 bőségsszaru a főrizalit orompárkányán, vagy éppen a 2 nagyméretű baldachin a főhomlokzat – egykor gyógyszerári – sarokbejáratai felett. (A Városháza felépítését követően a Szentháromság-szobor felőli helyiségekbe a Szentlélekhez címzett, a Nagytemplomhoz közeli földszinti sarkon pedig a Szentháromságról elnevezett patika kapott helyet.) Természetesen Kecskemét címerállata

is megjelenik 8 kecskebakfej formájában (főrizalit). Az épület külső homlokzatainak tetején végigfutó pártázatos főpárkány elemei szintén kivétel nélkül műköből készültek, Lechner későbbi alkotásaihoz képest még – egy fejlődési sor kezdetén állva – szerényebb méretekben és formai variációban. A műkö díszek közül szintén több helyen is látható 30 db nagyobb és 68 db kisebb antropomorf holdmotívum, míg összesen 84 egész alakos puttószerű figurával díszített féloszlopfő található a főhomlokzat középrizalitján és az oldalhomlokzatok bejáratainál.

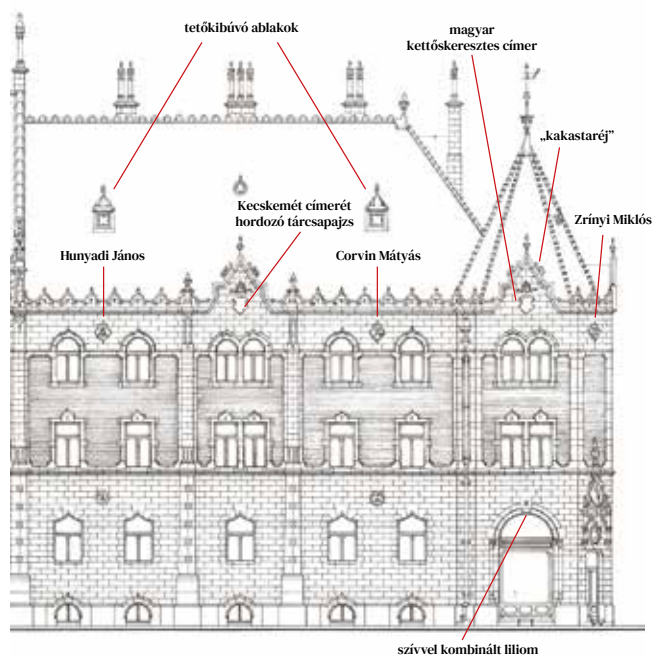
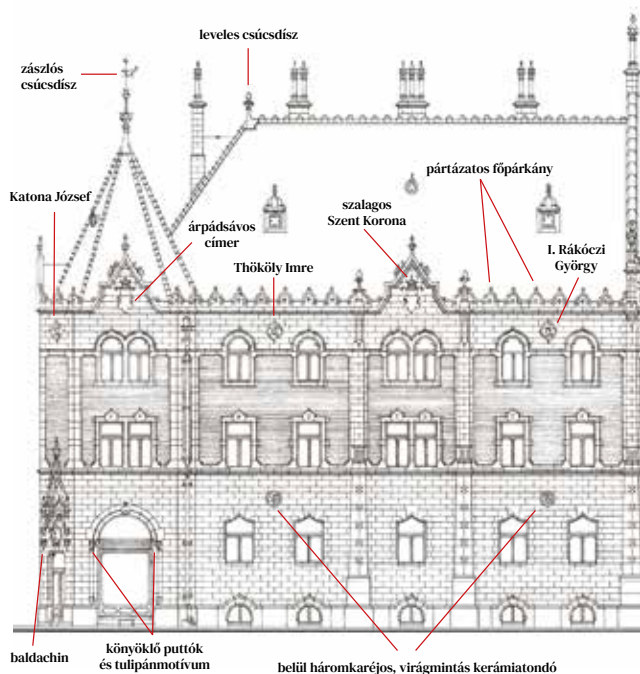
Lyka Károly, Lechner egyik legfőbb szakmai támogatója néhány évvel az átadás után már követendő példaként írhatott az épületről és a városunkról „a magyarországi építészet terjesztése” kapcsán: „Kecskemét derék polgárai az ő hagyományos okossá-

gukkal felkapták ezt a magyaros stílust s a hol könnyű szerrel lehet, kisebb s egészen kicsiny objektumokon is alkalmazni igekeznek a formáit. Valaki megreparáltatja a portáját: meghagyja a mesternek, hogy csináljon oda olyasféle valamit, amit a székházon látni. A gölöncsérnek meghagyják, hogy ezt vagy azt a formát csinálja meg, dísz gyanánt, a kis házra.” (Művészet, 1903/2. p. 138.) A Városháza épületdíszei közül leginkább a kerámia használata tekinthető úttörő jelentőségűnek, művészeti és technikai téren is előremutatónak. Lechner Ödön életművén belül is ez az egyik első példa, melyben fontos szerepe volt az építész családi háttérének és Zsolnay Vilmossal való barátságának, szakmai együttműködésüknek. „Lechner számára a kerámia a hazai adottságoknak és építészeti lehetőségeknek megfelelő

nemzeti építőanyag, amely formálhatósága, színbeli lehetőségei alapján a kialakuló szecesszió szabad, egyéni alakítás-igényének is megfelelt.” (Mendöl Zsuzsanna: Lechner Ödön és a Zsolnay gyár kapcsolata. In: Lechner Ödön 1845–1914. Emlékkiállítás a művész születésének 140. évfordulójára. Magyar Építészeti Múzeum. Kiállítási katalógus. Szerk.: Pusztai László – Hadik András. Budapest, 1985. p. 64.) Kecskemét az első – részben kísérletinek is tekinthető – fázis, ahol még nem kapott az épületkerámia a teljes építészeti koncepciót átható, átformáló szerepet, mint a néhány évvel később megvalósult főműveken (pl. Budapest, Iparművészeti Múzeum, Földtani Intézet, Postatakarékpénztár). Mindennek technikai alapja a pécsi Zsolnay-gyárban a kilencvenes évek elejére több lépcsőben („Steindl-maszsa”, plutonit) kifejlesztett, s 1893-ban gyártani kezdett pirogránit. A témában otthonosan mozgó Petrik Lajos, a korszak jelentős szilikátipari vegyésze, „zsugorodásig keményre égetett kőanyagárú”-ként határozta meg. (Petrik Lajos: Agvagipar. In: Az iparművészet 1896-ban – Millénniumi emlékkönyv. Szerk.: Ráth György és Györgyi Kálmán. Budapest, 1897. p. 178.) A pirogránit részletesebb leírását nyújtja számunkra Katona Imre művészettörténész: „Ez az új kerámiaanyag, amely

„Kecskébak” (Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

Bádög-, kerámia- és műkő díszek a Városháza főhomlokzatán (egy 1912-es tervrajz felhasználásával készítette: ifj. Gyergyádesz László és Olajosné Nagy Nikolett Vivien)

dos fedőmáz) vonták be és másodszor a máz természetétől függő hőmérsékleten, általában 950–1000 °C között égették ki. A második égetéshez zárt tűző kemencét használtak.” (A Zsolnay kerámiák sajátosságai. In: Műtárgyvédelem, 22, 1993. p. 202.)

Mivel a kerámiadíszek terén bizonytalanság jellemezte az eddigiekben megjelent szakirodalmat, és sajnos a helyi

Majolikamázás pirogránit és műkö díszek a hátsó homlokzat egyik konzolos sarokerkélye alatt (fotó: ifj. Gyergyádesz László)

Zsolnay Vilmos alkotótehetségének újabb nagyszerű bizonyítéka, azért válhatott igen jelentőssé, mert összetétele következtében fagyállóbb, az idővel dacolóbb, mint a terrakotta. [...] A pirogránit sikerét az is fokozta, hogy a Zsolnay-gyár különböző színekben majolizálva alkalmazta. [...] A pirogránit masszája...tűzálló agyagból és kb. 30–40% 1-2 mm szemcsenagyságú

samott-örleményből áll. Gipsz formában, kézi erővel alakították és száradás után 1300 °C körüli hőmérsékleten égették. A pirogránitot többnyire sómázzal, vagy színes majolikamázzal vonták be. [...] A színes mázas pirogránit kétszeri égetéssel készült. Először kb. 1300 °C-on nyílt lángú kemencében égették, majd részben vagy egészben színes majolikamázzal (ónoxi-

Magyaros „fejdísz a sarokerkély tornyok alatt” (Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

Pirogránit díszek terve a Zsolnay-gyár 4. sz. „Terracotta-könyvéből” (borító: 22,5x15 cm, Zsolnay Porcelánmanufaktúra Zrt., fotó: ifj. Gyergyádesz László)

Virágmintás kerámiabetétek terve a 4. sz., illetve virágmintás kerámiatondó és Kecskemét koronás címere az 5. sz. „Terracotta-könyvből” (Zsolnay Porcelánmanufaktúra Zrt., fotó: ifj. Gyergyádesz László)

levéltár is rendkívül hiányos anyaggal rendelkezik (elsősorban néhány építkezés közben használt M 1:1 méretarányú és rossz állapotú rajzzal), ezért engedélyt kértünk és kaptunk a Zsolnay Porcelánmanufaktúra Zrt.-től arra, hogy lefotózzhassuk a szigorúan őrzött Zsolnay „Terracotta-könyvek” megfelelő oldalait. Ennek köszönhetően első alkalommal jelenhetnek meg nyomtatott formában a kecskeméti Városházához készült mintakönyvi rajzok a kapcsolódó adatokkal és a vonatkozó – főleg német nyelvű – bejegyzésekkel. Az összesen 19 „Terracotta-könyvből” a 4. és az 5. kötet tartalmazza a kecskeméti Városháza („RATHHAUS BAU KECSKEMET”) pécsi manufaktúrában megrendelt kerámiadíszait, így az előbbiben összesen 8, míg az utóbbiban 6 ilyen oldalt találtunk. A többnyire 1894-ben kivitelezésre került elemek között számos olyan van – a főhomlokzat 4 db virágmintás kerámiatondója, vagy éppen a

különböző címerek –, melyekről például a kecskeméti építkezés megrendelési könyvében is olvashatunk. (A Kossuth-címer heraldikai jobb és bal oldalát például így írták le 1894. február 3-án: „*czímerpajzsok 2 drb ja teljesen a 144^{ik} sz rajz szerint a kettős kereszt és hegység jelvényét nyeri, kettő ellenben az ország 4 folyójának jelvényét nyeri.*”) Mindamellett találtunk egy egyelőre beazonosíthatatlan, talán kivitelezésre sem került díszítményt is, ahogy nem leltük fel az egyik kötetben sem például a kalászos címerpajzs rajzát.

De nem találtuk II. Rákóczi Ferenc arcképét sem az 5. kötetben, ugyanis soha nem is létezett. (El kell ismerünk, hogy idősebb kollégáink iránti tiszteletből, mi magunk is átvettük e hibás megállapítást. Mindenesetre egy újabb figyelmeztető példa volt arra – a kecskeméti színház külső szobrászati munkáit végző személyek, cégek téves beazonosítása, vagy éppen Lechner víztorony-terveinek hibás datálása

Thököly Imre Zsolnay-gyárban készült portré reliefje és annak hátoldala, illetve Árpád fejedelem és Huba vezér (fotó: ifj. Gyergyádesz László)

Történelmünk jeleseinek névfeliratokkal ellátott portré reliefjeinek terve a Zsolnay-gyár 5. sz. „Terracotta-könyvéből” (Zsolnay Porcelánmanufaktúra Zrt., fotó: ifj. Gyergyádesz László)

mellett –, hogy minden ún. szakirodalmat fenntartással kell kezelnünk, s ha komolyan vesszük, újra kell kezdeni a források felkutatását, tanulmányozását.) Ezt bizonyítandó tesszük közzé a névfeliratokkal ellátott portré reliefek mintarajzait tartalmazó oldalt, melynek főszereplői pontosan megegyeznek a korabeli tudósításban olvasható felsorolással: „Dombormű szobrok a székházon. Már megérkeztek a majolika szobrok, melyek két-két példányban Árpád, Huba, Zrinyi Miklós, Thököly Imre, Rákócy György, Katona József, Hunyady János és Corvin Mátyás fejkéjét ábrázolják. E féldombor szobor művek igen szépek ide lent, de Árpád és Huba oly magasan van, hogy elmosódik.” (Keckseméti Lapok, 1894. szeptember

Katona József pirogránit portréjának helyszíni tisztítása 2019-ben (Fűrő Bernadett keramikus, fotó: Banczik Róbert)

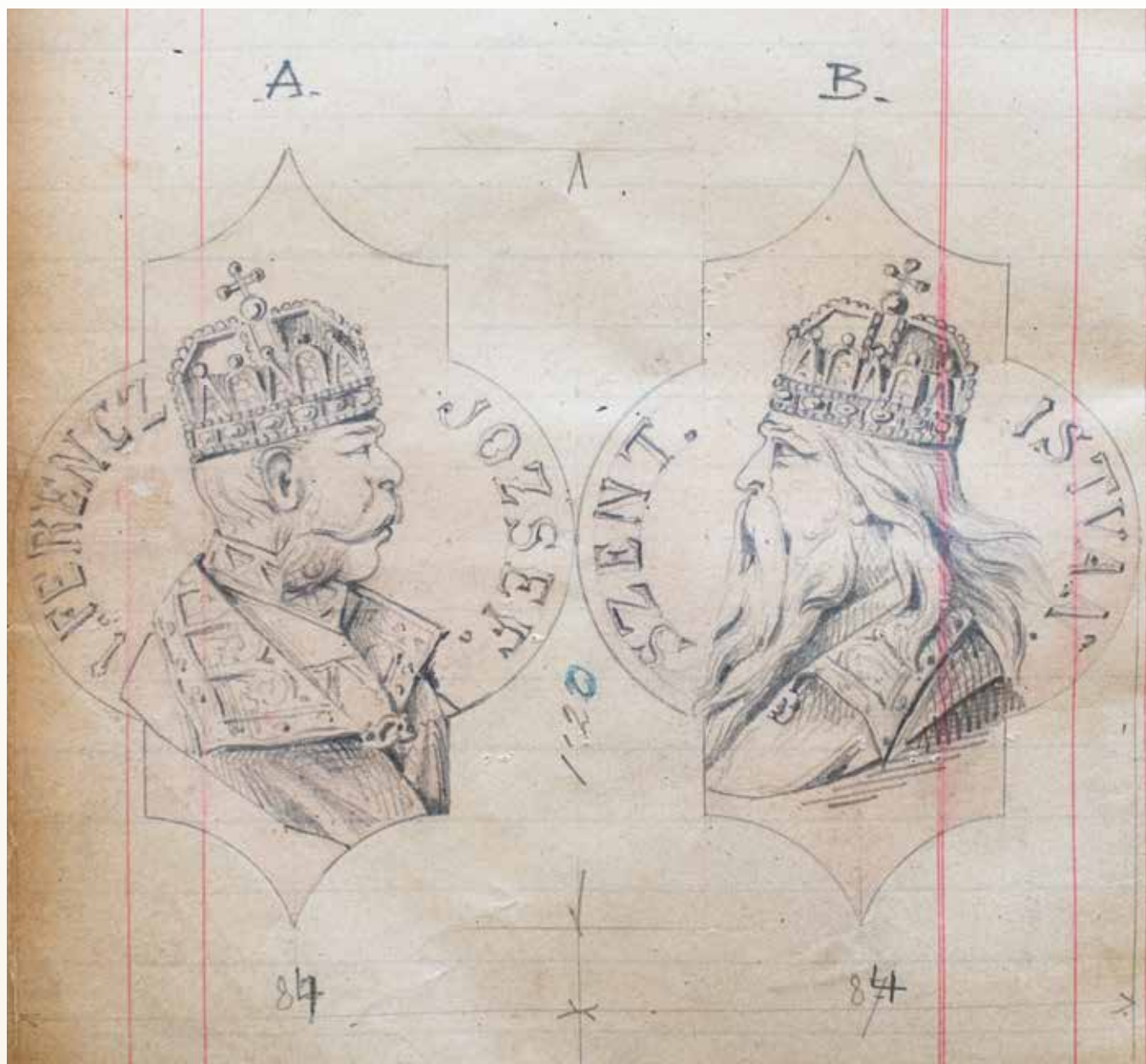

23.) A megrendelési könyv 1894. április 17-én kelt bejegyzése alapján eredetileg még kufsteini cementből tervezett portré medalionok, többnyire kváderköveket imitáló, nutázott vakolatarchitektúra előtt kaptak elhelyezést a főhomlokzat és az udvarok különböző részein, annyi pontosítással, hogy a történelmi személyek közül Zrínyi Miklós és Katona József „csak” egyszer jelenik meg. Ahogy Szent István és I. Ferenc József is, igaz kiemelt helyen, a főrizalit nagy oromzatának alsó szintjén. Bár az építkezések során végig majolikaként emlegették, valójában a me-

dalionok, akárcsak a virágmintás táblák, pirogránitból készültek. A motívumok és az arcképek nyersen hagyott pirogránit felületét e műveken a hátterek kék színű (majolika)mázzal történt lefedése segített még jobban kiemelni. (A kerámiaelemeket a szélükénél alkalmazott, max. 2 cm szélességű habarcsággal, továbbá drótozás segítségével rögzítették a Városháza homlokzati téglafalához.)

Végül érdemes foglalkozni a bádogdísztípusokkal is, melyek többsége (pl. zászlós, gömb alakú és leveles csúcsház, ereszcatorna összefolyó üstök) a

kerámia- és műkő elemekhez képest talán kevésbé attraktív, részben funkcionális feladatokat is ellát, mégis szervesen illeszkedik az épület összetett – Gesamtkunstwerk törekvéseket is mutató – stílusához. De ami igazán kihagyhatatlanná teszi a bádoglemezből készült munkák bemutatását, az a Városháza legnagyobb korabeli sajtóvisszhangot kiváltó „ékítménye”, melyet 1894. augusztus 14-én szállítottak Hirmann Ferenc budapesti fémöntő műhelyéből Kecskemétre. A 227 cm magas figurális szobor lágy forrasztással összefogott, trébeléssel formált (cinköntvény)

I. Ferenc József és Szent István arcképe a Zsolnay-gyár 5. sz. „Terracotta-könyvéből” (Zsolnay Porcelánmanufaktúra Zrt., fotó: ifj. Gyergyádesz László)

I. Ferenc József és Szent István Zsolnay-gyárban készült portré reliefjei

bádoglemezekből készült, belsejében vas merevítő szerkezettel. Az épület egészét átható történelmi, nemzeti gondolat a szobor értelmezését, megnevezését problémássá tette, ugyanis a nagyközönséget a korszak általános történelmi szemlélete befolyásolta, de az attól való merészebb (művészi) elhajlásokat nehezen tolerálta, így az építészek által eredetileg gondolt ún. Rathausmann, azaz a „városházaember” motívumával sokáig nem tudtak mit kezdeni. Érdemes tehát ezzel kapcsolatban belelapozni (időben előre haladva) a korabeli helyi sajtóba:

„Árpád a honalapító ércszobrát, miként, tervezve volt, tegnap, királyunk születése napján állították fel a városháza homlokzati ormára. A szobor hősies deli alakot ábrázol, azonban valamivel nagyobb lehetne, mert az ottani magasság nagy arányokat követel.” (Kecskemét, 1894. augusztus 19.) Egy héttel később jelentek meg talán a legindulatosabb mondatok: „— Hogy mi az a skandalum? — kezdé az első — hát az, amit ezzel a városházával csinálnak. Különben skandalum maga az egész városháza! Minden újabb részlet új álmétkedés és új megbotránkozás nekünk kecskemétieknek, és új gúnytárgya a vidékieknek. [...] — De hát ahhoz az Árpád szobrának csúfolt középkori »Ritter« hez ott fön a csúcson, mit szóljunk! No hiszen, ha Árpád apánk lejöhetne az égből, tudom istenem, szétütne amúgy magyarosan az építők és építetők, de még a felügyelők között is, amiért így megcsúfolták! — De meg is érdemelnék! [...] — Éppen olyan ez a szobor,

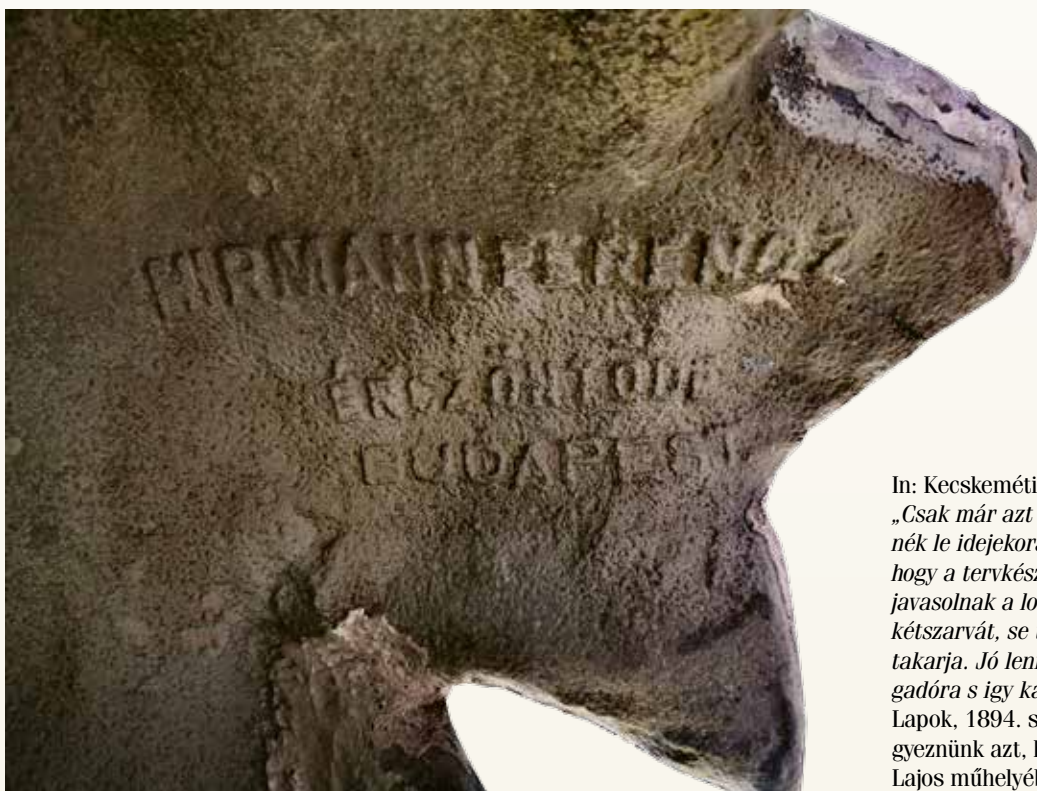
mint egy nagy cifra cukorsütemény tetején egy kis tánczra kész baba. Valóban nevetséges! — Igen, ha az embert nem bosszantaná, hát kaczaghatna rajta. — Azt mondják pedig, hogy ez az építés koronája! [...] — Én meg a mondó vagyok, nem sokáig díszleg az a — hogy is mondjam csak — Árpád ott a magasban, mert, mint hallottam, a legközelebbi közgyűlésen interpelláció alakjában szóvá fogják tenni, talán csak akad valaki? és aztán — aztán Árpád apánk is ki fog engesztelődni. — Hát most haragszik? — Nagyon! (Laikus: Skandalum. In: Kecskemét, 1894. augusztus 26.)

„...mulasztást követnének el, ha nem regisztrálnánk az általános megütközést, mit az oromfalra állított »Árpád« szobor okozott. Nem tudnók megérteni, hogy Árpád szobra mit keres ott a városháza tetején, de hát nem Árpád az, hanem valaki más. Nem tudjuk ki. Nagyobb baj ennél is, hogy bár merről nézve igen komikus, hol táncoló, hol kétszarvú furcsaságot ábrázol. Igaza látszik lenni tehát azoknak, kik azt mondják, hogy még idejekorán le kell venni, minél fogva, már csak a közvélemény megnyugtató végett is felhívjuk az intező köröket, hogy ha még nem tették, szakértőkkel megnézetni sziveskedjenek. Ha ahhoz értő emberek nem találnák helyén valónak, úgy figyelembe ajánljuk lapunk egy barátjának azon véleményét, hogy oda a város címerének dombor művű szobra tétessék, vagy mint egy másik javasolja, hogy a szobor helyén semmi egyéb, mint egy zászló nyél legyen.” (Az Árpád szobra.

Fotóösszeállítás „Árpádka” cinköntvény szobrának restaurálása kapcsán (összeállította: Pálfi Lajos és Vecsey Ádám)

A kivitelezést végző Hirmann Ferenc jelzése 1894-ből a „Rathausmann” nagyközönség számára nem látható részén (fotó: Pálfi Lajos)

In: Kecskeméti Lapok, 1894. szeptember 2.)
 „Csak már azt a lovatlan német lovatot venni le idejekorán, mert az a mit hallottunk, hogy a tervekészítők csak kisebb buzogányt javasolnak a lovak úr kezébe adni, még se kétszárvat, se táncra igazított lábait el nem takarja. Jó lenne ez a szobor az építendő vigadóra s így kárba sem veszne.” (Kecskeméti Lapok, 1894. szeptember 9.) Itt kell megjegyeznünk azt, hogy a hódmezővásárhelyi Pálfi Lajos műhelyében zajló restaurálási munká-

A „Rathausmann” vázlatos rajza a „Kecskeméti th. város székház építkezése. A főhomlokzat középrésze. Művezetőségi példány.” megnevezésű Muraközy Sándor városi főmérnök által 1893. május 15-én ellenjegyzett tervrajzról (Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

latok során a legnehezebb feladat éppen ennek a vélt „táncos mozdulatnak”, a nagyközönség által félreértett klasszikus kontraposzt testtartás (a figura test súlyának nagy része a végig egyenes bal lábára helyezve, vállai és karjai csipőjétől és lábaitól eltérő tengelyen áll) pontos rekonstruálása volt.

„Ma már az oromzaton levő pánczélos vitézzel is kevesebbet foglalkoznak, mióta kiszült, hogy annak eszeágában sem volt Árpádot ábrázolni, hanem stilszerű díszítmény. Leg is jobb lesz a kritikával várni a teljes befejezésig.” (Kecskeméti Lapok, 1894. szeptember 30.) „Az új városház pánczélos vitézét, amióta kiszült róla, hogy nem a honfoglaló Árpádot akarja ábrázolni, közönségesen Árpádkának nevezik.” (Kecskemét, 1894. november 11.) „Árpádkát” természetesen a nagy hagyományokkal bíró szomszédvárosi vetélkedés, ugratások, ellentétek sem kerülhették el: „A Nagy-Kőrösi Hirlapok f. évi 28-ik száma az Egyetértés után szelimes csevegésben eleventi föl Kecskemét és Nagy-Kőrös újabb conflictusát, mely

onnan keletkezett, hogy épülő városházánk homlokzatára helyezett Árpád apánk vezéri buzogányával megfenyegetve Nagy-Kőröst, ott nagy elkeseredést keltett, minek következtében a nagykőrösiek gyűléseket tartottak, deputációkat küldtek a főispánhoz, hatóságokhoz, hogy fordítsa el felőlük a kecskeméti Árpád buzogányát s inkább fenyegetse meg a veszekedő Szabadkát. Mivel pedig sem kérésük, sem fenyegetésük nem használt, mert viszont a kőrösiek a nagy-kőrösi templom tornyának ablakába ágyút helyeztek el, melynek öldöklő torka kecskeméti fenyegeti s háború vagy békekötésre kényszerít. Jó szomszédainkat megnyugtadjuk s hamár a legutóbbi időben annyira összeházasodtunk, megbarátkoztunk: Árpád apánk se fenyegetőleg fordul Kőrös felé, hanem lehető vig hangulatban vendégszeretőleg integet Kőrös felé; azért hát csak üdvözlésekre tartsák készen azt a bizonyos ágyút is, hogy a gyorsvonatot üdvözölhessék.” (Kecskeméti Lapok, 1895. július 21.)

ifj. Gyergyádesz László

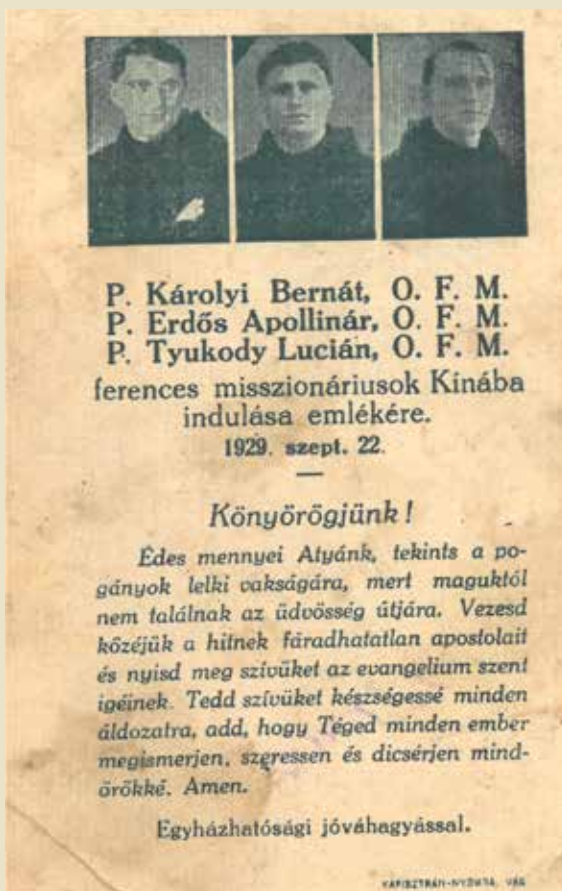
KÉT KÍNAI NYELVŰ TEKERCS A P. KÁROLYI BERNÁT TEVÉK KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

A Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára munkatársaként nemrégiben két kínai nyelvű tekercs akadt a kezembe. A tekercesket P. Károlyi Bernát ferences ajándékozta Kecskemétnek 1933-ban, ennek történetét szeretném jelen írásomban körbejárni.

P. Károlyi Bernát már elemi iskolájának elvégzése után az egyházi hivatást választotta, így a pécsi ferences kollégiumba jelentkezett. 1913-ban tett örök fogadalmat Gyöngyösön. Ferences szerzetesként

kapta a Bernát nevet. 1915 januárjában szentelte pappá Szmrecsányi Lajos egri érsek. Papi szolgálatának első állomása Baja volt, ahol hitszónokként, majd kollégiumi helyettes prefektusként dolgozott. Aktív

egyházközösségi életet élt, több vallási társulat vezetője volt. Az első világháború idején, 1916–1918 között Budapesten és Szécsényben teljesített tábori lelkesítő szolgálatot. 1918 után dolgozott Szatmárnémetiben, majd Dunaföldváron, Jászberényben, valamint Kecskeméten, utóbbi állomáshelyein a helyi ferences kolostorokban élt.

P. Károlyi Bernát és ferences rendtársai 1922. szeptember 22-i Kinába indulásának emlékére nyomott kártya. Egyházi jóváhagyással nyomta a váci Kapisztrán-nyomda

P. Károlyi Bernát: Magyar ferencesek Kína felé..., I. rész.

A KECSKEMÉTI LEVÉLTÁRBAN KÉNYSÉGE A FERENCSEK KÍNAI MISSZIÓJÁBAN

A huszadik század első évtizedeiben világviszonylatban is megerősödött a missziók iránti érdeklődés, a kereszténység más kultúrákban való továbbadásának készsége. A Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány 1929-ben nem keresztény környezetben, Kínában vállalt missziót.

1929. január 29-én a kecskeméti kolostorban megtartott definitórium gyűlés

tárgyalta először a misszió kérdését, és megbízta a tartományfőnököt, hogy gyűjtse össze azon rendtagok kérvényeit, akik vállalkoznak a misszióba indulásra. Június 21-én, Budapesten a definitórium ismét tárgyalta az idegen népekhez induló misszió ügyét. A tárgyalás már a generális levelének ismeretében zajlott, amely letelepedési helyként Kínát jelölte meg. A

Kínába induló nyolctagú társaság vezetője P. Károlyi Bernát lett, akiért egyik rendtársa, P. Schroyt Pál külön is közbenjárt egy korabeli levelében: „...olyan testvérek, kik, mint pl. P. Bernát szívük vérért adják a misszióért, hadd menjenek, hadd dolgozzanak ott...”.

P. Bernát a kecskeméti Historia Domus tanúsága szerint a nyár folyamán Tirolnba utazott, hogy a kínai missziós életről információkat gyűjtson. Indulásakor, 1929-ben a kecskeméti kolostorban működött, és a ferences szegénygondozást, valamint a különféle munkásegyleteket szervezte.

A misszió anyagi fedezetét különféle missziós beszámolók, könyvek, naptárak kiadásával próbálták fenntartani. 1930-tól kezdődően a misszionáriusok életéről diavetítés járta be az országot, így például Debrecen, Kecskemét és Vác lakossága is láthatta a beszámolót. Ebben orosz-lánrésze volt a később visszatérő Károlyi Bernátnak.

A Kínába induló nyolc ferences búcsúztatását 1929. szeptember 21-én tartották. P. Károlyi Bernát Máriagyűdön a kis- és nagyboldogasszonyi búcsúnak volt a szónoka. Bernát atya Pécssett, Jászkerek-egyházán, Ágasegyházán, Ménteleken és Vácon járt még ebben az időben. Kecskeméten „szeptember 17-én a moziban volt a búcsúztatás, J. Szabó László az egyház főgondnoka, kormányfőtanácsos, igen szépen kidolgozott beszédben méltatta a misszionáriusok önfeláldozó életét, ezután a magyar franciskánusok erre a hivatásra való rátermettségét bizonyította; a végén pedig két kis magyar zászlót adott át a misszionáriusoknak, hogy a magyar nemzet eszményét ott a szegénységben őrizzék meg, és propagálják. Legvégén P. Bernát búcsúzott el Kecskemét közönségétől. Szeptember 17-én este a familiától búcsúzott el P. Bernát [...] Szeptember

II. rész.

III. rész.

P. Károlyi Bernát ferences hittérítő, egy kínai kislfiút, a kilencéves Sidó Tomit magával hozta Budapestre, az eucharisztikus kongresszusra

P. Károlyi Bernát és Siao Tamás Budapesten az eucharisztikus világgongresszuson 1938-ban

hogyan kitapasztalhatják, a rendi versenyszellemből adódó leleményességek közül saját térítómunkájukban melyik alkalmazható leginkább.

Úti élményeit P. Bernát Jungcsouig két füzetben tette közzé.

A magyar misszionáriusok végül egy üres missziós központot kaptak: a Hsziang folyó bal partján fekvő, Lingling kerületben található Lengsujtan várost, ahol Szent Imre halálának 900. évfordulójához kapcsolódva, 1930. november 5-én telepedtek le. Eközben viszont a Jézus Legszentebb Neve Provincia a

P. Károlyi Bernát ajándéka Kecske-mét lakosságának

18-án ment el P. Bernát Budapestre, hogy onnét Rómába menjen...". A misszionáriusok Kínába indulása emlékére – vélhetően több propagandaanyag között – kártyát tettek közzé, melyen P. Károlyi Bernát arcképe is látható.

A misszionáriusok 1929. szeptember 27-én érkeztek Rómába. Közben 1929. október 3-án P. Károlyi Bernátot a misszionáriusok előjárójává nevezték ki. Az út az angol nyelv tanulásával telt el. A leckék előadója P. Bernát volt. Port-Szaíd,

a Szezi-csatorna, a Sínai-hegy, Eritrea és Karachi érintésével 1929. december 7-én kötöttek ki Sanghajban.

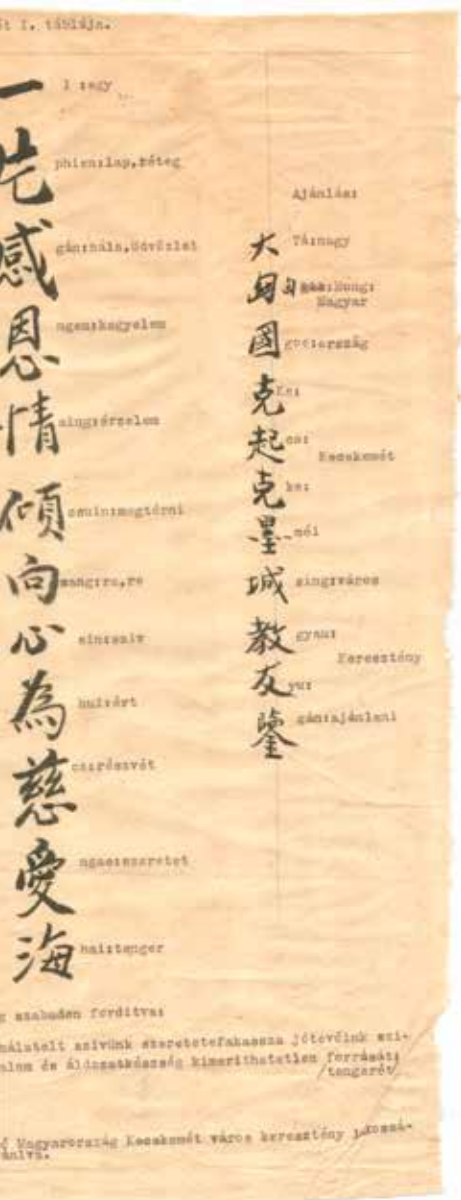
A környezettel való ismerkedésük során eléjük tárult a kínai nyomor. A kijelölt missziós terület központjába, Jungcsou-ba 1930. január 22-én érkeztek meg a ferencesek. P. Bernáték a tiroli misszionáriusok módszereinek megismerése mellett a jezsuiták, a szaléziek, a verbiták, a passzionisták és a domonkosok missziós tevékenységére is igyekeztek odafigyelni,

paokingi missziós központ feladására készült, amelyet P. Jesacher apostoli prefektus a magyarokra akart bízni. P. Bernát beszámolója szerint bár Paoking földrajzilag igen jó terület volt, missziós szempontból mégis a legnehezebb vidéknek számított: tíz éve nem volt keresztelés, és csupán egyetlen missziós házzal rendelkezett. A magyar misszionáriusok féltek feladni a már jól kiismert lengujtani vidéket, de készek voltak az új feladat elvállalására, így a paokingi misszió mégiscsak a magyar ferencesek munkaterülete lett.

A paokingi misszió ekkor már 50 éves múltja volt. A vidék lakosságát anynyira uralták a kommunista zavargások és az érdekkereszténység – mivel ez egyben nagyobb fokú anyagi biztonságot és különféle terhek alóli mentességet jelentett –, hogy a korábbi atyák ettől elriadva adták fel ezt a területet. A Paokingba érkező P. Bernát beszámolója szerint a misszió a város közepén helyezkedett el, a városnak hatvanezer lakosa volt, 90%-uk írástudatlan. A missziós kerület hárommillió lakosa között 366 keresztény élt. Bernát atya 1932 februárjában az 1926. óta többször

ismétlődő kommunista zavargások hatásának számlájára írta a „hitehagyást” és a hittani ismeretek csökevényességét.

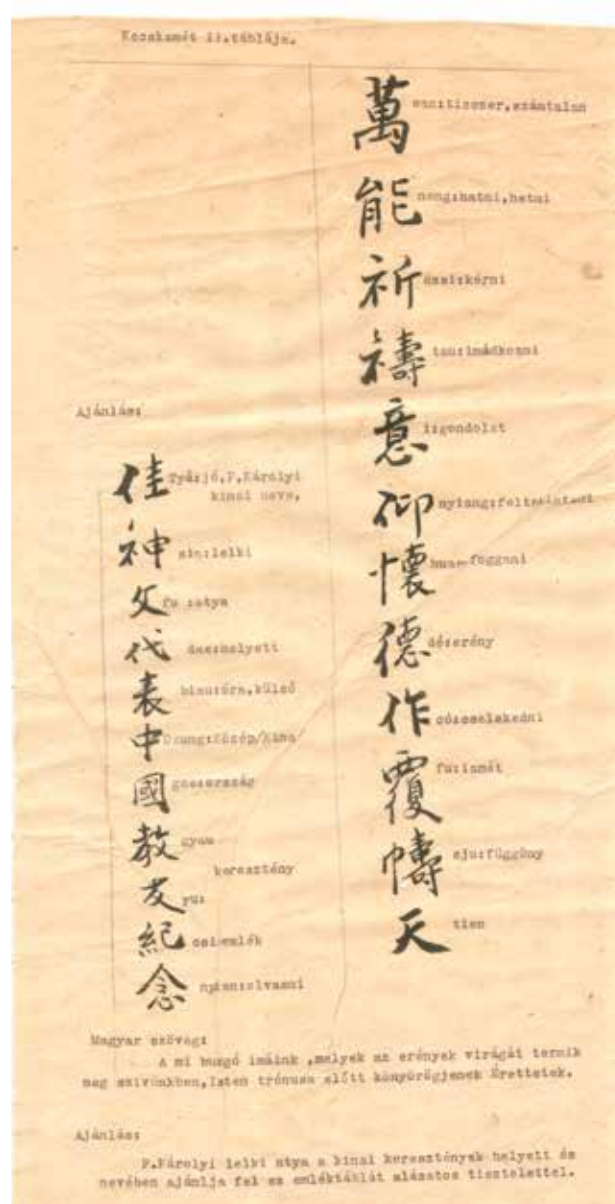
A P. Bernát vezette magyar csoport mind a kínai, mind pedig a római és budapesti előjáróknál szorgalmazta az általuk ellátott missziós terület önállósítását. A misszió vezetői a személyi feltételek stabilitását egy magyarországi női szerzetesrend letelepítésével próbálták biztosítani. Ennek eredményeként érkeztek meg Paokingba a Sztamári Irgalmas Nővérek Kongregációjának tagjai 1933. november 18-án. A magyar ferencesek munkájának eredmé-

P. Károlyi Bernát ajándékának (1. tekercs) rajzolata és magyar fordítása

P. Károlyi Bernát ajándéka Kecskemét lakosságának

P. Károlyi Bernát ajándékának (2. tekercs) rajzolata és magyar fordítása

nyességét a számadatok is jól mutatják: az 1931-ben átvett területen 366 katolikust tartottak számon, számuk 1933-ra 601-re emelkedett.

A paokingi ferences misszió mindennapjairól 1945-ig P. Lombos László vezetett latin nyelvű, naplószerű beszámolót. Ebből értesülünk P. Károlyi Bernát kínai missziós tevékenységéről, melynek fő momentumai a beszámolók szerint a keresztény közösség pasztorálása, látogatása, a katekumenek oktatása, keresztelese, a misszió napi viszonyaival, a misszió elhelyezését

és finanszírozását biztosító ingatlanberuházások és -bérlemények gondozásával kapcsolatos tevékenységek voltak. Az alábbiakban kivonatolva felidézünk néhány mozzanatot Bernát atya mindennapjaiból.

1931. december végén P. Károlyi Bernát meglátogatta az összes keresztény közösséget. 1932 februárjában a misszió részére Hszinhuában házat, kertet vásároltak. 1932 márciusában P. Károlyi Bernát a katekumenek részére először nyitott iskolát Paokingban. 1933 februárjában P. Károlyi Bernát esperes Paokingban, közel

a város nyugati kapujához, Ocsiaijában megvásárolt négy régi kínai házat. Azonnal elkezdett építeni egy rendházat a nővéreknek, akik novemberben érkeztek Magyarországról. 1933. július 19-én P. Károlyi Bernát temetőnek való területet vásárolt a várostól délre. 1935. január 2-án P. Károlyi Bernát meglátogatta a katekumeneket Vufengpuban. A hitoktatók és a katekumenek a legnagyobb ünnepléssel fogadták őt, zenével és petárdákkal. Január 5-én a katekumenek közül megkeresztelt 16-ot, házat is bérelt a misszióknak 5 évre.

© PÉCSI EGYHÁZ

1935. május 20-án P. Károlyi esperes Liangsitangba ment, hogy helyet vagy házat válasszon a missziónak; azután május 22-én Vananba (Paoking) utazott, hogy meglátogassa a keresztény közösségeket. Ott május 25-én lezárta a katekuménátust és megkeresztelte a katekuménákat. 1936. február 23-án tanácsossá, február 25-én vikárius delegátussá nevezték ki P. Károlyi Bernátot. 1937. december 17-én P. Károlyi Bernát magával vitte a 12 éves Thomast (Hsziao Tien-jut) az 1938 májusában Budapesten tartandó eucharisztikus világ-

kongresszusra, Magyarországra. 1938-tól P. Károlyi a misszió budapesti prokurátora lett.

A fent hivatkozott kínai tekereseket P. Károlyi Bernát 1933-ban adományozta Kecskemét városának. Az első tábla és fordítása az ötödik és hatodik képen látható, magyar kísérőszövege az alábbi, szabadon fordítva: *„A mi hálatelt szívünk szeretete fakassza jőtevőink szívében az irgalom és áldozatkészség kimeríthetetlen forrását/ tengerét.”* A magyar fordításhoz az alábbi ajánlást fűzték: *„Dicső Magyarország Kecskemét város keresztény lakosságának ajánlva.”*

P. Lombos László tudósításának megfelelően P. Bernátnak 1938-ban betegség miatt haza kellett térnie. Magyarországra magával hozott egy kínai árvát, akivel az országot járva adományokat gyűjtött a kínai misszió javára. A kínai árvából, Siao Tamásból később ferences novícius lett. 1956 októberében szerzetesként részt vett a budapesti forradalmi eseményekben: a Bem szobortól vonult a tömeggel a Parlamentig. A forradalom leverése után Amerikába távozott, és elvette feleségül Károlyi Bernát unokahúgát. Két fiúgyermekük született, az egyik – nem meglepő módon – a Bernard nevet kapta. Siao Tamás 1987-ben hunyt el az Amerikai Egyesült Államokban. (A 18. oldalon szereplő korabeli fotón együtt látható P. Károlyi Bernát és Siao Tamás kisgyermekként.)

Visszatérése után első állomáshelye Vác lett, ott vikárius volt és a ferences nyomda igazgatója. 1939-ben aztán a pasaréti kolostorba helyezték át, helyettes házfőnöki kinevezést kapott, valamint szerkesztője lett az Isten dalosai című ferences missziós lapnak. 1941-ben a kecskeméti rendházba került át, mert megválasztották a helyi kolostor házfőnökének.

A világháború alatt Bernát atya részt vett a zsidómentésben, és befogadta a nyilasok elől menekülő katonatisztek és nyilasok elöl menekülő katonatisztek is. Habitusba öltöztetve igyekezett menekíteni az üldözötteket.

Az oroszok bevonulása után erőteljesen védelmezte a kommunisták támadásaival szemben a hitet. Támogatta a keresztény és nemzeti politikai irányt. Tiltakozott a kommunista rendőrség embertelenségei miatt. 1949. november 28-án éppen bevásárolni indult a pasaréti egyházközségi óvoda számára, amikor letartóztatták, majd államrend elleni szervezkedés ürügyén ítélték el 1950-ben. Kínzások és embertelen körülmények között rabosko-

Siao Tamás kisgyermekként

dott. Jéghideg, szellőztethetetlen cellában őrizték, éhezették. Betegségét nem gyógykezelték. A szenvedéseket türelmesen viselte, 1954. március 2-án halt meg.

A paokingi misszió kialakulását áttekintve a Kapisztrán provincia tagjainak Kínában való letelepedése úgy áll előttünk, mint a század eleji ferences rendi reformtörekvések egyik legjelentősebb momentumja. A misszió majd huszonöt éves működésének jelentősége abban állt, hogy a csupán lelkipásztori területen tevékenykedő magyar rendtartományt kiemelte szűk keretei közül, és megnyitotta előtte a szolidaritás és a nagylelkű áldozatok lehetőségét, amibe a missziós mozgalom képes volt bekapcsolni a korabeli magyar keresztény társadalmat is. Ennek a lelkiületnek legszembetűnőbb hatása a hazai missziós propaganda nyomán született számos hivatás volt. Ez a missziós lelkiület Magyarországon a legszembetűnőbben a misszióalapító P. Károlyi Bernát életét hatotta át, aki a II. világháború éveiben, majd a kommunista diktatúra kezdetén ugyanúgy azonosult a szenvedőkkel, és kereste ezer fortélyal bajaik enyhítését, mint ahogy azt Kínában tette, vértanúságával megpecsételve a huszadik század magyarországi rendtörténetét.

Toth Szilárd

KÉSŐ KÖZÉPKORI KÚT ÜZEN A Régészeti feltárás a Katona József

A Kecskeméti Katona József Múzeum munkatársaiéknál 2020. szeptember 25. és október 28. között megelőző feltárást folytattunk a Katona József utca 4. számú ingatlanon, amelyet a helyszínen épülő társasház és mélygarázs építése tette szükségessé.

A telkek a Kecskemét – Középkori városmag elnevezésű lelőhely D-i részén található. Az utca környéke a 18. században már

biztosan betelepült volt. Ebből az időből rendelkezésünkre állnak térképi források, amelyeken az utca vonala és annak telkei

is megtalálhatóak, a mai telekosztás a 18. századi telkek formáját mutatja kisebb változásokkal.

Az ásás kezdetekor a felső, modern, törmelékes réteg került eltávolításra. A bolygatlan, sárga agyagos altalaj változatos mélységben került elő, összességében

cölöphely, 3 épület és 2 kút került feltárássra. A bontásuk során előkerült leletanyag alapján a város kora újkori időszakára, a 16-17. századára keltezhetőek.

A feltárt vermek főként tároló- és/majd szemetesgödörként funkcionálhattak, míg a megfigyelt árkoknak vízvezető szerepük lehetett. A felszínen kirajzolódó cölöphelyek valamilyen felszíni épület szerkezeti elemei lehettek, de összefüggő és értelmezhető rendszert nem alkottak. A három földbe mélyített épület egyenes oldalfalú, egyenes aljú és viszonylag nagyméretű volt. Tüzelőberendezés nem került elő bontásuk során, felmenő szerkezetükre utaló cölöphely három esetben volt megfigyelhető. Az épületek hossz tengelyében elhelyezkedő cölöphelyek a tetőszerkezetet tartó oszlopokra utalnak.

A feltárást egyik legjelentősebb jelensége egy különleges verem volt. A négyzetes alakú gödör egyenes oldalfalai mentén függőleges vesszőfonatokból, sarkain négyzetes átmetszetű talpfákból és vízszintes irányú deszkákból álló fabélés mutatkozott. A gödör felső rétegében falenyomatokat figyeltünk meg, amely alapján a jelenléte egy fedett, bélelt tárológödörként értelmezhetjük. A feltárást másik személynöködött objektuma egy faszervezetes kút volt. A négyzetes alakú, egyenes

oldalfalú jelenség alján négyzetes alakú, vízszintes deszkákból, négy sarkán négyzetes átmetszetű talpfákból álló kútbélés rajzolódott ki. E jelenségek 3D-modellje megtalálható a Kecskeméti Katona József Múzeum sketchfab felületén. (<https://sketchfab.com/3d-models/keso-kozepkori-kut-late-medieval-well-c64ab14149d-d433ab5079759c1ca16b0>).

A jó megtartású faelemek felszedésére és csapolásának megfigyelésére is lehetőség nyílt: a vízszintes deszkákat a függőleges talpfákba csapolták. Az agyagos, vizes talajnak köszönhetően a két jelenségből kiemelt, jó megtartású famaradványok a legszebb leleteknek számítanak, amelyek a feltárást során felszínre kerültek. Szépségük mellett bővelkedő információt szolgáltathatnak, évgyűriük elemzése (dendrokronológia) alapján kivágásuknak éve pontosan meghatározható lehet. A faelemek dendrokronológiai vizsgálata már folyamatban van.

A feltárást bővelkedett szebbnél szebb leletekben, nagy mennyiségű állatsont, díszes kerámiatöredékek, egy ép kályhaszem, különböző vasleletek (patkó, sarkantyú) és csonteszközök is napvilágot láttak. A kimagszó számban előkerülő állatsontanyag alapján a telek környékén egy mészárszék helye valószínűsíthető. A

MÚLTBÓL József utcában

az ezen a szinten kirajzolódó felszín egy kisebb dombokból álló, lankás hely képét mutatta. Ebben az agyagos rétegben kerültek megfigyelésre a szakmai nyelven objektumokként nevezett régészeti jelenségek foltjai – egészen pontosan 240 –, köztük 178 gödör, 32 árok, 25

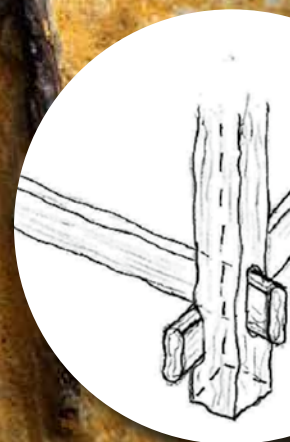

A feltárás madártávlából

A kút faelemeinek csapolása, rekonstrukció (rajz: Kulcsár Kornél)

A tárológödör a bontás után

A tárológödör bélelése

várostarténeti kutatások alapján ismert mészárszék helyezkedik el a Mezei kapunál (a Mezei utca és az Erzsébet körút találkozása) és a Plectér területén. További, közvetett bizonyítékot szolgál a Katona József utca és az Erkel utca 19. századi elnevezése, amely előbbi esetében Bárány utca volt, utóbbit pedig Nyereg utcának hívták.

A Kecskemét – Középkori városmag elnevezésű lelőhely egy sűrű, intenzív része került feltárássra munkánk során. A régészeti feltárással elengedhetetlen része a dokumentáció, hiszen egy építkezést megelőző feltárásról van szó, az itt történt megfigyelések legnagyobb része kellő dokumentáció nélkül már nem rekonstruálható. Az ásatáson a jelenségek precíz bontását követően azokat fotóval, rajzzal dokumentáltuk, geodéziai GPS segítségével bemértük. Az utómunkálatok során a tárgyak restaurálása, az eredmények értékelése fog megtörténni. Az előkerült leletanyag a Kecskeméti Katona József Múzeum gyűjteményét gyarapítja, a feltárással nyert információk pedig tovább bővítették ismereteinket Kecskemét múltjáról.

Kolonics Bence

Jelmagyarázat

■ A feltárási helyszíne

VADÁSZAT KECSKEMÉ ÉS PUSZTÁIN A 19. SZÁZAD

„Szórakozás, kedvtöltés a vadászat? A kinek csak az, az olyanra szánalommal tekint az igazi vadász, mint a huszár a bakára. Kontár az olyan, semmi más. — Vagy tán szenvedély hát? Még az is kevés. Élethivatás a vadászat, valóságos élethivatás. A kinek egyszer egy mesterlövése sikerült, ismeretlen vágyak kelnek benne, mindig azt csinálni...” 1873-ban így fogalmazta meg, mondhatni lelki oldalát a vadászatnak a Vasárnapi Ujság cikkírója.

Túl az érzelmi oldalon a vadászat az emberiség megélhetését biztosította évezredekre visszamenőleg. A honfoglalást követően az országban a törzsek minden tagja szabadon vadászhatott. A vadászati jog személyhez fűződő jogosultság volt. Csak később, a jogilag egységes jobbágyság kialakulásával párhuzamosan vált minden szabad embert megillető jogból nemesi előjoggá. II. Ulászló 1504. évi 5. dekrétuma tiltotta meg először a parasztság számára a vadászatot. Az 1514 után bevezetett fegyvertartási tilalom megfosztotta a jobbágynak a fegyveres vadászat lehetőségétől. A vadászati jogot átfogóan szabályozó első törvény 1729-ben született, mely megerősítette II. Ulászló

dekrétumát, de kiterjesztette „a polgárookra, az összes nem nemesekre, s az országban lakó bármely állású nem honosítottakra is”. (A vadak szaporodási időszakában a nemeseknek is tilos volt vadászni.) Ugyancsak ez a rendelkezés korlátozta a katonák vadászati jogát. A legénységi állomány tagjai és az altisztek számára teljesen megtiltotta a vadászatot. A tisztek csak saját helyőrségük területén és csak mezőkön vadászhattak. Ezt követően számos részletszabályozás született pl. a tilalmak megszegőire vagy a vadkárok megtérítésére vonatkozóan. Mária Terézia pl. elrendelte, hogy az állatállományban, a vetésben és a szőlőkben okozott károk megelőzésére évente háromnapos jobbági vadászatot kell rendezni a földesúr

által biztosított fegyverrel és lőszerez. (A 18. század második feléből számos adatunk van a levéltárban arra vonatkozóan, hogy rendszeresen tartottak farkasokra vadászatot, 1774-ben pl. a szolgabíró utasítására rendezett ilyen vadászat alkalmával a város gazdái öt farkast ejtettek el. A farkasok mellett kártékony madarakra is rendszeresen vadásztak.) Az 1700-as évek elejétől találunk adatokat kecskeméti városi jegyzőkönyvekben földesurak vadászatairól. Pl. 1760 áprilisában úriszék (földesúri törvényszék) tartására Kecskemétre jött Koháry János, közben április 11-én Szentkirályon vadászott.

II. József 1786-ban kiadott vadászati szabályzata (bár csak négy évig volt

T HATÁRÁBAN MÁSODIK FELÉBEN

hatályban) lényeges újításokat tartalmazott. Ezek szerint a vadászati joggal kizárólag a földterület tulajdonosa rendelkezhetett, de a vadászati jog a területtől függetlenül elidegeníthető volt vagy haszonbérbe lehetett adni. Ugyanakkor mindenkinek lehetővé tette a ragadozó vadak elejtését. Az 1802. évi 24. törvény a vadászati jogosultak körén nem változtatott, de a földterület tulajdonosának jogosultságai bővültek, akár birtoka felén is megtilthatta a vadászatot. A törvény tovább növelte a tilalmi időszakot, részletesebben szabályozta a vadkárok megtérítését, és az azzal kapcsolatos pereket az alispán hatáskörébe utalta.

Az 1848-as törvények megszüntették a nemesi előjogokat és az úrbéri rendszert, a vadászati jog újraszabályozására azonban nem került sor. Ugyanakkor az új közjogi helyzet nem volt összeegyeztethető az 1802. évi törvénnyel, a nemesek vadászati jogát illető rendelkezések hatályukat veszítették.

Kecskeméten a vadászattal kapcsolatos külön rendelkezések nem születtek. Egyes részintézkedések történtek csak a fennmaradt iratok alapján. Pl. 1726-tól a pásztoroknak megtiltották a fegyverviselést. Tiltották a piacon vagy magánházaknál a

nyulak, vadmadarak élmezésére való árusítását, akit rajtakaptak, 12 forint büntetést fizetett és még a puskáját is elkobozták. 1798-ban szabályrendeletbe foglalták: „A lakosoktól a fegyver elvételni rendeltetett”. Egy 1803-ban kelt rendelkezés értelmében az útfelügyelők feladatává tették a tilalmas időben való vadászat felügyeletét. 1819-ben ismételten felhívták a figyelmet a Helytartótanács 1798. szeptember 17-i (206. számú) rendelkezésére, mely a fegyvertartást korlátozta: „... melynél fogva tilalmaztatik, kivéven az utazó kereskedő és mesterembereket, uraság csószzeit és pásztorokat, mindazoknak, kiket a fegyvertartás különben nem illethe, olyas fegyvereket tartani tellyességgel nem szabados”.

Kecskemét város, miután 1834-re több kisebb és legnagyobb földesurától, a Koháryaktól/Coburgoktól megváltotta magát a földesúri joghatóság alól, a földterület ténylegesen a birtokába került, élhetett vadászati jogával is. Csak 1848-ból van adat arra vonatkozóan, hogy a város a vadászati jogot haszonbérletbe akarta adni, de a szabadságharc ideje alatt ez nem volt lehetséges. A szabadságharc leverését követően általános lefegyverzés lépett életbe. Csak kevesen, különleges engedély-

Gömör Frigyes

lyel tarthattak fegyvert. Ekkor növekedett meg a „törözéssel” való vadakat elejtők száma, amit viszont tiltottak országszerte. A tanyasi gazdák körében az 1850-es években megnőtt a fegyvertartási engedélyt kérők száma, mivel állataikat, gazdaságukat betyárbandák garázdálkodásai fenyegették, pusztították.

1856-ban jutott odáig Kecskemét város tanácsa, hogy a vadászati jog haszonbérbe adásáról tárgyaljon. A bérbeadást még az 1849. március 7-én kiadott rendelkezés úgy szabályozta, hogy „a község [értsd: község] határában eső minden földeken kizárólag a községet [közösséget, itt várost] illeti”. A vadászati jog bérbeadását az 1852. évi osztrák birodalmi törvény is engedélyezte. Kecskemét város Tanácsa 1856. március 26-i ülésén döntött a vadászati jog haszonbérbe adásáról, valamint négy vadászati kerület kialakításáról. A bérbeadást öt évre tervezték úgy, hogy „a bérletbe egyedül községi illetékességűek bocsájtassanak”. A vadászati kerületek vonalát egyik országtól a másik országtig alakították ki. A befolyó bérleti díjat a koldulás eltörlésére létrehozott alapba kellett befizetni. A Helytartótanács 1857. január 10-én kelt leiratában engedélyezte a bérbeadást, a szolgabíróóság azonban kifogással élt, hogy ne csak kecskemétiiek vehessenek részt az árverésen. Ezt követően a tanács úgy határozott, hogy a vadászati jog bérbeadását közhírré teszi a „Budapesti Hírlap”, a „Pesti

Részlet a főbírói jegyzőkönyvből

Napló” és a „Vadászati Ujság” hasábjain háromszor egymás után.

Meghatározták a bérbeadás feltételeit is: „1. A vadászat hasznóbérlője csak oly egyéniség lehet, kinek személye ellen legtovábbi aggály sem fogható fenn.

2. A bérlőre vállalkozó; az árvezései megállapodott két évi hasznóbért fizetendi, melynek fele bánatpénzül, fele pedig az első év hasznóbéréül tekintetik.

3. Alhasznóbérletezés, avagy az egész bérletnek egy harmadik egyén kezérei átbocsájtása, úgyszintén a vadászati területnek a bérlők által kölcsönös egyezkedés útján kicserélése, csak a bérbeadó községi hatóságnak tudomásával, beleegyezésével eszközölthetetik.

4. A bérlők saját felelősségük terhe alatt, a vadászatrai szigorú ügyelet tekintetéből kötelesek tanulni, vagy legalább szakértő vadászokat tartani, s azokat a hatóságnak tudomására juttatni.

5. Bérlő köteles mind az öt évre kiszámítandó összegek erejéig teljes biztosítékot nyújtani.

6. Minden tilalmazási költségek kizárólag a bérlőt terhelendi.”

1858-ban azonban újra kellett szabályozni a hasznóbérbe adandó területeket, miután balászfalvi Kiss Miklós (később Kecskemét egyik országgyűlési képviselője) az 1729:22. és az 1802:24. törvényekre hivatkozva kifejtette, hogy Kecskemét város közönsége, mint „földesúr”, a maga tulajdon birtokának felén van feljogosítva a vadászati

jog gyakorlatára. Ezt figyelembe véve 1858. június 21-i ülésen úgy határozott a tanács, hogy „nagy részben a város minden erdei, a közlegelők, azokra eső minden erdők adásának hasznóbérbe”. (A közbirtok a város határának ¼ részét tette ki, Borbás, Szentkirály és Alpár puszták ebben az időben még megváltás alatt voltak a szentkirályi erdő kivételével.) A négy vadászati kerületet újra fogalmazták:

I. Kerület: Ballószeg (13.915 kat. hold), ágasegyházi közlegelők és nádasok (476 kat. hold).

II. Nagy Nyír (210 kat. hold), Kis Nyír (28 kat. hold), Nagy Talfája (202 kat. hold), Kis Talfája (81 kat. hold), Belső Nyomás (3.749 kat. hold), szentkirályi erdő (728 kat. hold), szikrai járás (6.901 kat. hold).

III. Szentlőrinc (11.523 kat. hold).

IV. Bugac-monostori közlegelők, erdők, nádasok (9.702 kat. hold).

(Az összes városi terület 86.845 kat. hold volt. Kecskemét város ebben az időben összesen 153.796 kat. hold területet használt és birtokolt.) Magánbirtokosoknak nem engedték meg a bérbe adott területeken való vadászatot. Néhány hasznóbéres szerződés fennmaradt a levéltárban. Ezekből tudható, hogy pl. a szentkirályi tölgyes erdőben a vadászati és „madarászati” jogot 1870-ben Szappanos István (később országgyűlési képviselő) vette bérbe. A hasznóbér összege egy évre 100 forint volt. Szintén ő bérelte a vadászati jogot a monostori közlegelőn, Nagy és Kis Nyírben, Ballószögben és Buga-

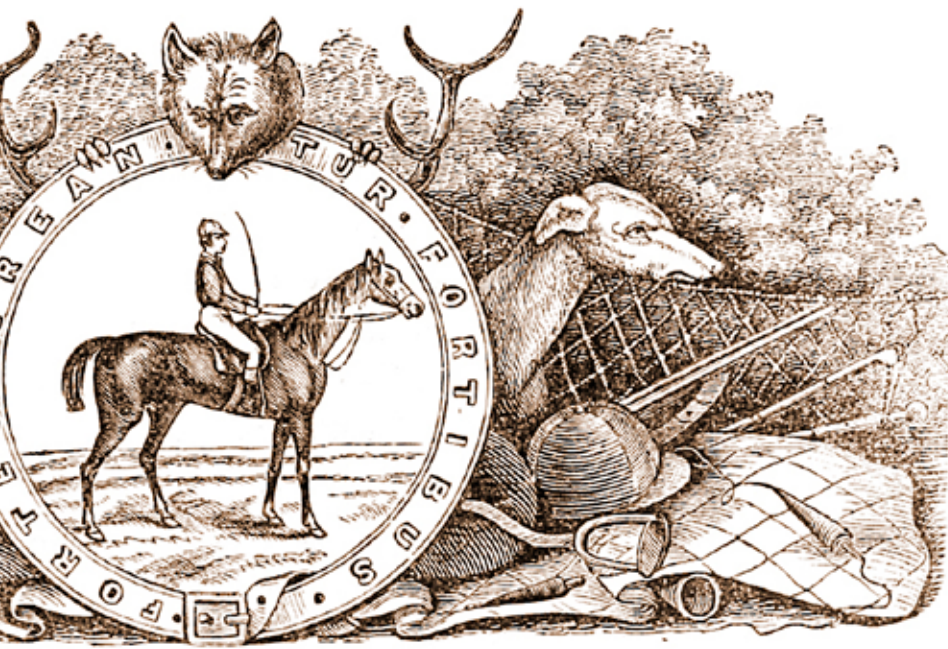

con különböző bérelti díj fejében. Ugyan ebben az időben a szentkirályi és alpári közlegelőt és a közte levő erdőt Gyenes Pál bérelte. (A hasznóbér összege itt csak 45 forint volt egy évre.) A bérlők azután baráti társaságukkal indultak vadászatokra.

Az alföldi vadászatok talán nem voltak olyan regényesek, kalandosak, mint a nagy vadaknak otthont adó hegyvidéki vadászatok, de helyi vadászaink is lelkesen űzték, ejtették el az itt honos vadakat. Kecskemét környékén a vándormadarakon kívül nyúlra, fogolyra, ritkán őzekre, vaddisznókra

Lakiteleki csárda (1892, forrás: KNKN)

lehetett vadászni. A róka és farkas a 19. században már ritkán fordult elő vidékünkön, ami feltehetően annak volt köszönhető, hogy a 18. században sorozatos irtó hadjáratokat folytattak ellenük. Korszakunkban imitt-amott, a csikorgó hideg télben, a homokbuckák ridegebb tájain akadtak rájuk lest vető tanyasiak. Vadászaink így vándormadarakat, vadkacsákat, vízi szalonkákat vettek célba. Az ezekre folyt vadászat tavasztól a fagy beálltáig tartott. A madarak közül lehetett még vadászni erdei szalonkára, amely tavasszal és ősszel mutatkozott.

A szélkiáltó aratás után fordult elő nagyobb számban és a vadlúd is ekkor tűnt fel a tavak körül. Tűzokra is vadásztak, főleg a távolabbi, néptelenebb pusztákon. A madarakon kívül nagyobb részt nyúlra, ritkábban őzre és vaddisznóra vadásztak. A 19. század második felében a legkedveltebb vadászterületek közé tartozott a szentkirályi tölgyes erdő, Talfája tölgyes erdeje, a nyíri, szintén tölgyes erdő, valamint a szentlőrinci tölgyerdő. Ezeken túl szívesen vadásztak a futóhomok megkötésére telepített nyárfa-erdőkben. Az erdőkön kívül a vadászatok

másik kedvelt helyszínei a nádasok voltak: Lakiteleken a Tisza mentén, Ágasegyházán, Szentlőrincen, Matkón és Bugac-monostoron a zsombos nádasok. (Bugac télen hajtóvadászatok, nyaranta a nádasokban kacsavadászatok helyszíne volt.)

A vadászati tilalom betartásának ellenőrzésére a város csószöket alkalmazott, akik a pusztákon csószházakban laktak. Ilyen csószházak voltak az alkalmi vadászok gyülekező helyei. A villásreggeli elfogyasztása után szabadon engedték a kutyákat, kezdődött a vadászat. Egy 1862-ben történt vadászat élményeiről így írt Gömör Frigyes (volt 48-as honvéd, majd városi hivatalnok) a Vadász- és Versenylap 1862. április 30-i számában: „... virgonc kopóink szabadon bocsátatnak, s az élénk vadásztársaság, ötven-hatvan lépésnyi tért hagyva egymás közt, félkör alakban megindul, s lassú léptekkel halad az erdőn, a kitűzött irányban előre mindaddig, mígnem a rendes hajtásból meggyőződött, hogy kopóink a nyulakat már derekasan felfogták. Ekkor megállapodunk, s aszerint, amint a kopónyafogás majd távolabb, majd közelebb hallszik, mozgunk mi is előre, vagy megállapodunk”.

A kopókkal való vadászatnak volt téli, nyári és őszi időszaka. A téli vadászatok igazán emberpróbálók voltak, gyenge tüdejű, fázós, puhány embereknek nem volt ajánlatos a részvétel. A nyári vadászatok aratás után kezdődtek általában kora hajnalban vagy estenként. Az erdőkben ilyenkor nem vadásztak. A nyulak a meleg elől odúikba bújtak.

Csószház és környéke (1892, forrás: KNKN)

Szőlőművelésre szánt részlet (1892, forrás: KNKN)

Róka a téli erdőben

Vadászat nyúlra

Pusztavacsi vadászterület

Nyúlra ilyenkor a kukoricásban vadásztak. Az itt folytatott vadászat is olyan volt, mint az erdőkben. A hajtás után, ha a kukorica csak övig ért, könnyű volt a nyulat elejteni, azonban ha a kukorica magasra nőtt, alig három lépésre láthatott előre a vadász, csak egyetlen gyors lövéssel teríthette le a vadat. A kopókkal folytatott őszi vadászatok kukoricatöréskor vették kezdetüket. A kukoricaültetvények letarlózásával a nyulak menhelyei a nyárfaerdők voltak. Itt két-három héten keresztül tudtak nyulakra vadászni. A dércsípte levelek lehullása után a tölgyerdőkben folyt a vadászat.

Agarakkal tiltották a vadászatot, vizslákkal pedig kevesen vadásztak. A vizslákat, sebes mozgásuk miatt, lehetetlen volt közel kísérni. Vizslával, ha volt valakinek,

mint pl. Gömör Frigyesnek, szárnyasokra vadásztak. Vidékiünkön a 19. század második felében főleg fogolyra, fűrjre, harisra, vízi szalonkára, vadkacsára, szárcsára vöcsökre vadásztak. A fogolyvadászat igen fárasztó volt, jó tüdejűnek, jó gyaloglónak kellett lennie annak, aki fogolyvadászatra szánta magát. Télen nem lehetett fogolyra vadászni, mert a madár a sebesen közeledett vizslát nem várta be, és nem röppent fel, hanem gyors futással kereste a biztos helyet, ahol felroppenhetett. A vízszalonka és vadkacsavadászatokon a vizslát arra használták, hogy fölverjék a madarakat, és lelövésük után kihozzák az áldozatokat a vízből. A vizsla még a víz alatt is megkereste prédáját. A vízi vadászatok főleg nyár végén voltak sikeresek, amikor

a kacsák szárnytolla már majdnem kinőtt, de még nehezen vagy alig tudtak repülni. Főleg nádasokban, sással benőtt mocsarakban vadásztak kacsákra, ahol a víz bokáig vagy térdig ért. Három-négy vadász összefogott, hajtották a vadat, a vizslák előttük gázoltak. A repülni nem tudó kacsák a mocsár széleire menekültek, itt a vizslák megtalálták őket és sokszor élve cipelték a vadász elé. Nagy számban folytak vízi vadászatok csónakkal a Tisza partján, ahol vagy a lakiteleki pusztabíró, vagy az alpári falubíró házában, vagy a szikrai csárdában gyülekeztek a vadászok. A sikeres vadászat után nagy lakomákat csaptak.

Vadásztak kocsin, télen szánon is. Télen, a fogolyvadászat szánról volt a legeredményesebb. A kocsis és szánvadászatokra ku-

A vadászati jegyek 12 forintos bélyeggel láttatnak el, ezen illetéknek előleges lefizetése nélkül kinem szolgáltatathatók.

Ily vadászati jegyek 3 évre előre is válthatók, az ez időre eső bélyegilletékek lefizetése mellett.

A vadak gondozására, vadászterületek őrzésére állandóan alkalmazott egyéneknek 3 évre adatik 12 forint bélyegilleték lefizetése mellett a vadászati jegy. Ezen bélyegilleték azon egész időre, a melyre a jegy szól, csak egyszer, a jegy kiadásakor fizettetik, s az által fizetendő, kinek szolgálatában a vadászati jegyet nyerő egyén áll.

1872. évi VI. törvényczikk.

10. §.

Az általános vadásztiltalom tart február 1-től augusztus 15-ig. Ettől eltérőleg tilos a vadászat:

- szarvasbikákra október 15-től, damvadbikákra november 15-től július 1-ig;
- szarvas-, damvadra és őztekénre február 1-től október 15-ig;
- őzbakra január 15-től április 1-ig;
- zergékre november 15-től július 1-ig;
- a fajdkakasra június 1-től márczius 1-ig, jércézékre pedig minden időben;
- foglyokra január 1-től, fázánokra és tuzokokra február 1-től augusztus 15-ig;
- minden más madárra, a 13. és 14. §-okban meghatározott kivételekkel, február 1-től augusztus végeig azon hozzáadással, hogy a fent kitett időszakok alatt sem a vadak fiait elfogni, sem a madarak fészkeit szándékosan érinteni, vagy tojásaikat elszedni nem szabad, kivételtől ez alól azon tulajdonosok vagy bériők, kik a tojást ép a vad tenyésztése céljából szedetik.

Vízimadarak

Szalonkavadászat

Vadászati jegy (1880)

tyát nem vittek, itt ügyességre és jó szemre volt szükség. Volt ún. talpaló vadászat, ahol többen naphosszat bejárták a vidéket, úgy ejtettek vadakat. Itt nagyfokú helyismeretre volt szükség, tudni kellett, hogy nyúl és fogoly hol és mikor szokott tartózkodni.

Hajtóvadászat nagy terjedelmű tüskebokros, törpenyárfás buckásokban, új erdőben és nádasokban folyt. A hajtóvadászatnál a vadászok terv szerinti vonalban helyezkedtek el, a hajtók pedig egy vagy két órányi távolságban velük szemben kezdték a hajtást. A körvadászatok síkvidéken történtek. A körvadászatokon minden vadász közé két hajtó állt. Először két szárny indult meg, majd másik kettő, mire a kör olyan szűk lett, hogy a vezénylő megtiltotta a körbe belültre történő lövést. A bennszorult vad a körből kitörni igyekezett, ekkor a körön kívül történtek a lövések.

Volt a vadászatnak egy másik fajtája is, a „lesvadászat”. Ezt egyedül vadkacsavadá-

szatnál alkalmazták. A kacsales aratás után a hideg ősz beálltáig tartott. Naplementével a vadászok a kisebb nádasokban, kásásokban álltak lesben. Ez a vadászat általában egy óra hosszúig tartott. A vizláknak itt volt nagy szerepük.

Rókadászat ritka volt, de előfordult. A rókadászat élményeit Gömör Frigyes örökítette meg a Vadász- és Versenylap 1863. március 20-án megjelent számában. „... A múlt évi szelíd november hó egyik kellemes napján, reggeli 6 óra tájban, az úgynevezett budai kapun, hat díszes úri fogat, tizenegy jó nekikészült vadással robotott kifelé. Részt vettek e kirándulásnál – melynek érdekes czélja ezúttal tüzetesen rókadászat volt – városunk kitűnőbb egyéniségei, köztük az igen tisztelt [balásfalvi] Kiss Miklós úr, továbbá nevezetesebb birtokosaink sorából Herczeg Károly, Sárközi László, Főrián Károly, Szeley Kálmán, Murakózy József, Keményffy Pál, Murakózy

János, Csillag Sándor urak, mindannyian kitűnő lövészek és vadászatkedvelők, habár egytől egyig nem szenvedélyes vadászok is. ... A benei jáász pusztá, melynek pusztaházát csakhamar elérve, ott a derék pusztabíró ő kegyelme, magyar vendégszeretettel és barátsággal fogadá nem várt idegen vendégeit. Villásreggeli után tíz óra körül tisztelt barátunk Sz[apponos] Ferencz úr, minden nevezetesebb vadászataink szakavatott rendezője akint intézkedett, hogy a velünk volt tíz kopó közül először csak négy bocsáttassék a 10-12 holdra terjedő nádasba, a többi pedig időnként jöjjön a lankadók segítségére.

A nagy kiterjedésű nádas a pusztaházhoz csak egypár dobásra van. ... E nádas mocsár annyira süppedékes, hogyha a jószág oda valamiképp behatol, önerejéből többé ki nem jöhet, és ha észre nem vétetik, ott kell vesznie. A rétség körzetén kijelölt álláspontokat mindannyian még el sem foglaltuk, midőn a fekvéséből kivert róka máris élénk hajtásba jutott. Az idő gyorsan haladt. Egy egész órai szünetlen hajtás sem volt képes a ravasz állatot szélekre kivetni. A tartalék kopók időnként bebocsáttattak; de eredmény nem mutatkozott. A tíz kopó most már megszólva három-négy rókát is hajtott egyszerre különböző irányban, míg végre másfél órai várakozás után a rét felső végéről, csak nem egy pillanatban ejtett kettős durranás volt hallható. Ez nem talált. – gondolám magamban: egyik csövel elhibázta, a másikkal elszeleskedte; különben a lövések oly gyorsan nem következtek egymásra. Véleményem most az egyszer megcsalt, mert a zombékok közt, M[urakózy] János úr kapvalövéssekkel igen ügyesen leterítette. Én harmad magammal az alsó részek legsűrűbb nádasai szélére jutottam, hova a róka minduntalan lekerült ugyan, de soha ki nem ütvén magát, csak a falsűrű nád mozgását észlelhetém, s noha

gyakran alig négy-öt lépésnyire hozzám gázoló a mocsárt, vaktában lónom annyival okszerűtlenebb lett volna, minthogy gyorsabb kopóink a menekvőt nyomban üldözik. ... Rövid vártatva mind a tíz kopó csaholása kijelöli a hajtás irányát, mely egyenes vonalban felém tartott. Most már tisztán kivehetem a zombékok mozgásából a vad közeledését s még mielőtt a lövésre nézve tájékozhatnám, a róka alig nyolcz lépésre előttem, egy terjelmes zombék tetejére nesztelenül felkúszott. Czélba kaptam a szép állatot, ámde czélba esett vadásztársam is, mégpedig 20-25 lépésnyi közelségben. Fegyverem leeresztém. ... A fáradt róka még ott guggolt nagy lihegve kivetett nyelvvel, hegyezett fülekkel, vereses kerekded égő szemeit reám meresztve. Másodszor is czélba kapám, ismét kettős czél, a karjaim újból leestek. Mindez egy pár percz műve volt csak. Most már a kopók közelbe jutván, a róka se vissza, se balra a rét széle felé, se jobbra, hol a mocsár tisztása terült el, nem menekülhetett és így a zombékok közé vissza siklott, s egyenesen a lábaim alatti zombék alá vetődvén. Ismét nem lóhettem, mert lábaim alatt, s közvetlen közelemben az összefolyt csádé [lápós részen tenyésző kákaszerű növény] mozgásánál

egyebet ki nem vehetvén, nehogy vad helyett kopót terítsek le, a rókát két három lépésnyi közelségből ép bőrrel tovább ereszteni kényszerültem. Rövid idő múlva a legelsőbb bebocsátott kopók fáradtan és vérző talpakkal kezdték a rétet odahagyogatni; a többi is lankadóban volt már; és mi nem tehettünk egyebet, mint a vadásztérnek odahagyásával, körülbelül öt óráig tartott róka-kopászatunk után végbúcsút venni a vidéktől."

A hazai törvények szerint a nyulakra fegyverrel való vadászatot vagy agarakkal „agarászatot” tartani tenyészidő alatt – február 1-jétől aratás végéig – tilos volt. A kecskeméti kapitányi hivatal 1864-ben a tilalmat megszegőket először 3 forintra, másodszori rajtakapás alkalmával 6 forintra bírságolta. Tilos volt a törökkel való vadászat is. A „törökkel” nyulat fogókat testi fenytéssel büntették. A tilalom ellenére voltak, akik nem tartották be a rendelkezéseket. Olyanok is voltak, akik fegyveren-gedély nélkül vadásztak. Az ellenőrzést a csendbiztosok és a városi hadnagyok látták el, de számuk nem volt elegendő a hatalmas kiterjedésű puszták pontos ellenőrzésére.

1865-ben a város a Helytartótanácstól kapott utasítást – mivel a vadászat gyakorlására nézve számos panaszt kaptak

–, hogy szigorú nyomozásokat folytassanak és a törvény egész szigorát alkalmazzák a rendelkezéseket be nem tartókkal szemben. Ismételten felsorolta a Helytartótanács a vadászatok tiltott idejét. Tilos volt a vadászat:

- „a/ Termesztyvényekre nézve:
 - Vetésben aratás végéig,
 - Kaszálókon április 24-től sarjú takarítás végéig
 - Szőlőkben február 1-től szüret végéig
- b/ Vadtenyésztes tekintetéből:
 - Nyúlvadászat tilos február 1-től szeptember végéig
 - Szarvas vadászat tilos január 1-től szeptember végéig
 - Óz vadászat tilos január 1-től júniusig
 - Fajdmadarak vadászata tilos március 1-től szeptemberig
 - Foglyokra való vadászat tilos február 1-től augusztusig
 - Fácánokra tilos a vadászat március 1-től szeptemberig.”

Tilalmi időszakban a vadhús árusítása is tilos volt. 1871-ben Kun László városi kapitánynak már a vendéglősöket is figyelmeztetnie kellett, hogy a vadászati tilalom alatt vadpecsenyüket, büntetés terhe alatt, ne merjenek felszolgálni.

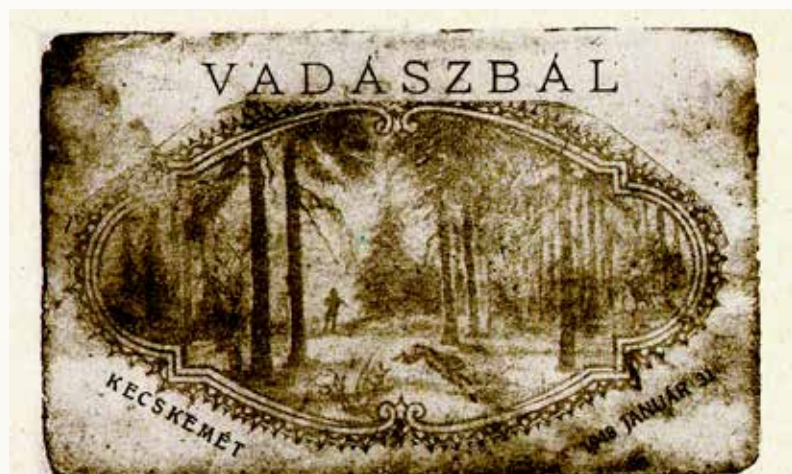

Vadlúdvadászat lesből

1873-ban nagy változás következett be a kecskeméti vadászok körében, február 1-jén megalakult a Kecskeméti Vadásztársaság. Első elnöke Szappanos István lett. A társaság célját így fogalmazták meg: „a vadászat nemesebb fogalmak szerinti gyakorlása, nagyobb területeken a vad tenyésztésének előmozdítása és ezen területeken a vadászatról szóló törvény és törvényerővel bíró rendeletek korlátai közt nagyobb társasvadászatok rendezése, kisebb vadászatoknak egyénenként gyakorlása és az orrvadászat megakadályozása”. Ettől kezdve minden vadászattal kapcsolatos felelősség elsősorban a társaságra hárult. A vadászati területek nagy részét ezután a vadásztársaság bérelte. A vadászokat egy rendezőbizottság szervezte, figyelemmel az egyéni és társas vadászat, valamint a különböző vadak elejtésére vonatkozó szabályokra. Meghatározták, hogy az elejtett vadak-

Vadásztanyán (Vasárnapi Ujság, 1873/50. szám)

FŐVEDNÖKÖK:			
S. Szabó Ferenc földmiveltügyi államtitkár	Szabó Árpád földmiveltügyi miniszter	Szendy-Moldován László földmiveltügyi min. tanácsos	
Pethő Lajos Pest vm. főispánja	Czagány Ferenc Kecskemét város főispánja	Tóth László Kecskemét város polgármestere	Farkas Lajos rendőrelvezető, r-kapitányság vezetője
VÉDNÖKÖK:			
Fejtő János vadászati felügyelő	Németh János MÁV állomástörnök	dr. Dormány Mihály ügyvéd	
Balogh Imre jakabzállás-i vt. elnök	Csontos Imre majsajakabes-i vt. elnök	Gicz Sándor bugaci vt. elnök	Szabó Gáspár földmiveltügyi titkár vt. elnök
Balogh József orgoványi vt. elnök	Dégi Jenő kerékegyházi vt. elnök	Gombal József ballószögi vt. elnök	Id. Takács Béla újkécskői vt. elnök
Berente Antal matkói vt. elnök	Deák Ferenc ágyasegyházi vt. elnök	Rácz Lajos ókecskői vt. elnök	Túri József városföldi vt. elnök
Agoston László majsajakabes	Herczeg Imre bugaci	Kiss Ferenc ókecskői	Lengyel András ifj. Takács Béla ágyasegyházi
Földi János jakabzállás-i	Kerekes József ballószögi	Kovács Ferenc kerékegyházi	Székely Márk leltőszentkirályi
			Tornóczy Sándor városföldi
vadásztársaságok vadászmeistereit.			

66. Meghívó „Kecskemét város vadásztársadalmának” báljára, belső oldalán a védnökök névsorával

ból mennyi magáé az elejtő vadászé. A többi a társaság javára értékesítették, többnyire a Magyar Vadkiviteli Vállalat Rt.-n keresztül. Az egyesület jövedelmét a tagsági díjak – később vadvédelmi, felvételi és lódíjak –, a lőtt vadak ára, a társaság által rendezett mulatságokból befolyt összegek, valamint a tilalmat megszegők által fizetett büntetéspénzek képezték. Fővadászmeistereket, vizsgázott vadőröket alkalmaztak, akik havonként jelentést tettek a tilalmat megszegőkről. A vadásztársaság tagja lehetett minden becsületes nagykorú kecskeméti egyén. A vadászatra jogosultak vadászati jegyet válthattak a kapitányi hivatalnál. A vadászati jegy egy évre volt érvényes, volt I., II. és III. osztályú. Az I. osztályú díja 12 forintba került. A vadászat országos és helyi történetében újabb változást az 1875. évi XXI. törvénycikk hozott, amely széleskörűen átfogta, szabályozta a vadászat minden területét. (Alapelvei és számos jogintézménye máig részét képezi a vadászati jognak.)

Az 1880-as években egyre több vadászni kívánót tartottak nyilván Kecskeméten, legalább is egyre többen váltottak vadászjegyet. 1875-ben 103 vadászjegyet adtak ki, 1876-ban 84-et, 1877-ben 97-et, 1878-ban 92-t, 1879-ben 84-et, 1880-ban 103-at, 1881-ben 155-öt, 1882-ben 149-et stb. Többnyire városi tisztviselők, birtokosok, itt állomásozó katonatisztek váltottak vadászjegyet, sokan több éven keresztül, mint Gömör Frigyes. A vadászjegyet váltók között olvasható pl. Bogvy Pál lelkész vagy Machleid Alajos gyógyszerész neve is. Hogy a jegyet váltók közül ténylegesen hányan vettek részt vadászatokon és milyen eredményekkel, ezt majdnem lehetetlen megfejteni, és ez már egy másik dolgozat témája lehet.

Péterné Fehér Mária

AZ ELBONTOTT ÁR

A Kecskemét városképét máig meghatározó modernista építészeti átalakulás az 1960-as évek második felétől kezdődően öles léptekkel haladt előre. Az első jelentős belvárosi építkezések a Don-kanyar elbontását követően a mai Petőfi Sándor utca környékén folytatódtak az 1970-es években. Városépítészeti szempont volt a Lenin-város és az új városközpont építészeti összeköttetése, amely az Árpádváros „testén” keresztül valósulhatott meg. Ennek eredménye lett a teljes városrész elbontása és lakótelepként való újjászülése. A régi Árpádváros néhány jellegzetességének bemutatásával próbáljuk visszaidézni a mára szinte teljesen eltűnt utcák, terek, házak képét.

Mondani sem kell, hogy a jelenlegi Árpádváros területe csak részben azonos azzal a városrészszel, amelyet ma e néven ismerünk. A tizedrendszer megszűnésekor, 1907-ben, a korábbi I. tizedet nevezték el Árpád vezérről, mely ekkor a későbbi Árpád körüttől a református templomig terjedt, területét keletről a Batthyány utca, nyugatról a Gáspár András és Kada Elek (később Petőfi Sándor) utca határolta. A városrész a 20. század folyamán tovább terjeszkedett a körúton kívülre, egészen a laktanyáig. Az 1990-es években létrejött a különálló Belváros városrész, mely a kiskörút vonalán belüli területet jelöli. A korábbi Árpádvárosnak azonban szerves része volt a Városházától a Dobó körútig terjedő terület is,

teljesen egységes városképet mutatott az 1970-es évek bontásai előtt. A szinte teljesen megsemmisült régi városrész tehát a tűzoltólaktanyától az egykori honvédhuszár laktanyáig (ma az iparkamara székháza) nyúlt, ebből mára csak a Városháza mögötti tömb néhány épülete, illetve a Batthyány utca rövid belvárosi szakasza maradt meg többé-kevésbé.

A városrész központi fekvése miatt története egyértelműen elválaszthatatlan Kecskemét történelmétől. Valószínűleg már a középkorban kialakultak azok az elsődleges szerepkörű nagy utak, melyek jellemzőek voltak az olyan sugaras halmaztelepülésekre, mint Kecskemét. A szélrózsa minden irányából érkező és a központban találkozó

útvonalak mentén alakultak ki a városszövet első csirái, itt jelenhetett meg először az utcafronton a zárt jellegű beépítés, majd ez továbbterjedt azokra a kis utcákra, melyek alrendszereket alkotva, a nagy utakat összekötve, létrehozták a városrészeket.

Az Árpádváros határait jelentő Nagy utca és Pálkai utca nevét már a legkorábbi, 1591–1602 között íródott tanácsi jegyzőkönyvek is tartalmazták, tehát a köztük lévő városrész is kialakulhatott a 15–16. századra. Mi több, fennmaradt egy városrész elnevezése is ebből az időből, mely a Burgundia nevet viselte. Hornyik János szerint ennek a névnek eltorzult formája maradt fenn a Burga utca nevében, amely a városrész külső részén helyezkedett el. A Burgundia helységnév más magyar településeken is létezett, Hornyik szerint az elnevezés idetelepült német jövevényekre utalhatott, de a 17. századi városi nyilvántartásokban rendre magyar családnevű lakosok tűnnek fel burgundiai előnévvel. Ezért valószínűbb Bárth János megállapítása, miszerint egyszerűen olyan lakott területet jelöltek ezen elnevezéssel,

A Kiskaludgy utca páratlan számozású oldala 1974-ben. Forrás: KKJM Fotóadattár

KÉRPÁDVÁROS

mely a régi városmaghoz csatlakozva újabb településrészként keletkezett. Ezt alátámasztja az a tény is, hogy a Burga utca a város árkával párhuzamosan futott, vagyis az adott időszakban tényleg ez volt a lakott terület határa – ez az utca azonban nem azonos a mai Burga utcával, az eredeti nagyjából a mai Tóth László sétány nyomvonalát követte. Itt húzódott a város kerítésének a Vásári és Pálkai (később Halasi) kapuk közötti szakasza, mely előtt a város árkában a Pícsó patak folydogált. A Burga utcán túl az 1750-es évektől az Újváros részeként alakult ki néhány háztömb, valamint a Darab utca és korábban Vásári sornak nevezett Honvéd utca.

Tehát a 19. században a református templom melletti belső piactértől a vásártér széléig terjedt észak–déli irányban az I. tized. Maguknak a tizedeknek, mint közigazgatási egységeknek nem ismerjük a pontos korát, de Hornyik szerint legkorábban – itt feltehetően a török korra céloz – 4 tizedre volt osztva Kecskemét, később 6, a 18. század végén már 8 tized létezett. Az I. tized talán már a legkorábbi felosztástól

kezdve a mai főtér környékét és az attól délnyugatra lévő negyedeket jelentette.

Írott források hiányában régészeti leletek rajzolhatnák meg a városrész múltját, ám ezekből sajátos és sajnálatos módon igen kevés áll rendelkezésünkre. Az 1960-as évek közepétől kezdve 20 éven keresztül folyamatosan zajlottak építkezések a területen, viszont ezeket soha nem kísérte ásatás, de még régészeti megfigyelés sem, egyetlen esetet kivéve. 1961-ben a Városháza mögötti tűzoltólaktanya építéskor Szabó Kálmán volt múzeumigazgató végzett némi leletmentést. Több kályha maradványa is napvilágot látott, köztük olyan kályhaszemek is, melyek a 15–16. századra keltezhetőek – vagyis ekkor már egyértelműen jelentős lakóépületek állhattak a helyszínen. Erre a területre épült az 1770–1780-as években az

Az I. tized Kecskemét 1860-as kövezeti vázlatterképén.
Forrás: MNL BKML

A Kiskaludgy utca páratlan számozású oldala a 23. szám alatti polgárházzal 1977-ben.
Forrás: KKJM Fotóadattár

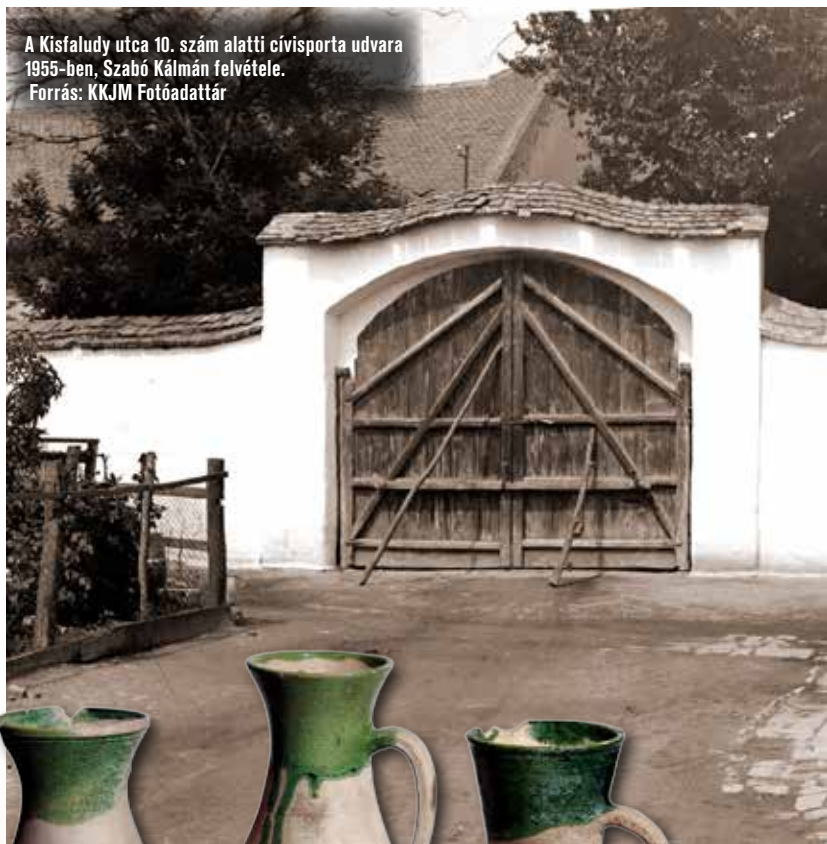
A Kiskaludgy utca páros számozású oldala, balra a Dobó István utca torkolata, 1978-ban. Forrás: KKJM Történeti gyűjtemény

15-16. századi szemeskályha oromcsempéinek töredékei, 1961-ben kerültek elő a tűzoltólaktanya építésekor.
Forrás: KKJM Várostörténeti gyűjtemény

emeletes katonai ispotály, valamint egy alápincézett földszintes épületszárny. Utóbbi helyiségeiben az 1830-as években már bizonyíthatóan üzemelt egy mulató Békás pince néven, ekkor Baromlaki János bérelte a várostól. Bejárata a Vásári Nagy utcára nyílt egy kiugró előrésszel, becsábítandó a főtéri piacra igyekvők és onnan távozők népes táborát. Bár kisebb vendégköre lehetett, mint a népszerű fogadóknak, mégis jelentős borforgalmazásról tesz tanúbizonyságot az a 38 db sérült bokály, mely a fent említett leletmentéskor került elő. Érdekes anekdota is fűződik a Békás pincéhez a szabadságharc idejéből. 1849 márciusában a tavaszi hadjárat megindulása után Jelačić Kecskeméten állomásozó egysége olyan gyorsan hagyta el a várost, hogy felszerelésük egy részét és lábadozó betegeiket a katonai ispotályban hagyták. A város vezetése erről értesítette a Cibakházán állomásozó kecskeméti szabads csapatot, beszívárgó civil ruhás egységeik az udvarra nyíló Békás pincében gyülekeztek, majd onnan megindulva alkalmas időben lefegyverezték az ispotály őrseit. A később megérkező 400 fős szabads csapat nem bántotta a betegeket, csak a hadi felszerelést kobozták el. Bár a Békás szerepe ebben az akcióban nincs történelmileg kőbe vésve, mégis ez volt az egyetlen kocsmá a városban, amely gerilla-támaszpontként is hírnévre tehetett szert.

Az egykori Árpádváros másik kuriózuma a Damjanich utca 1-3. szám alatt állt, ez volt a Kecskeméti Bortermelők Pincészövetkezetének központi telephelye. Muraközy Jenő elnökletével alakult a szövetkezet 1901-ben, halála után Héjjas Mihály lett az igazgató, a telephely részben az ő portáján állt, itt voltak az irodák, raktárak és a pincék. A magas, földszintes épület a szemlélőben szinte erődszerű benyomást keltett, mivel az utcára nem volt ablaka csak egy hatalmas kapuja. A telephelyen nem kevesebb mint 8 pincét építettek, ezek egy részében cementtartályok álltak, melyeket belül üveggel borítottak, a legnagyobb egy 1000 hektoliteres, korabeli kifejezéssel élve „cementhordó” volt. Díszére vált a telephelynek 13 darab, egyenként 120

A Kisfaludy utca 10. szám alatti civisporta udvara 1955-ben, Szabó Kálmán felvétele.
Forrás: KKJM Fotóadattár

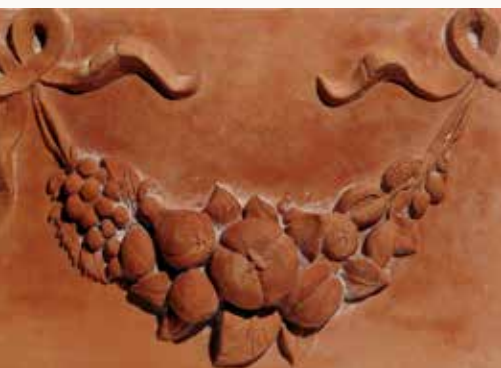
Bokályok (borfogyasztásra használt ivóedények), feltehetően a Békás pincében használt darabok, 1961-ben kerültek elő a tűzoltólaktanya építésekor.
Forrás: KKJM Várostörténeti gyűjtemény

Épületkerámia-elem a Kisfaludy utca 23. szám alatti polgárház homlokzatáról. Forrás: KKJM Történeti gyűjtemény

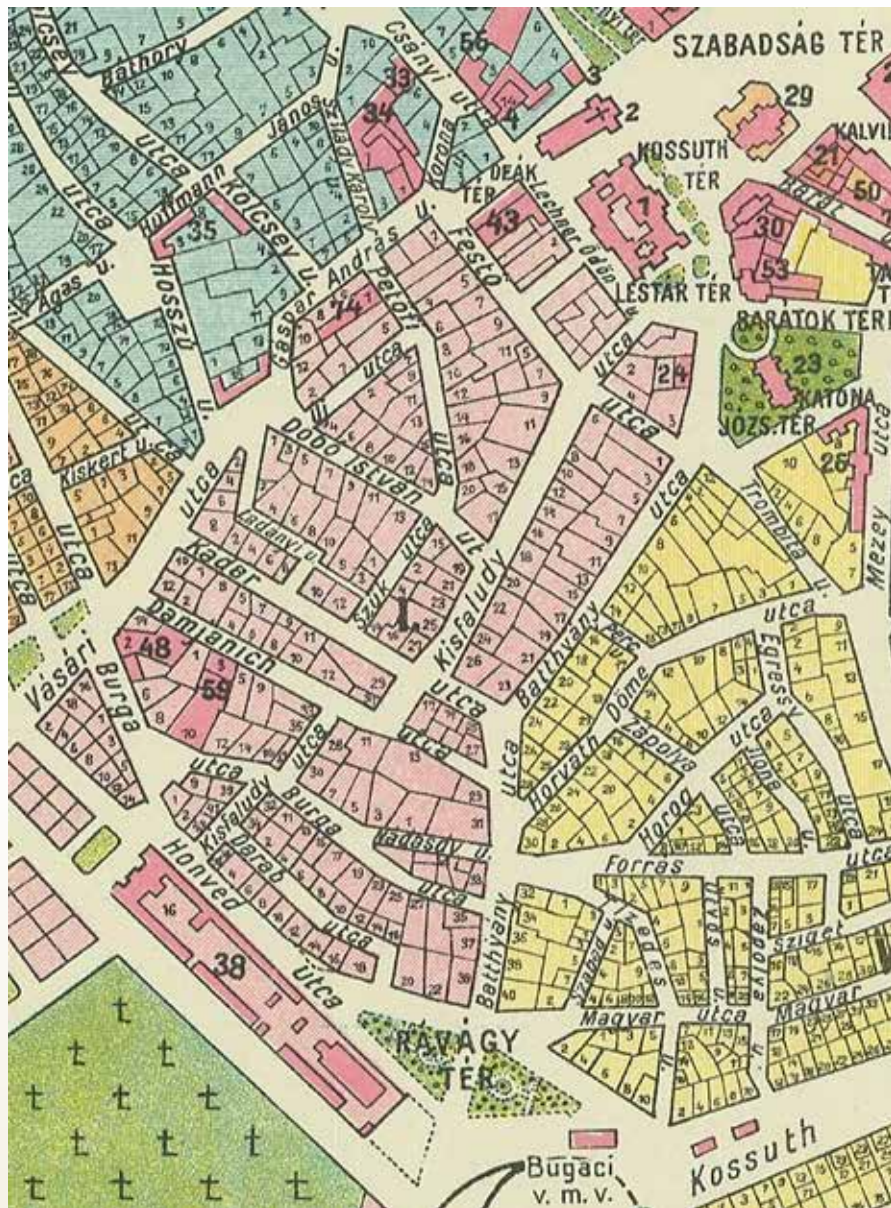

Civisporta a Kisfaludy utca 10. szám alatt, Irányi István grafikája, 1933.
Forrás: KKJM Fotóadattár

A Békás pince hajdani épülete a Gáspár András utca felől, Irányi István grafikája, 1924. Forrás: KKJM Fotóadattár

Az Árpádváros Kecskemét 1929-es térképén. Forrás: KKJM Történelmi gyűjtemény

A Ladányi utca és a Kada Elek utca sarka, Irányi István grafikája, 1967. Forrás: KKJM Történelmi gyűjtemény

hektoliteres fahordó, előlapjukon a 13 aradi vértanú arcképe volt kifaragva, róluk kapta az V. számú pince a „*Vértanúk pincéje*” elnevezést. Emellett a pincészet legnagyobb nevezetessége az udvaron, egy különálló épületben helyet foglaló Rákóczi hordó volt, előlapján a fejedelem faragott arcképével. 8 centiméteres tölgya dongákból szerelték össze a helyszínen, csak ezután építettek köré masszív támpillérekkel erősített épületet. 750 vagy 742 hektoliteres úrméretével a 20. század elején a legnagyobb fahordónak tartották Európában. Az 1920–1930-as években a városba érkező magyar és külföldi küldöttségek is a csodájára jártak ennek a monstre hordónak, a kádármentesség remekének. Az 1950-es években a Szeszforgalmi Vállalat a jó ideje üresen álló hordót megpróbálta kijavítani, végül elszállították Kecskemétről, és a Tata melletti Bajon állították fel újra 1963-ban.

„*Hírös*” lakói is voltak a városrésznek, közülük a leghíresebb persze Petőfi volt, aki 1843-ban, vándorszínész korában került ide. Az akkori Nagykávéház utcában – nevét a torkolatával szemben, a Vásári Nagy utcán lévő nagy kávéházról kapta – bérelt szobát Vargáné asszonynál egy színésztársával együtt. A költőről 1879-ben elnevezett utca 18-as száma alatti házban született

számos verse, köztük a Jövendölés vagy a Pálnapkor. Petőfi Kecskeméten színészként mellékszerepeket vitt, jövedelme minimális volt, nem is csoda, hogy távozásakor annyira sem tellett neki, hogy fennmaradó tartozását főbérletjével rendezhesse. Ezért letétben számos ruhadarabját és személyes tárgyát volt kénytelen zálogul hátrahagyni, melyeket később Jókai segítségével tudott kiváltani.

Néhány utcával távolabb lakott Tóth László nyomdaigazgató, újságíró, sakkszakíró, MórícZ Zsigmond, Németh László és számos szépiró jó barátja, műveik kiadója, 1944–1948 között Kecskemét polgármestere. Nagy megbecsülésnek örvendett, egy évvel halála után, 1965-ben emléktáblát avattak lakóházán, a Kisfaludy utca külső szakaszát pedig átnevezték Tóth László utcának. 13 év múlva a házat és az utcát is elbontották, ma már csak a Tóth László sétány emlékeztet az egykori polgármesterre a környéken.

A Batthyány utca 15. szám alatt állt Horváth Döme háza, később a szomszédos Halasi Kis utca örökölte a nevét. A város egykori országgyűlési képviselője jogászként indult, de irodalmárként is megállta a helyét, tulajdonképpen a 19. század második felében ő szervezte Kecskemét

irodalmi életét, számtalan egyéb érdeme mellett a Katona József Kört is ő alapította, de miniszteri tanácsosként is működött az igazságügy-minisztériumban. Közéleti szerepkörének megfelelően egykori háza nem kisebb neveket látott vendégül, mint a már említett Petőfit és Jókait, sőt Arany Jánost és Vörösmarty Mihályt is. Egykori házának helyén csatlakozik a Dobó körút a rendőrség épülete előtt a körforgalomba.

A régi Árpádváros számos parasztportát, polgárházat rejtett zezgugos utcáiban, ám az avatott szem különféle építészeti furcsaságokat is felfedezhetett a városnegyedben. Joós Ferenc helytörténész többször megemlékezett a Petőfi Népe hasábjain egy ilyen „*furcsaságról*”. A szűk kis Ladányi utcában, a 10. szám alatt állt egy régi téglapépület, mely kívülről teljesen átlagosnak tetszett, ám az utca felé eső szobáját kolostorboltozat fedte. Ebből a szobából egykor csigalépcső vezetett a ház szokatlanul nagyméretű pincéjébe, mely réti mészkőből volt építve és elfalazott szárnya is nyúlt a szomszéd telek felé, pinceablaka a rajta lévő kopásokból következtethetően anyagmozgatásra szolgált. Kecskeméten csak elvétve lehetett ilyen épületeket találni, nem csoda, hogy megmozgatta a lakosság fantáziáját. Joós

Tóth László emléktáblával jelölt lakóháza a Tóth László utcában 1977-ben. Forrás: KJKM Fotóadattár

Szeccsessiósi lakóház a Kisfaludy utca és a Kádár utca sarkán 1978-ban. Forrás: KKJM Történeti gyűjtemény

A Darab utca 1977-ben. Forrás: KKJM Fotóadattár

szerint azt tartották az épületről a környékeliek, hogy az a kecskeméti görögkatolikusok kápolnája lett volna a templomuk megépülését megelőző időkben. Nem lehetetlen, hogy eredetileg a török korban vagy azután nem sokkal kereskedőházként született meg az épület, bortárolásra alkalmas nagyméretű pincével. Az ebben az időben megjelenő balkáni görög kereskedők megvehették – ha nem ők voltak az építetők – és ideiglenes imahelyet is kialakíthattak benne. Természetesen ettől gyökeresen eltérő múltja is lehetett az épületnek, ám mindenképpen több figyelmet érdemelt volna elbontása előtt.

Nem kevésbé volt figyelemreméltó a Kisfaludy és a Batthyány utca, melyek még a kortársak szerint is Kecskemét lehangulatósabb utcái közé tartoztak. Jó arányban keveredtek bennük a 18–19. századi civisházak a későbbi polgárházakkal és a 20. század elejének szeccsessiósi jellegű épületeivel. A porták közül kiemelkedett a Kisfaludy utca 10. szám alatti ház, mely szépen reprezentálta a kecskeméti paraszt-polgár építészeti stílust. A lakóház a telekhatáron állt, az utcára kéttablakos

kontyolt oromfalas homlokzat szolgált, mellette gyalogkapu és hatalmas, íves kapuzat. Udvari homlokzatán kiugró, oszlopos ámbitus vagy kódissállás, mely galambdúc-ként is funkcionált. E háztípus hajdan igen elterjedt volt Kecskeméten, a 21. századra a maga teljességében egyetlen ilyen épület sem maradt fenn.

Zárásként a régvolt Kisfaludy utca miliójét egy pillanatfelvétellel idézzük meg; így írt róla Donáth György 1932-ben: *„Az utca, túlról tréfásan betörik, a kerek kapubálvány, domború szeglet – oda a bánat, vidám házikók, napsugaras, széles nevetés. Balról egy hatalmas ívelő kapu, mint óriás román vakablak, emberöltős, korhadó fából – fölpeckelt oroszlánszáj... A kapunyílás s a köves udvar hézaga közt megfészülve, üvöltött rendszerint egy csöpp mord fekete puli. Tovább – alacsony sárgásbarna házak, vastag orgonabokrok terjengenek elő az udvarokból, kiskapu szemben kiskapuvál – idilli – de most előrevág mereven egy fal, (...) magas tompa hangú kapu, ó-mód csengő, repkényes téglafal, madártészkek.”*

Bezsenyi Ádám

„... a Kecskeméten fennálló lakásínség eny AZ IZRAELITA/TORMÁSS BÉRPALOTA ÉPÍTÉSE

A Kossuth tér és a Széchenyi tér találkozásánál álló izraelita/Tormássy bérpalota megszületésének körülményeire kevés figyelem irányult annak ellenére, hogy főtéri környezetünk egyik leggyakrabban látott elemei közé tartozik. A mindennapok sietségében tekintetünk megakadhat a homlokzat egy-egy jellemző részletén, és ha csupán néhány pillanatra is, de megidézhethet bennünk egy olyan kort, amely dédszüleink, ükszüleink valóságát jelentette. Jogos kérdések merülhetnek fel bennünk: mikor és kinek a megbízásából, milyen tervező elgondolásai alapján született meg ez az alkotás. A kérdések megválaszolását számunkra nagyban megkönnyíti az a tény, hogy bő egy évszázad után, egy mélyreható levéltári kutatásnak köszönhetően előkerült az alkotás megszületését részletező iratanyag, mely nagy szerencsénkre magában rejtette az épület tervrajz-dokumentációját is.

Az 1890-es évek első felétől kezdve folytonosan visszatérő problémát jelentett a kecskeméti polgári lakosság számára a bérházak hiánya. Az igény kielégítésére számos építetető jelentkezett, és mint ismert, ennek köszönhető a főtéri paloták többsége. Mivel az építetők kizárólagosan nagy- és kispolgári lakásokat kínáltak a lehetséges bérlőknek, a kor igényeinek megfelelően magas komfortszintű lakások készültek, amik központi fűtésrendszerrel,

A felújított épület homlokzata 2020 decemberében (fotó: Osztyényi Éva Gizella)

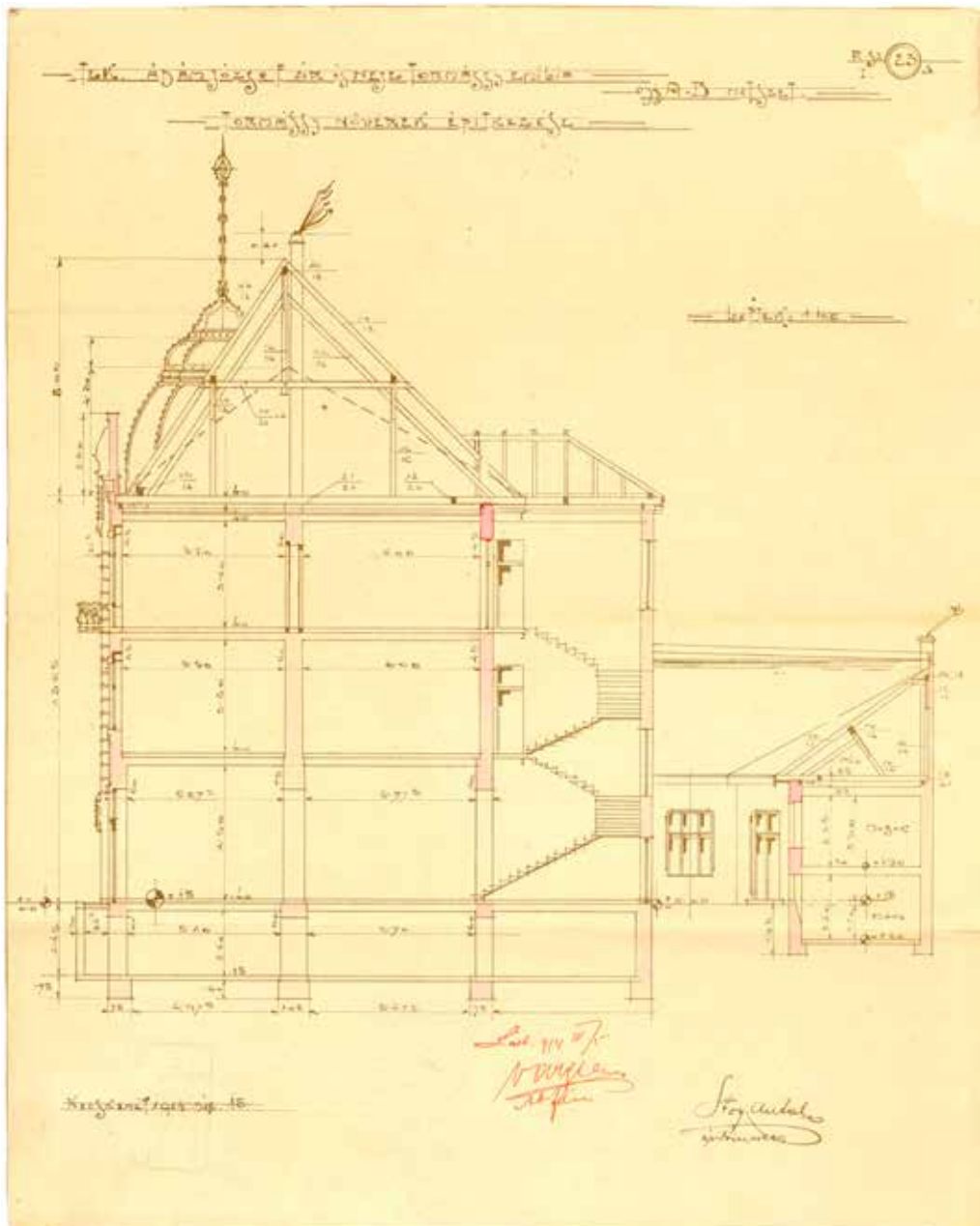
hítése"

SSY

vizes helyiségekkel, gáz- és villanyellátással hívták fel magukra a figyelmet.

Ennek az építetői szándékunk köszönhetjük az Iparos Otthonnal szomszédos telken megépült, a szakmai köznyelv által izraelita bérháznak jelölt alkotást. Az elnevezés azonban tévedésnek minősül, mivel a helyi izraelita hitközség nem építetője, hanem csak az épület tulajdonosa volt az 1930-as évek második felében. A téves megjelölés az Entz Géza, Szappanos Jenő és Genthon István által jegyzett 1961-es Kecskemét kötetben fordul elő először. A későbbi kutatók stíluskritikai alapon Komor Marcell és Jakab Dezső építészpárost jelölték meg lehetséges tervezőként – jobb híján ezt sem fogadhatjuk el alapvető tényként a friss kutatások tükrében.

A Széchenyi téren lévő 5. szám alatti telek tulajdonosa a dualizmus időszaka alatti Kecskemét egyik legtehetősebb lakosa volt, Tormássy Ferenc ügyvéd, akinek 1909-ben bekövetkezett halála után a telket és vagyonának nagyobb részét Emília, Ida és Ilona nevű unokahúgai örökölték meg. Pár esztendővel később a leánytestvérek úgy döntöttek, hogy szabad tőkéjüket tárgyasítják és egy „*tisztviselői lakásoknak rendezve épült jövedelmező*” bérpalotát építtetnek a nagybátyjuktól örökölt telken, mely „*jövedelmezősége mellett a város egyik főterének jelentékeny díszítésére is fog szolgálni.*” A Tormássy nővérek építkezési szándéka egyezett a várossza-

Stoy Antal: A-B metszet, „Tek. Ádám József úr és neje Tormássy Emília, Tormássy nővérek építkezése”, 1914. márc. 15. (Forrás: MNL BKML)

bályozási elképzelésekkel, így a telekhez a tér területéből némi telekrészt csatoltak 5 ezer korona értékben, annak érdekében, hogy a Széchenyi tér szabályozási vonala egyetlen egyenesen helyezkedjen el. Az említett szabályozási vonalat a görög templom déli sarkától a katolikus bérpalota Nagytemplom felőli sarokpontjáig húzott egyenes jelölte ki.

A bérpalota terveinek elkészítésére a Tormássy nővérek 1913 őszén Stoy Antal kecskeméti építőmestert, a Kecskeméti Egyesült Gőztéglagyár Rt. volt ügyvezető

igazgatóját kérték fel. A tervek 1913. december közepére készültek el, ennek ellenére az építési kérelmet 1914 februárjában nyújtották be. Varga Adolf városi főmérnök véleménye alapján viszont olyan sok ponton megsértették a tervek az érvényben lévő építkezési szabályrendeletet, hogy a városi tanács visszaadta azokat az építetőnek, hogy az „*észrevételek figyelembevételével dolgoztassa át.*” 1914 áprilisában Tormássy Emília férje, Ádám József mint neje és sógorói megbízottja benyújtotta az átdolgozott és

Az épület az Otthon Mozi és a Lordok Háza között 2020 decemberében (fotó: Osztényi Éva Gizella)

dést. Az 1914-es pénzügyi viszonyoknak megfelelően 150 ezer koronában állapították meg az építkezés várható költségét, mely összeget azonban az építetők nem tudták teljesen előteremteni, így 95 ezer korona jelzáloghitelt vettek fel földrendési államkölcsön megnevezés alatt.

Az első világháború kitörése és az annak nyomán jelentkező pénzügyi nehézségek, valamint a munkaerőhiány lelassította az építkezést, ami odáig vezetett, hogy még 1915 szeptemberében sem volt átadható állapotban az épület. Ekkor úgy döntöttek a leánytestvérek, hogy felbontják vagyonszösségüket, és az épület teljes tulajdonjogát nővérükre, Tormássy Emíliaira ruházzák, amennyiben ő készpénzben kárpótolja testvéreit. Az építkezés befejezéséhez további 80 ezer koronára lett volna szükség, melyet ugyancsak kölcsön formájában igyekeztek megszerezni az építetők, ehhez azonban arra volt szükség, hogy a városi tanács engedélyezze az 1914-es államkölcsön kedvezményes törlesztését. A vizsgálat során készült jegyzőkönyv fontos forrásnak számít, melyből megállapítható milyen munkálatok vártak még befejezésre.

1915 novemberére teljesen elkészültek a fő- és válaszfalazatok, a kémények, az attikafalazatok, valamint a tűzfalak. A műköves munkálatokat ugyancsak befejezték. Az ács- és a tetőfedőmunkák szintén elkészültek, utóbbi keretén belül eternit műpalából kiviteleztek a fedélszéket. A bádogosmunkákon belül teljesen elkészültek az ereszcatornák, a

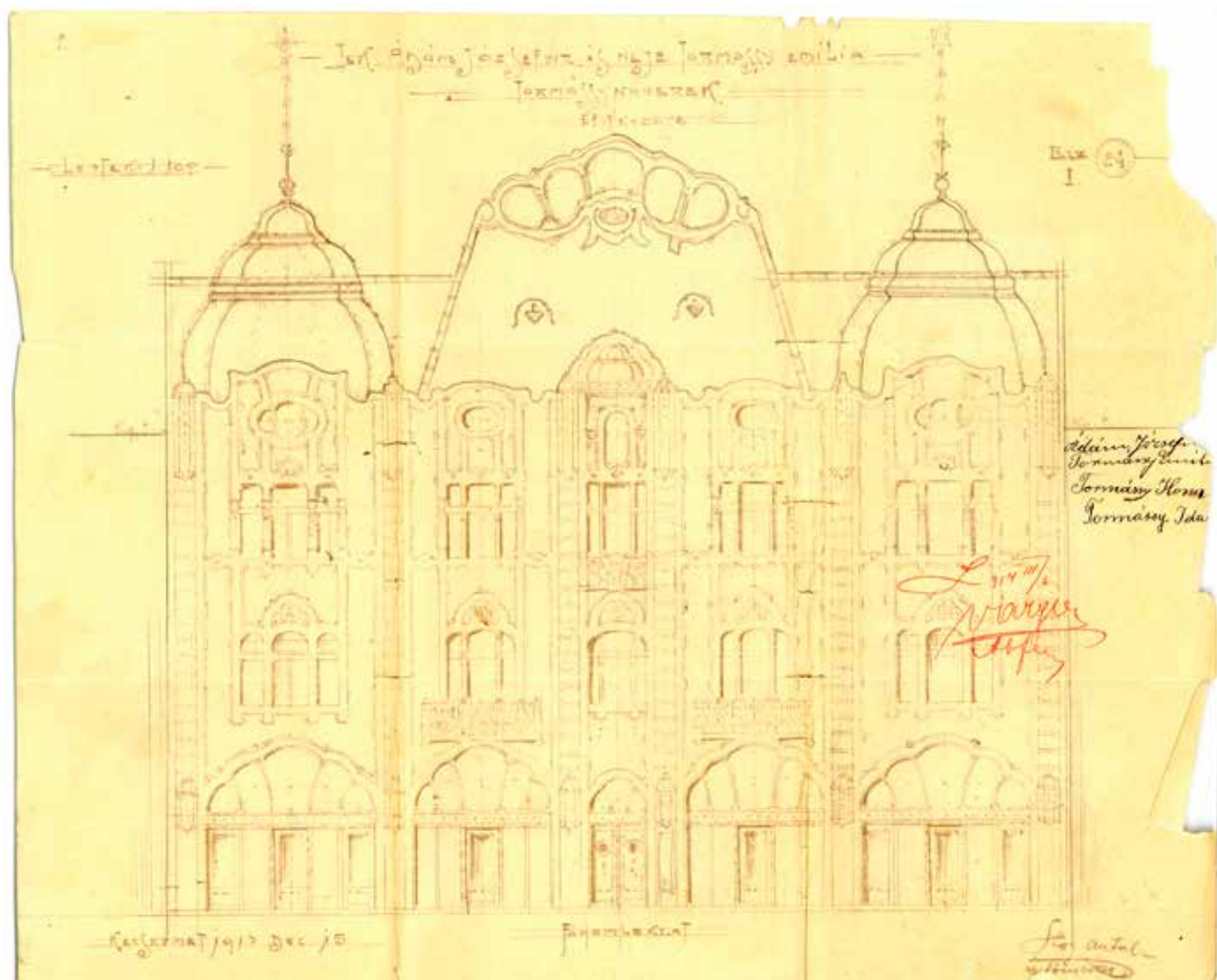
kijavított terveket, melyek elbírálása után 1914. április 17-én kiadta a városi tanács az építési engedélyt. Az építetők elképzelése szerint a kivitelezési munkálatok még ugyanazon év őszi befejeződtek volna, és novemberben birtokba vehették volna a bérlők a földszinti üzlethelyiségeket, valamint az emeleten lévő polgári lakásokat.

Stoy Antal szerzősége mellett szól, hogy az 1910-es években csupán a kevésbé ismert mesterek készítettek hasonló homlokzati architektúrával rendelkező terveket. Ettől függetlenül a tervezőt nem vádolhatjuk ötletszegénységgel, és az is kétségtelen, hogy igyekezett összehangolni az általa tervezett épületet a szomszédos telken álló Iparos Otthonnal.

Az építkezés fővállalkozóival, Kiss Mihály és Csapó Sándor kecskeméti építőmesterekkel és építkezési vállalkozókkal 1914. május 6-án kötötték meg a szerző-

Baldachin az épület oromzatán (fotó: Osztényi Éva Gizella)

Stoy Antal: „Tek. Ádám József úr és neje Tormássy Emília, Tormássy nővérek építkezése”, 1913. dec. 15. (Forrás: MNL BKML)

tetőablakok, a kúpfedések és a kúpdíszek. A jegyzőkönyv szerint befejezésre vártak még a burkolási, asztalos-, lakatos-, mázólo-, üveges-, szobafestési és egyéb munkálatok.

A város ugyan engedélyezte a kérelmet, de a felvett 68 ezer korona sem volt elegendő arra, hogy befejezzék az építkezést. Évekkel később, 1918. január 2-án a tulajdonosok nevében Ádám József felajánlotta Sándor István polgármesternek, hogy a város vásárolja meg a bérpalotát. A polgármester hajlandó is lett volna az épület megvételére, azonban fennállott egy olyan körülmény, melyről a polgármester nem tudott. A tulajdonosok kizárólagos eladási megbízást ruháztak az építőmesterre, Kiss Mihályra, aki január 11-én adásvételi

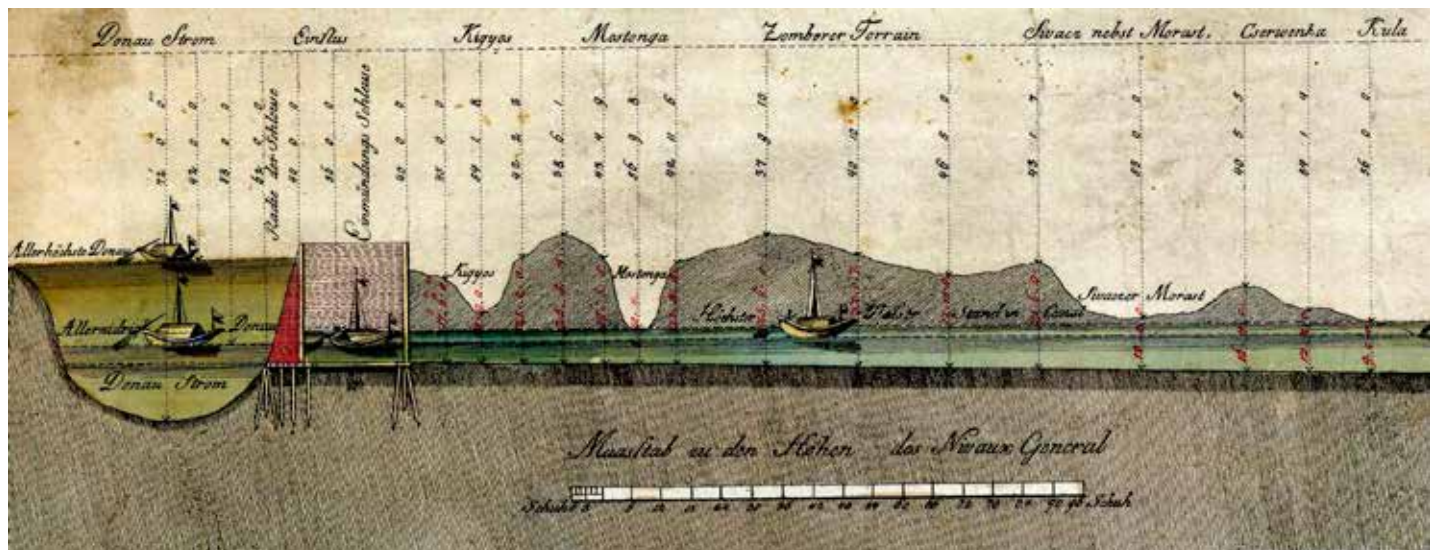
szerződést kötött dr. Lówy Ödönnel. Az új tulajdonos már január 21-én tájékoztatta a városi tanácsot, hogy Ádám Józsefnek nem állt jogában ajánlatot tennie a polgármester felé, mivel az eladási megbízást nem ő, hanem Kiss Mihály gyakorolhatta. Végül megemlíti, hogy a „szóban forgó házat a most alakult Ingatlan-forgalmi és Kereskedelmi Rt. részére vettem meg, mely részvénytársaságnak egy fő célja a Kecskeméten fennálló lakásínség enyhítése, tehát fontos közérdeket szolgál.”

Az építkezést végül Lówy Ödön fejezte be, az építőmester továbbra is Kiss Mihály maradt, és 115 ezer koronába kerültek a visszaradrt kivitelezési munkálatok. A lakhatási engedélyt 1918. október 21-én adta ki a városi tanács.

A századfordulóra és a századelőre eső nagy főtéri építkezések utolsó felvonását képezi az izraelita/Tormássy bérpalota tervezési és kivitelezési fázisa, ami az első világháborúra visszavezethető okok következtében meglehetősen hosszúra nyúlt ki (1913–1918). Tervezőjéről, Stoy Antaltól viszonylagosan kevés információval rendelkezünk. A megrendelőkről több adat áll rendelkezésünkre: a telek eredeti tulajdonosa, nemes Tormássy Ferenc (1848–1909) ügyvédként tevékenykedett az akkori Kecskeméten, akinek dunántúli származású felmenői a 17. században telepedtek le a városban. Három unokahúga, akik megörökölték nagybátyjuk vagyonát pedig nem mások voltak, mint az alkotást megrendelő személyek.

Horváth Roland

A DUNA-TISZA-CSATORNA

A Dunát a Tiszával összekötő csatorna ötlete több évszázados múltra tekint vissza. A kérdés állítólag már Mátyás királyt (1458–1490) is foglalkoztatta. A 18. század elejétől kezdve folyamatosan születtek a csatorna kiépítésével kapcsolatos különböző tervek, azonban az 1947-ben megépült Dunaharaszti–Sári szakasz kivételével a mai napig nem valósult meg a csatorna megépítése. Ennek oka az, hogy a tervek és a kivitelezés kapcsán számos szakmai, politikai, gazdasági, pénzügyi és tudományos érdekek ütközött, így nem született meg az az egyetértés, amely a csatorna megvalósulását előrelendítette volna.

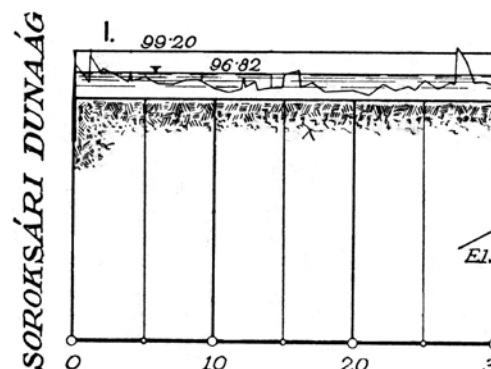
Mielőtt részletesebben belemerülnénk a csatorna történetébe, érdemes néhány szót ejteni az érintett két folyó – a Duna és a Tisza –, illetve a közöttük elterülő síkság földrajzi adottságairól, amelyek a későbbiekben segítenek megérteni a csatornatervvel kapcsolatos problémákat. A Tisza kis eséssel az Alföld legmélyebben fekvő részén halad, míg a Pest alatti szakaszon jelentősen lelassul, de a Tiszánél még jóval nagyobb eséssel haladó Duna egy magasabban elhelyezkedő mederben folyik. A két folyó vízszíneinek magasságkülönbsége a Duna–Tisza köze mentén átlagosan 18 m. Ezenkívül a Duna és a Tisza között észak-déli irányban, a két folyóval párhuzamosan egy homokhát húzódik, amelynek magassága a Duna vízszínehez viszonyítva 20–50 m között változik.

A három földrajzi egység közötti magasságkülönbség miatt felmerült a kérdés, hogy a Duna–Tisza közén a csatorna kialakítása milyen módon legyen megvalósítható. Ezt még előljáróban érdemes tisztázni, hiszen a legkorábbi tervek során is állandó vita tárgyát képezte. Az úgynevezett mélybevágású csa-

tornatervek gondolata azon alapszik, hogy a homokhát átvágva, s a két folyó magasságkülönbségét kihasználva a csatorna vize a Dunából a Tisza irányába folyjék. Ez a gyakorlatban azt jelentené, hogy a homokhát legalacsonyabb pontján (Bugac-Monostorpuszta) is legalább 8 km hosszan átlag 20 m-nél mélyebb bevágást kellene ejteni. A tervek másik csoportját az ún. magasvezetősű csatornatervek alkotják. Ezek lényege, hogy a domborzat alakját nagyjából követő csatornát medencékre, úgynevezett bögékre osztják, amelyeket zsilipekkel választanak el egymástól. Így a csatorna a vízvázlató legmagasabb pontjáig, a terepet követve bögéként lépcsőzetesen emelkedik, onnan pedig fokozatosan alszáll.

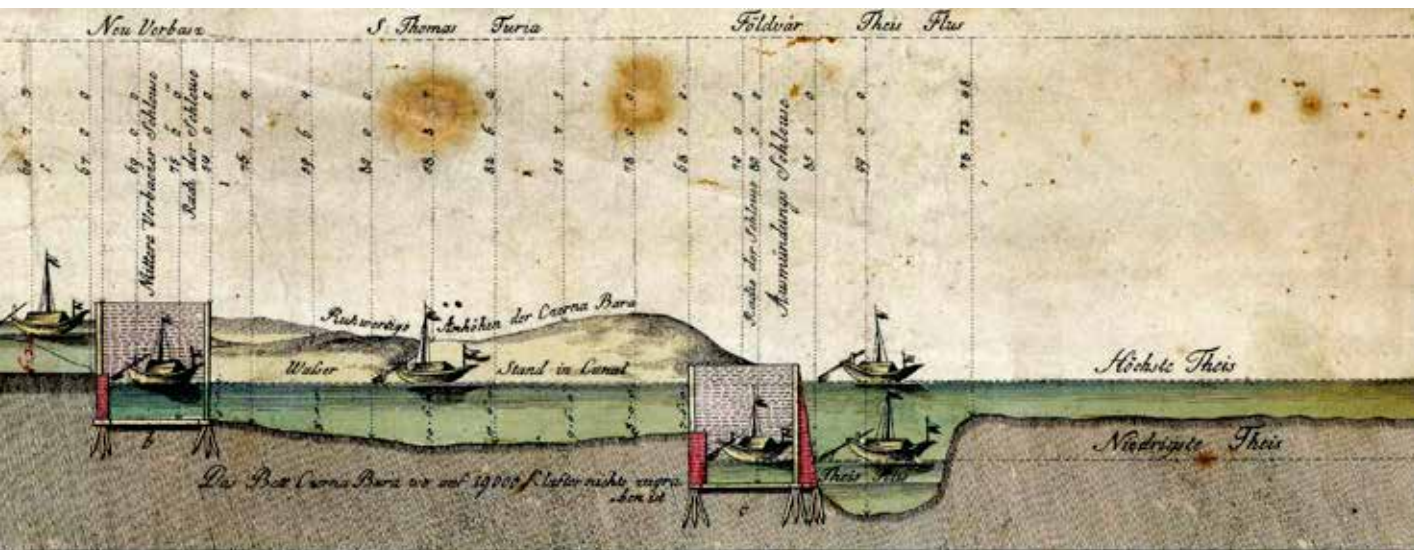
A csatorna első részletesebb elképzelése báró Franz Dillherhez, Szolnok várának parancsnokához fűződik. Az ebben az időszakban Hollandiában és Franciaországban zajló csatornaépítések ihlették meg Dillhert, aki egy Pest–Szolnok nyomvonalat képzelt el. 1715-ben, III. Károly császár elé terjesztett javaslatában a következőket írta a csatorna szükségességéről és előnyeiről: „Sokat

elmélkedtem e dolgokról s a szemeim előtt levő magyar királyságról. Mondhatom, hogy a csatornák építésére ennél alkalmasabb földet keresve sem találhatnék. Szolnok és Pest között minden nehézség nélkül, csekély költséggel lehetne csatornát építeni. E két város között a terület olyan pompás síkság, mint Senaar Babylon mellett. Nincs itt semmiféle hegy, szikla vagy erdő; Szolnok és Pest között csak két (bokortalan) domb van, melyek nagyobb akadályt nem okoznak.

A TÖRTÉNETE I. RÉSZ

„Kéne egy a Tiszát a Dunával öszve kaptsoló ujj hajókázható Tsatorna”
Franz Ferdinand Dillher von Althan (1715)

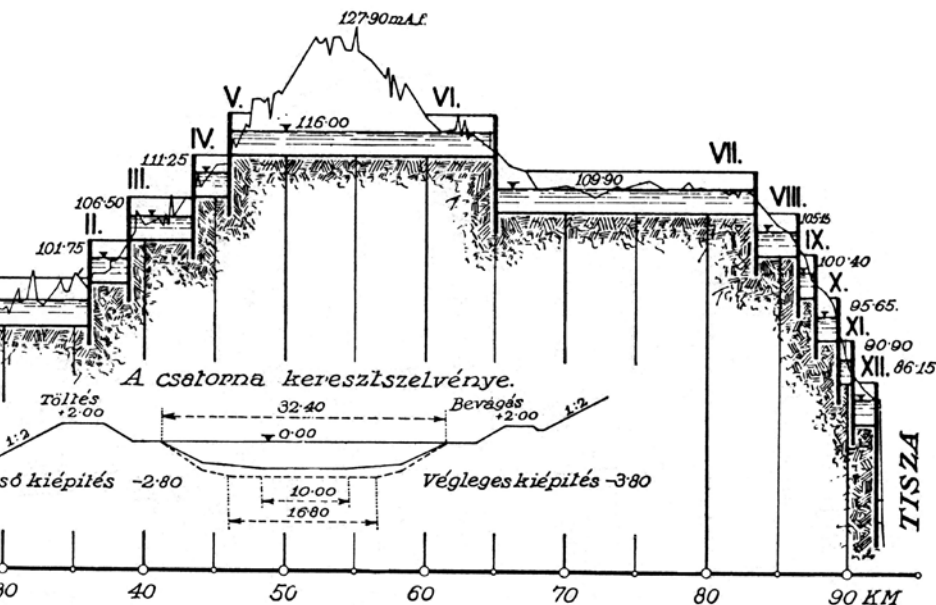

A Ferenc-csatorna 18. század végi metszete Monostorszeg és Bácsföldvár között

Pontos mérések szerint Szolnok Pesttől 14 órára van. A két folyóvíz nivó-ja között nagyon csekély a különbség. A Duna a szolnoki Tiszavidékkel szemben kissé magasabban fekszik ugyan, de ez nem okoz akadályt. Ha az ország ingyen munkáját e csatorna építésére rendelnék, az e területben fekvő 16 vármegye mindegyikére egy mérföldnyi út esnék. A csatornát ugyanis nem lehet egészen egyenes vonalban ásni s így egyéb akadályt is beleszámítván, a különben 14

mérföldnyi távolság helyett 16 mérföldet kell számítani. Az országban lévő csapatokat is lehetne a munkánál használni. (...) Ha az időjárás kedvez, a csatorna három hó alatt elkészülhet. A kiásandó földből szép sánczokat építhetnek, melyek ellenséges támadásokkal szemben jó szolgálatokat tehetnek. (...) E csatornának rendkívüli gazdasági jelentősége van. Ismeretes dolog, hogy minő nehézséggel és minő költséggel szállítják most a sót nyugat felé. Ha a csatorna elké-

szül, a só-szállítás Pest felé alig kerül valamibe, úgyannira, hogy a sójvédelem egy évi többletéből a csatornát készpénzen is ki lehetne építeni. Figyelembe kell venni ama körülményt is, hogy most Bécsből hozzák Budára a fatörzseket s Budán 1frt 30kr-ért árulják, holott ha e csatorna kiépül, Máramarosból tetszés szerinti mennyiségben hozhatják az olcsó fát Budára. Szolnokot valószínűs kereskedelmi emporiummá tenné e csatorna. Vegyük csak figyelembe a szolnoki halkereskedést. Szolnokon, amint eléggé ismeretes, hihetetlen mennyiségben van a hal, értéke alig van s ingyen is eleget kaphatni! (...) Az Alföldön keresztül a vízhiány miatt lehetetlen a halat Pest felé szállítani; de ha e csatorna kiépül, minden nehézség nélkül vihetik az élő halat Pestre s onnét a Dunán felfelé. Meg kell jegyeznünk, amit a tapasztalás is bizonyít, hogy ha a tiszai halat a Duna vize átjárja, jóságra, finomságra nézve minden halat felülmúl! (...) Arra is számíthatni, hogy e szép, de most fútelen és pusztá föld a csatorna révén termékenyebb és füvesebb válik s így a most elhagyott tájak benépesülnek; mert ha az építésre elegendő fa volna, e különben igen termékeny földön sokan szívesen letelepülnének. Pedig mihelyt a csatorna megépül, elegendő fát fognak szállítani. S ha elegendő fa lesz, egészen Debreczcnig jó tölgyfahidakat lehetne építeni a mostani gyöngye alkotmányok helyett, melyeket minden 4-5. évben újból kell építeni.”

Egy Budapest és Szolnok közötti magasvezetésű csatorna tervrajza

Dillher báró ötletének hatására 1723-ban megszületett a hajócsatornák létesítéséről szóló első törvényes intézkedés: „A királyi helytartótanács, a mikép az ország közjava előmozdítására s benépesítésére szolgáló egyéb módokról, ugy arról is gondoskodni fog, hogy a hajózható folyóvizeket különféle csatornákkal és árkokkal, a kereskedés könnyebbitése végett, az ország különféle részeibe elvezessék és ez iránt tanácskozni és tárgyalni fog az efféle vízelvezetéshez értő férfiakkal s a végzendőket alázatosan Ő legszents. felsége elé terjesztendi jóváhagyás vagy módosítás végett, s az országgyűlésen is elő fogja adni majd.” III. Károly császár külföldi mérnököket kért fel, hogy az egész országra vonatkozóan készítsenek terveket. Ezek között két, a Dunát a Tiszával összekötő csatorna terve is szerepelt. Az egyik szerint a csatorna Vácnál ágazott volna ki a Dunából, majd Monoron keresztül, a Tápió és a Zagyva folyását követve Szolnoknál torkollott volna a Tiszába. A másik terv egy Kalocsától Zombor irányába tartó, és Szabadkán át a Tiszába Szeged környékén ömlő csatornát javasolt. Ezeket a terveket azonban az országgyűlés nem tárgyalta, egyrészt azért, mert nem volt elegendő pénz a csatorna megépítésére, másrészt igény sem volt rá, hiszen a Habsburg Birodalom akkori gazdaságpolitikája nem tette szükségessé a nyugati irányba történő terményszállítást.

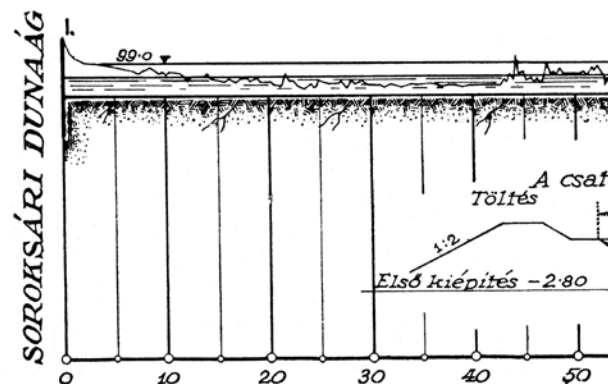
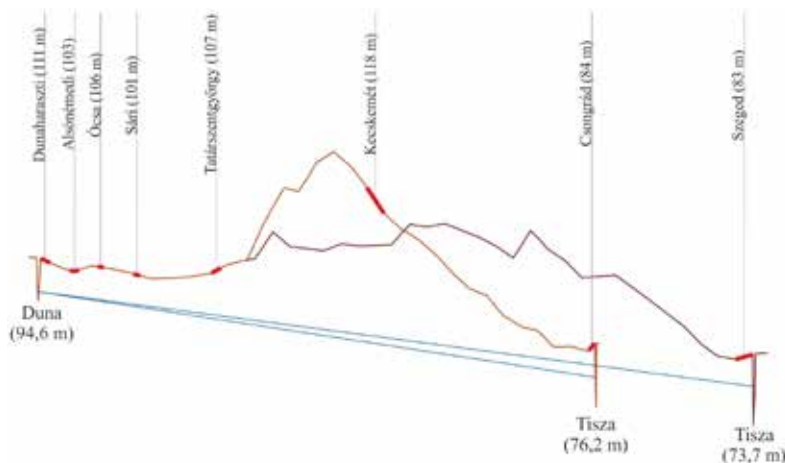
A Duna–Tisza-csatorna terve az 1700-as évek végén merült fel újra. A csatorna megépítése ekkor már szükségzerűbbé vált, ugyanis megnőtt az igény a gabonabehozatalra a birodalom örökös tartományai irányába. II. Lipót király 1790-ben törvényben elrendelte a hajózási ügyek tanulmányo-

zását. Schönstein Ferenc udvari tanácsos javaslatot tett egy Pest–Szolnok irányú csatornára, s két lehetséges nyomvonalat jelölt meg: az egyik szerint a csatorna a Rákospatak, Galga és a Zagyva völgyében futott volna, míg a másik a Gerje medrében haladt volna Cegléd érintésével. Elképzelése kedvező fogadtatásra talált, a Helytartótanácsnak pedig elrendelték, hogy az országos építési igazgatóság egy alkalmas tagja végezze el a csatornatervezet elkészítését. E feladattal Sax Zakariás építési másodigazgatót és a mellé segédnek kirendelt Balla Antalt, Pest vármegye földmérőjét bízták meg. Sax elfoglaltsága miatt a helyszíni felvételek folyamatosan húzódtak. Időközben azonban Balla – kihasználva az időt – elkészítette saját terveit. Mivel a Duna–Tisza-közét tüzetesen ismerte, Schönstein elképzelésével ellentétes véleményen volt, s egészen más nyomvonalat képzelt el a csatorna megépítésére. Az 1791-ben a Magyar Királyi Helytartótanácsban bemutatott tervében négy lehetséges irányt tanulmányozott: egy Pest–Szolnok, egy Pest–Szolnok, egy Pest–Pilis–Cegléd–Szolnok vonalat, egy Dunaharaszti–Cegléd–Szolnok vonalat, illetve egy Dunaharaszti–Kecskemét–Csongrád irányt. A tervek felülvizsgálatára Saxot bízták meg. A Balla által javasolt négy nyomvonal közül az utolsót tartotta a legalkalmasabbnak, azonban Balla magasvezetésű, 44 hajózsilipes tervével ellentétben egy mélybevágású, zsilip nélküli csatornát javasolt. A Helytartótanács még 1791-ben elrendelte, hogy a tervekről készüljön költségvetés, azonban a tervek további sorsáról nem tudunk.

Az 1700-as évek végén a Bácskában is felmerült egy a Dunát a Tiszával összekötő

csatorna gondolata. Kiss József, a század egyik legkiválóbb hadmérnöke – aki korábban részt vett a Duna pozsonyi szakaszának szabályozásában és a Duna különböző szakaszainak felmérésében is – testvérével, Gáborral készített tervet egy Monostorszeg–Bácsföldvár nyomvonallú csatornára. Terveikkel 1791-ben felterjesztést küldtek II. Lipót császárnak, amelyben a következőt írták: „Alulírott két fivér, akiket az a törekvés vezet, hogy hazájuk javára tegyenek valamit, azt a bátorságot veszik, hogy a császári és királyi Felségnek legalázatosabban javasolják a Duna és a Tisza összekötését hajózható csatorna létesítésével, a Bácskai kamarai járáson keresztül Monostor és Bácsföldvár (Bacsko gradiste) között. A saját költségükön pontosan felvett helyszínrajz és szinttervek, valamint a mellékletek rámutatnak a kiépítés lehetőségére, és megmutatják azt a tekintélyes hasznot, amelyet a kereskedelem, a gyárak és a kézműipar javára eredményez, valamint azt a hasznot is, amelyet a fekvésénél és talajminőségénél fogva igen szép tartomány számára hajtana”.

A tervben megjelölt terület földrajzi adottságai jóval kedvezőbbek egy csatorna kialakításához, mint a Pest és Szolnok közötti szakaszon. A Kiss fivérek a javaslatukhoz mellékelt tanulmányban kiemelik, hogy a Duna vízszíne mindössze 4 m-rel magasabb a Tiszáénál, és a közöttük lévő terület kellően sík ahhoz, hogy ne kelljen átvágni nagyobb dombokat, így ez a terület kivételesen alkalmas egy hajózási csatorna megépítéséhez. A javaslatot elfogadták, majd Kiss József testvérével megalapította a Ferenc-csatorna kir. szabad Hajózási Társaságot. Ezt követően, 1793-ban nagy

A Dunaharaszti és Csongrád, illetve Dunaharaszti és Szeged közötti terület domborzati viszonyai

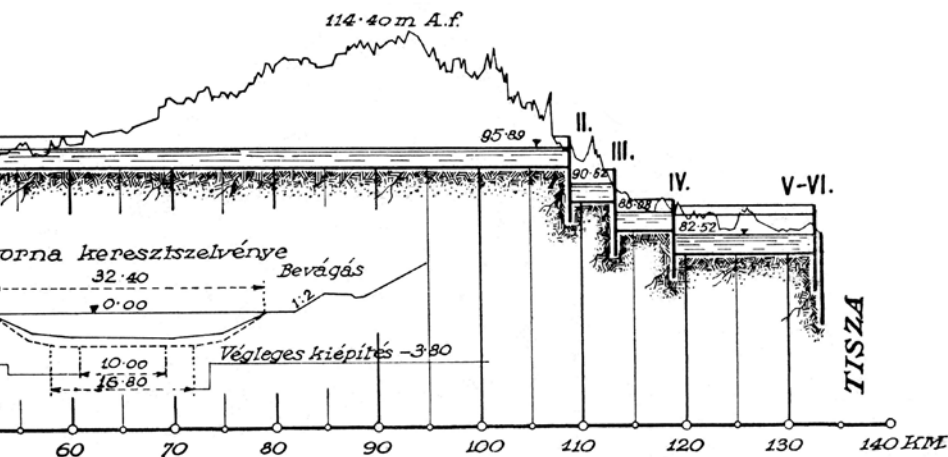
A Ferenc-csatorna „Türr István zsilip” Óbecsénél

lendülettel meg is kezdődtek a munkálatok. Az első kapavágást állítólag I. Ferenc király ejtette, így a csatorna róla kapta a nevét.

A csatorna építését számos alkalommal megakasztották a kedvezőtlen talaj- és vízviszonyok, amelyek sok esetben megnövelték a csatorna kiépítésének költségét. Mindeközben egyes körök egyre növekvő irigységgel figyelték a Kiss testvérek sikerét. 1796 áprilisában egy név nélküli levél érkezett az illetékesekhez, a csatorna építése körüli szabálytalanságokkal és az eredeti tervtől való eltérésekkel kapcsolatban érkezett panasz. Egy szakértői bizottság kivizsgálta a helyzetet, és úgy tűnt a probléma megoldódik. A társaság 1798. január 22-én Bécsben megtartott éves közgyűlésén

gróf Apponyi Antal rangelső igazgató azonban beszédet tartott „a csatornaépítésen uralkodó rossz állapotokról és a Kiss fivérek súlyos felelősségéről azokért a felfedett mulasztásokért és hibákért, amelyeket az építés kezdetétől és nemcsak 1797-től kezdve követtek el”. Általános meglepetést és nyugtalanságot okozott, amikor a csatorna építésének ötödik évében Kiss Józsefet és Gábort leváltották vezető állásukból. A munkálatok irányítását Hepe Szaniszló, a Vízi és Építészeti Főigazgatóság igazgatója vette át. Az eset után a Kiss testvéreket elfelejtették, életüket mellőzötték és szegénységben élték le.

Az elkészült Bezdán–Zombor–Bácsföldvár nyomvonalú Ferenc-csatornát 1802.

Egy Dunaharaszti és Csongrád közötti mélybevágású csatorna tervrajza

május 2-án adták át a hajóforgalomnak. A csatorna fő célja és feladata a környező termékeny területek vizeinek levezetése és művelhetővé tétele volt, illetve az, hogy a Délvidék termékeinek értékesítése és szállítása könnyebbé váljon. A csatorna sikeresen betöltötte ezt a feladatot, amelynek eredményeképpen Bácska gazdasága fellendült és az ország egyik leggazdagabb és legvirágzóbb vidékévé vált. A csatorna megépítése összesen 4 millió forintba került, azonban a következő 25 évben megközelítőleg 20 millió forintos tiszta haszonra tett szert. A Ferenc-csatorna a helyi gazdaságra és életminőségre gyakorolt hatása Mindszenty Antal utóéleírásából is kiténik: „A parasztek között sokan helybeli gabonakereskedést űznek, mellyen néha nagy hasznok van, itt lévén a Ferenc csatornája gabona kereskedésének közép 's legjobb pontja, melly szerént meggazdagodván azok, házaikon is meg tetszik a tehetőség; némelyeknek több szobáik vagynak házaikban, mellyeknek tisztább szobáik szép mobiliákkal ékesítettnek, tölgy és diófa pallérozott fent álló almariomjaikban czifra asszonyi öltözeteket, mindenféle gyolcs portékákat, a fiókosokban pedig porcellain és ezüst edényeket is lehet látni.”

A csatorna részvényesei az átadást követő 25 évre megkapták Bács-Bodrog vármegye összes kincstári uradalmát, tehát ebben az időszakban a csatorna működéséből járó haszon nagy része őket illette. A csatorna karbantartására azonban egyáltalán nem költöttek, a torkolati zsilipek üzemeltetését pedig egyre inkább akadályozták a Duna és a Tisza mederváltozásai (a két folyó medrének szabályozása ugyanis csak a század végén valósult meg). A csatorna hajózási szabadalma 25 évvel később lejárt, és a részvényesek többé nem foglalkoztak a csatorna üzemeltetéséhez és karbantartásához szükséges pénz biztosításával. Ennek eredményeképpen a csatorna néhány évtizeden belül olyannyira feliszapolódott, hogy a hajózás lehetetlenné vált rajta. Az akkori kormány azt is fontolóra vette, hogy a vízi utat betömeti. 1842-ben az állam magára vállalta a csatorna helyreállítását, azonban a szabadságharc és az akkori gazdasági viszonyok ezt megakadályozták. A kiegyezés után a vízi utat a teljes betemetéstől végül Türr István vízépítő mérnök mentette meg, akinek sikerült külföldi tőkét szerezni a csatorna helyreállítására és kibővítésére. Az 1870. évi XXXIV. az államkincstár tulajdonát képező Ferenc-csatorna használatának és üzletének átruházásáról szóló törvény-

A Ferenc-csatorna tervezése kapcsán készült vízrajzi és közigazgatási térkép

cikk értelmében a Ferenc-csatorna egy új társulat kezébe került át. A törvényben foglaltak szerint a társulat feladata lett „mindenekelőtt az átveendő Ferenc-csatornát általában kijavítani; Bajától Bezdánig egy táp- és hajózási csatornát ásatni; a Dunának ugynevezett „Sugovicza” ágát hajózhatóvá tenni, és részben kikötővé átalakítani; a Ferenc-csatornát a borjasi átmetszésig meghosszabbítani; végül: Kis-Sztafárnál a Ferenc-csatorna első tartányából kiindulva, Bresztovác, Keresztúr-Pusztá-Pettau, Torzsa, Despot-Szi-Iván, Kulpin, Petrovác és Piros helységek vidékein át Ujvidéken alól

a Dunába egy új hajózási és öntözési csatornát építtetni”. Ezenkívül szorgalmazták a csatorna tiszai torkolatának áthelyezését Bácsföldvárról Óbecsére.

Össességében a helyreállított csatorna és az új csatornarészek kiépítése kedvező hatással volt a környező területek gazdaságára. Megindult az ipari termelés, illetve megnőtt a csatornán áthaladó hajók száma és az általuk szállított áruk és termények tömege is.

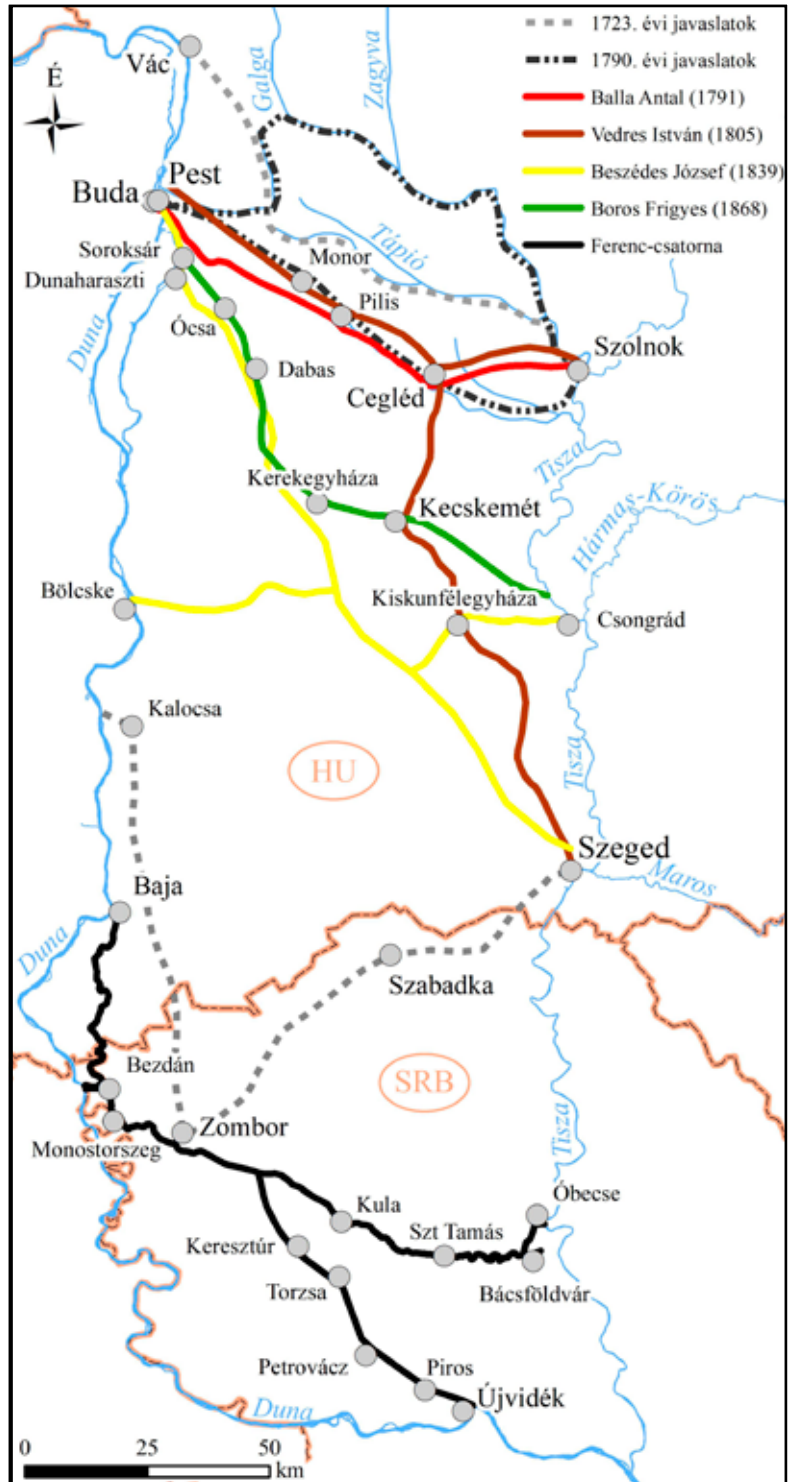
A Ferenc-csatorna történetének rövid áttekintése után kanyarodjunk vissza az ország közepén tervezett csatorna történe-

téhez. Közel egy évtizeddel Balla Antal terve után, 1803 novemberében Habsburg József nádor vetette fel ismét a Duna–Tisza-csatorna ötletét. Javaslataira báró Podmaniczky József helytartótanácsos, Bács-Bodrog megye főispánja, a csatorna kinevezett királyi biztosának vezetése alatt egy bizottságot küldtek a csatorna tanulmányozására, amelynek Balla Antal is tagja volt. József nádor a bizottság működéséről szóló jelentését 1805-ben terjesztette a király elé. Választ azonban csak 1826-ban kapott, amelyben a csatornaterveket elutasították azzal az indokkal, hogy a csatorna kiépíté-

sének támogatására létrehozott úgynevezett sóalap nem terhelhető meg.

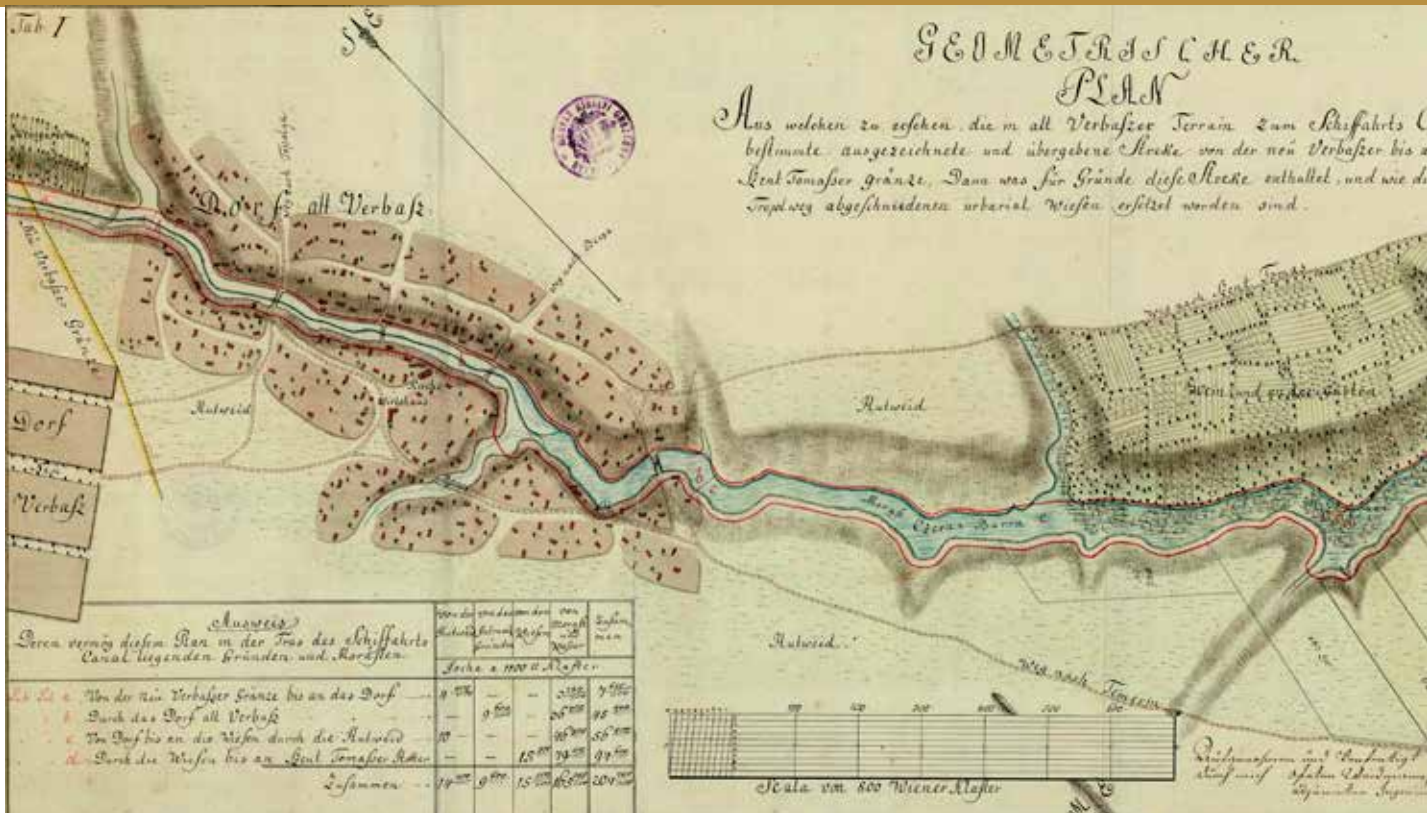
Mindeközben Vedres István, Szeged város földmérője 1805-ben megjelent művében egy Pest–Szeged vonalú csatorna kiépítését szorgalmazta. Az eddigi javaslatok és tervek mind egy szolnoki torkolatot javasoltak, hiszen a csatornát Pest és Szolnok között lehet a legrövidebb úton megépíteni. Vedres azonban Szegedet tartotta a csatorna legmegfelelőbb végpontjának, amelyet a következőkkel indokolt: „...Szeged városán legnagyobb és legtöbb terhek szállítatnak keresztül Pest felé egyenesen és még más felé is szállíthatódnának nagy haszonnal. (...) Ami ötét érdemesnek teszi méltóképpen arra, az az, hogy a Tisza vize partján fekszik; hogy a Maros vize, mely Erdélyországnak közepén fut keresztül, a város mellett jöjjön a Tiszába; hogy a Körös vizei is, ezen vármegyében, Csongrádnál és pedig, ami több, fölülről szakadjanak a Tiszába; ide ereszthetik Bihar-, Békés-, Csanád-, Arad-, Torontál-, Temes-, Krassó-vármegyéknek nagyobb részei a Körösökön, Maroson és Bögén a magok terméseit. Szeged városa tehát fontos kereskedelmi központ volt, és a keletről érkező áruk itt mentek keresztül, továbbá a csatorna révén a Csongrádnál a Tiszába ömlő Körösököt és a Szegednél betorkolló Marost is be lehetett volna kapcsolni a hajóforgalomba. Vedres szerint a csatorna hadászati szempontból is kulcsfontosságú, hiszen „Ez a csatorna volna az, melyen háborús időben a hadiszerszámok, ezen vidékekre Bécsből lefelé, fölfelé pedig a főtlevő hadisereg számára mindenféle eleség, eszközök, készülétek leghirtelenebben felszállíthatódnának: tudjuk pedig, hogy a háborúban a győzelem a frissességgel egy úton jár.” A csatorna megépítése a környező területek élelmiszerellátását is javítaná, ugyanis Vedres szerint „Mihelyest ezen csatorna elkészül, azonnal fel fognak annak és a közelebb folyóvizeknek partjain lévő helységeiben épülni a hambárok és gabonatárházak, Szeged városában kétszázezer szegedi mérő gabonának csak a vár falain építendő Eleség-Házakban is bátorságos helye lesz. Kecskeméten százezernek; Félegyháza, Nagykőrös, Cegléd, a csatornához közel (...) ötven-ötvenezernek adhatnak helyet. (...) Így ezen csatorna partján s végein és azokhoz közel egymillió szegedi avagy kétmillió pozsonyi mérő gabona mindenkor készen lévén, abból oda, ahol a szükség kívánná, mindenkor és pedig mindjárt, mihelyest az magát mutogatná, legnagyobb sietséggel lehetne szállítani. Könnyű volna így a bővséget nemcsak Magyar Hazánkban, hanem az egész Ausztriai birodalomban állandóul fenntartani.”

Vedres István halála után, 1830 júniusában Szeged város küldöttsége a Pest–Szeged nyomvonalaú csatorna terveit gróf Széchenyi Istvánnak adta át, hogy terjeszse az országgyűlés elé. A csatorna megépítése iránti elhivatottságát tükrözi egy 1845-ben megjelent cikke, amelyből kitűnik, hogy milyen nagy jelentőséget tulajdonított a csatornának. Tanulmányában a következőket írta: „Nem átalom ezennel teljes meggyőződésem szerint kimondani, mindent mindenben véve, mint ma állnak Magyarország fölött az égi csillagzatok és a földi körül-

A 19. század végéig javasolt és elkészült Duna-Tisza-csatornaterv, és a Ferenc-csatorna nyomvonala

mények, (...) hogy mind ezeket kellő figyelembe véve, a tervezett duna-tiszai csatornavállalat végképi kitapogatása, s ha technikai és finansziális tekintetben létesíthetőnek mutatkozik, a mint remélni minden okunk van, annak mielőbbi életbeléptetése olly ügy, melly fölött alig áll nagyobb pártoltatást és sürgetőbb elsőséget érdemlő

bármilyen egyéb. (...) Legelső helyet pedig az érintett csatorna, hogy többet ne mondják, e két okból érdemel: Mert egész felső Magyarországot és Erdélyt hozná összekötetésbe a hon szívével, mellynek emelése olly főszempont, és így szinte az egész hazai testtel. Mert a honnak olly vidékét emelné varázsfesszőleg, melly leginkább megőrzé magyar jellemét. (...) A vasút általján véve csak azon két végpontot gazdagítja, mellyet egybefüggeszt, míglen célszerű vízcatorna után, mellynek partján e fölött mindig keletkezik út, mindazon középpontok is hízni szoktak, mellyeken az keresztül vág. Keblemet pedig semmi sem tágítaná annyira, mint hogy mind azon jó magyar képek, mellyek Duna–Tisza közt láthatók, egy új életet árasztó derék vízcatorna mellett, legnagyobb kéjjel édelhetnék százsorta javított vidékük minden előnyeit. – És akkor, ha majd Tokajból is, Maros–Újvárról is látnék érkezni Pestre hajót, és Szolnokra és Szegedre hajón indulván, kies kertek és csinos házak közt vinne át az út, hol a magyarságnak van legeredetibb bölcseje, melly azonban ma jobbadán homokban és sárban fekszik: akkor biz egy kicsivel megint könnyűlne rajtam az agyag súlya!”

Az 1836. évi országgyűlésen – Széchenyi István nem kis hatására – megszületett a közlekedési eszközök építőinek nyújtandó

kedvezményeiről és az építések érdekében szükséges területek kisajátításáról szóló XXV. törvénycikk. E törvény hatására Beszédes József vízépítő mérnök előmunkálati engedélyt kért egy Bölcse–Csongrád között építendő mélybevágású csatornára, továbbá javaslatot tett egy Pest–Szeged nyomvonalú csatornára is. Beszédes a korábbi tervekben javasolt Pest–Szolnok vonalat nem tartotta kivitellel alkalmasnak, mert „a csatornának tápláló vizét a Zagya és Tápító patakok adták volna, ezek pedig nyáron kiszoktak száradni; de ha elegendő víz volna is ezek két patakban, e viznek Czegléd alatt Pestig olly emelten hozata, és pedig száraz homokos hegyoldalokban, hogy Pesttől alá nyúló, szakadatlanul 20 öltől 13 ölig magas, homokos ormot átlhessen vízzel hatni...”. Beszédes a csatorna kialakítását vezérárok kialakítása útján gondolta megoldani, azaz egy kis mélységű és szélességű árok ásását követően a csatornát a Duna vize mélyítette és szélesítette volna ki, hiszen „pénz és munka pazarlás” volna a csatornák egész szélességben kellő mélységre ásatni, mert azokat a víz ereje 5–6 év alatt a megfelelő méretűre alakította volna ki. Meglátása szerint a csatornát „Orgovány és Bugac mellett 5 öl mély ásattal át lehet vinni”.

Beszédes terveinek megvalósítására gróf Vécsey Miklós szatmári főispán 1839-ben

91 aláíróval – köztük gróf Széchenyi István – megalakította a Duna–Tisza Társaságot. Gróf Vécsey volt az első, aki azt hirdette, hogy az utak és csatornák csak közvetett hasznot jelentenek a társadalom számára, és nem szabad azokból jelentős bevételekre számítani. Ezen véleményét a Századunk c. folyóiratban megjelent cikkében is részletezte: „a státus érdeke csak abban központosul, hogy hazánkban az olly sok akadályokkal terhelt közlekedést könnyebbítő utak s csatornák létrehozassanak és ezáltal a kereskedés, a közjólét előmozdítottassék; nem pedig, hogy azokból még jövedelem is kerüljön ki (...) Mert valamint egyrészlől alkotmányunk szerint az utak, hidak, váмок nem státuszjövödelmek, úgy másrészlől világszerte elismert axioma: az ily közhasznú vállalatok használatáért csak annyi bér fizetessék, mennyiből annak fenntartási költsége kikerüljön!”

Vécsey kezdeményezésére életbe lépett a Duna–Tisza-csatornára vonatkozó 1840. évi XXXVIII. törvénycikk, amelynek megalkotásában részt vett többek között gróf Széchenyi István, Kossuth Lajos és Deák Ferenc is. A csatorna körül heves vita indult meg, a tervezők szeme előtt nem az a cél lebegett, hogy a csatorna minél előbb megépüljön, hanem a különböző módszerekben vitáztak (magasvezetésű vagy mélybevágású, tiszai torkolat

A Ferenc-csatorna tervezett nyomvonala Verbásznál

helye). Ennek eredményeképpen az 1840. évi XXX. törvénycikk az 1836. és 1840. évi hajócsatornákról szóló törvényeket eltörölte.

A szabadságharc miatt a csatorna ügye ismét háttérbe szorult, majd csak a kiegyezés után került ismét előtérbe. 1868-ban gróf Mikó Imre közmunka- és közlekedésügyi miniszter a Duna és a Tisza közötti hajózási csatorna megépítését sürgette, mivel így a „tiszántúli vidék az eddigénél sokkal olcsóbb áron szállíthatja bő terményeit az ország kereskedelmi főpontjára, Pestre”. Konkrét tervet ugyanebben az évben Boros Frigyes vízépítő mérnök készített. Említést érdemel a Budapest–Csongrád közötti csatornaterv, amely Soroksártól kiindulva Ócsa, Dabas, Kerekegyháza és Kecskemét érintésével Csongrádtól északra torkollott volna a Tiszába. Egy magasvezetésű tervvel kapcsolatban meg is indultak a tárgyalások a vállalkozókkal, akikkel végül megállapodás is született.

A csatorna megépítését az időközben gyorsan terjedő vasútépítések akadályozták meg. Az 1840-es években a külföldön egyre jobban elterjedő, olcsón építhető vasutak miatt megkérdőjeleződött a hajózási csatornák létjogosultsága.

A korszerű közlekedési hálózat kiépítése terén – amely az ipari forradalom egyik alapvető feltétele volt – Magyarország igen hátrányos helyzetben állt. A 18. század során a nyugati országokban nagyszabású csatornaépítések zajlottak, amely biztosította a nagy tömegű áru olcsó szállítását. A csatornaépítések korszaka hazánkban azonban elmaradt, az ország a közlekedési hálózat megteremtését pedig a vasútépítések idején kezdte meg. A drága és időigényes csatornákkal szemben sokan előnyben részesítették az olcsóbb és gyorsabb vasutat. Az 1867. évi XIII. törvénycikk a csatornák és a vasutak kiépítéséről rendelkezett, azonban az erre engedélyezett költsön teljes egészét vasútépítésekre használták fel, így a csatorna további sorsáról folytatott tárgyalásokat megszüntették.

A következő években számos szakember és politikus hangoztatta, hogy a vasút ellenére a hajócsatornára is szükség van. Gróf Zichy Jenő 1868-ban megjelent röpiratában kiemeli, hogy „Míg a vasút a gőz minden csodaereje és az óriási készletek dacára rendkívüli összetételű idejében az egybehalmozott árúkat el nem szállíthatja, úgy annyira, hogy azok a kereskedelem és a tulajdonosok legnagyobb kárára minden állomások rakhelyein elláthatnak: addig a csatorna szállítási képessége a nélkül, hogy készületei mint a vasutét költséges koptatást szenvednének, épen korlátlan, a mennyiben ép úgy száz mint ezer hajót is kifáraszthatlan hátán elbír szakadatlan sorban és szünet nélkül.” Kvassay Jenő vízmérnök pedig a

következőket írta: „Valamely hajózási csatorna építésénél nem elégséges egyedül a meglévő vagy tervezett víziutakat venni számításba. A közlekedőeszközök, legyenek azok víziutak vagy vasutak, egymást kiegészíteni, egymást támogatni vannak hivatva, (...) A csatornára nem közömbös, hogy forgalma tisztán magára a természetes víziútra, vagy pedig ezenfelül valamely vasúti gőcpontra is támaszkodik. Mert habár hazai viszonyaink között a vasúti és vízforgalom között nem volt meg eddigelő a kellő összeköttetés, sőt a vasút a víziutat versenytarifákkal iparkodott háttérbe szorítani, kétséget nem szenved, hogy ennek a közgazdaságra káros és áldatlan állapotnak meg kell szűnnie.”

A csatorna ügye legközelebb csak a 20. század legelején merült fel újra, amikor a Magyar Királyi Kereskedelemügyi Minisztérium egy részletes tanulmányt és számos nyomvonaltervet készített. A Földművelésügyi Minisztérium pedig 1943-ban megvalósításra elfogadott egy

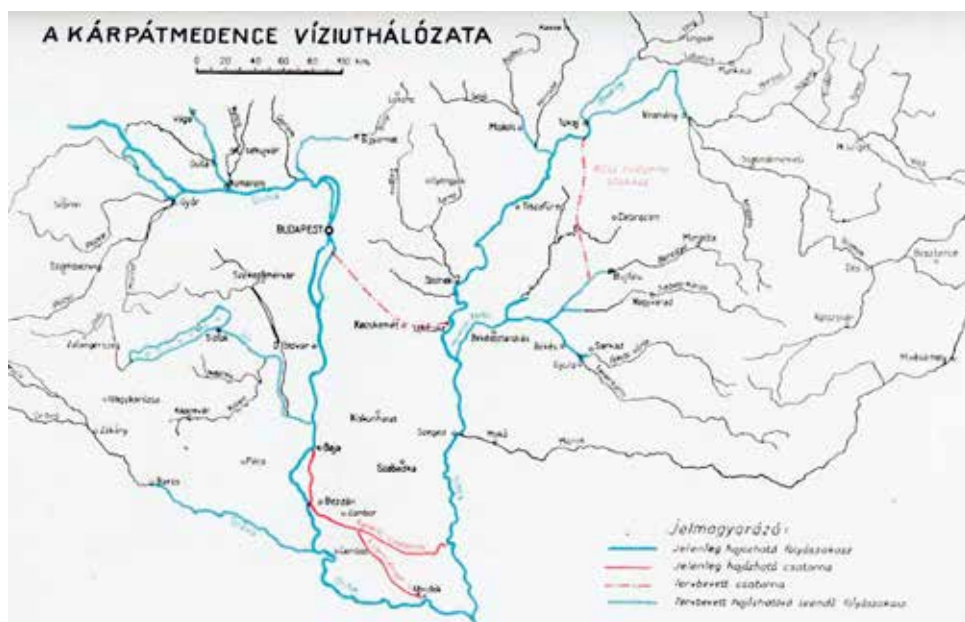
csatornatervezetet, amely Kecskemétet is érintette volna. A csatorna 20–21. századi történései a következő részben kerülnek majd bemutatásra.

Nagy Judit

Felhasznált irodalom:

LampI Hugó – Hallósy Ferenc: A Duna–Tisza-csatorna. Budapest, 1947.

Nebojszki László: „Mindenünket, amink van, ezen ároknak köszönhetjük” – A Ferenc Csatorna Részvénytársaság és Baja. Múltbanéző 14. 2019

A Kárpát-medence vízi úthálózata

EGY MAGYAR KIRÁLYI H KECSKEMÉTI LÁTOGATÁSA 1

Egy októberi szeles délelőttön, a kecskeméti vasútállomásnál a nagyszámú városi lakosság és a helyi városi vezetőség, élén Nagy Lajos polgármesterrel fogadták a honvédség újonnan kinevezett főparancsnokát, Habsburg–Lotaringiai József Károly (a továbbiakban József) főherceget, aki a tömeg harsány éljenzése mellett szállt le kíséretével a Pestről érkező vonatról. A polgármester egy rövid beszéddel fogadta: „Midőn az 1848-iki dicsőséges szabadságharcunk lezajlott, oly szomorú napok jöttek nemzetünkre, hogy a dicső honvéd nevet kimondani sem volt szabad, és ime néhány év és felséges királyunk a honvédséget újra visszaállítá, és annak vezetésével fenségedet hazánk szülöttét biztam meg, midőn városunkban üdvözölni van szerencsénk fenségedet a honvédség parancsnokát, meg vagyunk győződve, hogy ha a hazát és trónt veszély környezné, fenséged mint e haza szülötte lesz az első, ki azoknak védelmére kardot fog húzni”.

Az uralkodók és családtagjaik látogatásai már az ókorban szokásos események voltak, amelyekre elsősorban a hatalom erejének megmutatása céljából került sor. Ezekhez szorosan kapcsolódott egy nyilvános, ceremoniális rész, felvonulás és diadalmenet. Következő csoportokra lehet bontani: állami-politikai, dinasztikus kapcsolatokhoz (pl. házasság) kapcsolódó és a katonai hadgyakorlatok. Esetleg civil jellegű, ami lehetett tanulmányi kirándulás, szórakozás-pihenés (vadászat, kirándulás, színház), ahol a protokolláris szabályok háttérbe szoríthatnak vagy nem

voltak annyira szigorúak. Előfordult, hogy az uralkodó családtag váratlanul vagy esetleg inkognitóban tett látogatást. A pompás uralkodói látogatáshoz képest egyszerűbb formában zajlott a dinasztia tagjainak látogatása. Közös volt bennük, hogy van egy főszereplő, rangban alatta lévő mellékszereplők, hierarchikus

sorrendben állók kísérete, fogadó, helyi hatalom képviselői és a fegyveres testületek tagjai, illetve báméskodó alattvalók. Ez a kevésbé protokolláris esetekben is megnyilvánult. Az uralkodó nem mindig tudott kötelezettségeinek eleget tenni, helyette sokszor a nevében valamelyik alárendelt családtag vagy hivatalnok szemlélte meg a fennhatósága alatt lévő területet, eseményt vagy szert (közigazgatás, katonaság, gazdaság, kulturális).

A meglátogatott település vezetősége, a helybeli előkelőségek és az ott állomásozó hadsereg értesítést kapott a látogatásról, hogy időben fel tudjanak készülni a

Óbester-ház (Forrás: KKJM)

HERCEG 1870-BEN

magas vendég fogadására. A mindenkori fogadóküldöttség vezetője a település első embere, Kecskemét esetében kezdetben a főbíró, később a polgármester volt, esetleg egyházi vezető is lehetett, aki latin vagy magyar üdvözlőbeszéddel fogadta a vendégeket, hódolatukat fejezte ki. Mindig nagy tömeg, báméskodók hada kísérte a dinasztia tagjainak látogatását. A XIX. században meginduló sajtó lelkesedve, pozitív hírként írta le, hogy mennyire voltak elfogultak, mennyire színezték ki, erre ma már nem nagyon kaphatunk választ.

Az uralkodói családtagok látogatásával leginkább az osztrák történészek foglalkoztak, Magyarországon először a XX. század elején jelentek meg írások, majd a kecskeméti vonatkozással először dr. Gyenesi József levéltár-igazgató foglalkozott, mégpedig Horthy Miklós fővezér 1920-as bevonulását mutatta be, majd Péterné Fehér Mária nyugalmazott főlevéltáros részletesen elemezte Ferenc József császár 1852-es és 1857-es látogatásait.

Kecskemét korai történetében nem igazán tudjuk, hogy mikor fordult elő az első uralkodói és család tagjainak látogatása, idők homályába vész és a szóhagyományok világában maradtak fenn utalások. Az első adatot Hornyik Jánostól tudjuk a Homoki-kápolna alapításának története kapcsán, amikor I. (Szent) István király a Déllő-tó, más néven Dellő-tó partján táborozott és szűnyogok hada lepte meg őt és kíséretét, a buzgó imájára megszűnt a csapás, emlékül emeltette a kápolnát. A középkor folyamán királyi és királynéi város volt Kecskemét, hogy megfordultak-e itt a földesurai nem tudjuk, nem maradtak fenn források.

1439-ben Luxemburgi Erzsébet királyné elzalogosította Kecskemét mezővárosát és magánföldesúri birtok lett. 1456-ban a Hunyadi család tulajdonába került, ez év novemberében Hunyadi János özvegye, Szilágyi Erzsébet és két fia, László és Mátvás, a későbbi (I. Mátvás király) Kecskeméten fogadta V. (Habsburg) László királyt. A következő évszázadokban a háborús időszakban és a török fennhatóság alatt a településre nem igazán jöttek el az uralkodói

József főherceg 1890-ben, FSZEK

vendégek. Más körülmények is nehezítették a látogatást, ilyen volt a rossz közbiztonság, az útviszonyok és egyes évszakokban a rossz időjárási viszonyok. A levéltári források hiánya miatt csak 1767-ből jött egy, az uralkodói vendégekről szóló hír, amikor II. József császár és Albert Kázmér (1738–1822) szász–tescheni herceg, helytartó Temesvár felé menet megálltak a városban és egy félórát tartózkodtak itt. A következő esemény 1792. május 13-án Sándor Lipót

(1772–1795) főherceg, nádor és a kíséretében lévő Frigyes Józsiás (1737–1815) szász–coburg–saalfeldi herceg, tábornagy Kecskeméten keresztül a királyi ménesek megtekintésére utaztak le és megálltak egy rövid időre, majd visszafelé szintén útkukba ejtették a várost. 1796. november 26-án már az új fiatal nádor, József Antal (1776–1847) főherceg Mezőhegyesről érkezve állt meg egy háromnegyed órára és egy ebédet elfogyasztott az Óbester-ház-

Kecskeméti főtérről, 1872, MNL BKML XV. 5. a

ban, majd Pest felé vette az irányt. A város előljárósága lakomát, ünnepélyt szervezett a nádor üdvözlésére érkező nemesek és a nézelődők részére.

A XIX. század folyamán már több látogatás is történt. Ez összefüggött azzal, hogy a városban fontos, állandó katonai bázis jött létre. 1816. október 5-én és 1818. szeptember 26-án Ferdinánd Károly József (1781–1850) főherceg, a magyarországi hadak főparancsnoka utazott le Kecskemétre, látogatta meg az itt állomásozó katonai egységeket, illetve az épülő, majd a felépült lovardát (mai nap is áll a Czollner téren) tekintette meg.

Előfordult fordított látogatás is, amikor a városi vezetőség látogatta meg az uralkodói család tagját, és hódolatát fejezte ki. Ilyen volt az 1847. szeptember 1-ji Pest–Cegléd–Szolnok vasútvonal avatási ünnepsége, ahol Bódogh Antal (1780–1858) főbíró és kísérete vett részt. A társaság egyik fele augusztus 31-én Pestre utazott fel, majd másnap 16 szerelvényes külön vonaton István Ferenc (1817–1867) főherceg helytartóval (később nádor) Szolnokra utaztak le. A kíséret másik fele fogatokon ment el a rendezvényre. Ez eseményen részt vett a 1870-es kecskeméti látogatás főszereplője, József főherceg, huszár hadapród is,

aki féltestvére volt István főhercegnek. 1833-ban Pozsonyban született az uralkodó dinasztia mellékágába (nádori ág), édesapja József Antal főherceg, nádor volt. 1845-ben lépett be a nádorhuszárak (12. sz. huszárezred) közé kadétként, majd a ranglépcsőn gyorsan emelkedett a hercegi ifjakhoz hasonlóan, 1853-ban már őrnagy és 1866-ban pedig már altábornagy lett. Nemcsak jó katona volt, hanem jártas volt a természet- és társadalomtudományokban is, amelyekben igen magas elismerést vívott ki magának.

1853 szeptemberében elkészült a délkeleti államvaspálya Cegléd–Félegyháza vonala, amit egy megnyitőünnepséggel adott át Albrecht (1817–1895) kormányzó. A főherceg nagy társasággal, állami hivatalnokokkal, törzs- és főtisztekkel a pesti pályaudvarról indult le Félegyházára, ahol megnyitotta a vasútvonalat, majd onnan visszamentek Kecskemétre. Itt egyszerű ebéd várta a vendégeket a Ferenc József császár dzsizidászred és a 18. császári és királyi vadászszázalaj zenekarainak közreműködése mellett.

A szórakozás egyik példája 1856. év elején történt meg, amikor néhai Rainer Lombardia és Velence alkirályának fia, Ernő (1824–1899) főherceg hajtvadászatra jött egy századosi beosztású segédjével a

Kecskeméthez tartozó Bugacpusztára, hogy zajlott le a vadászat, források hiányában nem tudunk semmit. A magas rangú vendég szálláshelye a régi városháza épülete volt, a korabeli Kecskeméten ugyanis igen kevés volt az előkelő szálláshelyek száma.

1853-ban egy újabb esemény történt, amikor József főherceg a Kecskeméten

József főherceg 1902-ben,
Vasárnapi Ujság, 1905. június 18.

József főherceg 1890-ben,
Vasárnapi Ujság, 1905. június 18.

József főherceg 1880-ban, FSZEK

és Kiskunfélegyházán állomásozó 3. dragonyos ezrednél szolgált, többet nem tudunk az ittlétéről, csak színes történetek maradtak erről az időszakáról, egy 1888-ban megjelent írásban a következő olvashatjuk: – „Ha fel tud kapaszkodni a tiszt úr; hát üljön fel, válaszolá a paraszt s ezzel lenyújtotta az ostornyellet, mit a fiatal

herceg megragadva, egy pár pillanat alatt a szalma tetején termelt. A paraszt hajtott lasú czammogással, a fiatal főherceg pedig lelóbázva lábát, elgondolkozott a fuvaros fölött. Paff! A kocsi egyszerre csak egy nagy, feneketlennek látszó kátyúba jut, a mi akkor időtájban éppen nem volt ritka a kecskeméti utakon. A

paraszt hajszol, egyre hajszol, de se ide, se oda. Hasztalan az ostorozás, hasztalan a bizattás, a fáradt gebék csak nem akarják kirántani a kocsit a sárból. A paraszt le száll, neki veti izmos vállát a leginkább elült kerék löcsének s újra hajszol, kétségbeesetten hadonázva ostorával a gépék felé. De hasztalan, hiába minden, a jármű kétségbeesetten megfeneklett, abban az irtozó kátyúban. A főherceg várja, mi lesz máé, mikor a paraszt egyszerre csak türelmét veszítve, felkiált hozzá: Ejnye eb a lelkét az úrnak, hát nem száll le mindjárt onnan a szalma tetejéről. Ne lógázza a lábát, mikor látja, hogy baj van! Erre a főherceg egy ugrással lent terem, neki veti ő is a vállát a löcsnek s pár pillanat mulva megindult a megfeneklett jármű. Mikor aztán a városba jutottak, a bőkezű főherceg egy aranyat akart adni a parasztnak. Ez azonban visszautasította azzal, hogy nem pénzért, hanem kecskeméti emberségből hozta. – Fogadja hát akkor el tőlem emlékül, mert én az obester házában lakó József herceg vagyok. A paraszt megszeppelve emelte le kalapját s ámulva-bámulva nézett a fiatal obester után. Engedelmet akart kérni, de a szó nem talált ajkaira. – Ez és ehhez hasonló tények tetszik József főherceg Kecskeméten való tartózkodását feledhetlenné.”

eméltől.

Honvédhuszár-laktanya.

Honvédhuszár-laktanya, az egykori Kecskés-fogadó helyén, képestat, MNL BKML XV. 5. a

1868. december 5-én Ferenc József császár és király kinevezte a magyar királyi honvédség főparancsnokává a magyarul beszélő főherceget. Személye biztosítékot jelentett az uralkodó felé, mert a dinasztia tagja, annak képviselője volt, de a magyarság mellett is volt, utóbbiak körében igen nagy népszerűséget tudott szerezni. A kinevezése után a létrejövő új alakulatokat sorra látogatta meg, 1869 novemberében Erdélyben, majd 1870 februárjában Székesfehérvárott, Kiskunfélegyházán, áprilisában Pozsonyban, Veszprémben, Pécsen, augusztusban újból Kiskunfélegyházán, szeptemberben már Egerben, majd októberben Kecskeméten és Szegeden járt.

Hogy is nézett ki Kecskemét? A városban ekkor 41.195 fő lakott, ahol felekezeti-
leg a római katolikusok voltak többségben, utánuk a református közösség következett, a többi vallás tagjainak száma elenyésző volt. 1869-ből tudjuk, hogy Kecskeméten 2503 hadkötelest tartottak számon. Ezek közül törvényesen felmentettek 220 főt, besoroztak a közös hadsereghez 75 főt, a magyar királyi honvédséghez pedig 187 főt, és a többi fiatal férfit alkalmatlannak találták a korszak sorozóbizottságai. Falusias kép jellemezte a települést, a belterületében álltak a templomok, középületek, gyárak, ekkortájt még igen kevés emeletes ház épült, ezek is leginkább városi, egyházi és kulturális jellegűek voltak. Ez a korszak, amikor technikai újításokkal találkozott a kecskeméti. 1853-ban Cegléd, 1854-ben Szeged felé készült el a fő vasúti vonal, amit 1855-től a birodalom legnagyobb magánvasúti társasága, a cs. kir. szab. Osztrák Államvasút-Társaság működtetett. Ezzel gyorsabbá vált a közlekedés, Pestről 4-5 óra alatt el lehetett jutni Kecskemétre. 1857-ben felállították a távírdaállomást, ezzel a technikai eszközzel gyorsan lehetett hírhoz hozzájutni. A közigazgatásban fontos változások történtek ekkortájt, amik hozzájárultak a további fejlődéshez. 1834-re a földesúri cenzus majdnem egészét megváltotta a Sachsen–Coburg–Koháry családtól, majd 1857-től szabad királyi várossá nyilvánította magát egy félreértelmezett levél miatt. Nem lett szabad királyi várossá törvényileg kihirdetve, hanem csak „szabad kir. városokkal egészen hasonló állapotval emeletetett” önálló város lett. 1850-től 1861-ig itt székelte Pest-Solt megye hatósága, de a legnagyobb változás 1870-ben következett be, amikor az 1870. LXII. törvény cikk törvényhatósági jogú várossá ruházta fel, és 1872-től állt fel az új

Kecskeméti utcakép ökörfogattal, fotó, 1871, MNL BKML XV. 5. a

közigazgatás. Ekkor már a közigazgatás a bíróságtól elkülönült, az előbbi élén a polgármester, utóbbi élén pedig a főbíró állt. A korszakunkban Nagy Lajos (1819–1886) volt a város vezetője, aki 1867. május 15-től 1872. április 2-ig töltötte be a polgármesteri posztot. A helytörténet igen keveset tud a személyéről és tevékenységéről, még korabeli portréja sem ismert.

Kecskemét az évszázadok során fontos szárazföldi kereskedelmi útvonal mellett feküdt, ami egyúttal hadi út is volt, katonailag fontos bázist jelentett. Gyakran vonultak át, rövidebb és hosszabb ideig állomásoztak itt különféle hadak, majd a XVIII. század elejétől kezdve tartósabbá vált a jelenlétük, törzskari állomás lett. A katonai épületek száma igen kevés volt az 1880-as évekig, ezért a katonaság a városi és magántulajdonban lévő házakat is használta a tisztek, közlegények és a lovak elszállásolására és istállózására, ami igen sok gondot okozott a kecskemétiak részére. 1870-ben számtalan katonai épület állt, amit esetleg a város építetett és tartott karban. A legrégebb épület 1762–1767 között felhúzott Óbester-ház (generális-ház, ezredesi lak), mellette ott álltak az ideiglenes laktanyák (Órhalmi-ház, Kecskés-fogadó), számtalan más tiszti kvartély (szállás) és egyéb építmény szerteszét a városban: katonai lovarda, ispotály, a város szélén lóporraktár és egyéb szállás.

1874-ből tudjuk, hogy itt állomásozott a 38. császári és királyi gyalogezred (Mollináryak) tartalékjának katonái közül 218 fő laktanyákban, 371 fő és 9 tiszti ló pedig a lakosságnál volt elszállásolva, ezenkívül a városnak 4 nagyobb épületet tartották elfoglalva. A gyalogezred mellett itt toborozták a közös hadsereg 8. huszárezred katonáit, annak kiegészítő kerete, illetve 1869-től a 2. honvéddzászlóalj (pesti-solti) 3. százada állomásozott itt. 1870 szeptemberében Kecskemétre jött a 1. honvéddhuszár osztály, amely három századnak az élén tapasztalt negyvennyolcas tisztek parancsnokoltak: Vosztry (Vosztri) Gyula (1820–1878), jobaházi Dóry Lajos (1824–1892) és báró Podmaniczky Frigyes (1824–1907). Podmaniczky később a Fővárosi Közmunkák Tanácsának elnökeként sokat tett a székesfőváros fejlesztéséért.

Hogy zajlott az 1870-es látogatás előkészülete? Először 1870. március folyamán a helybeli magyar királyi Pest-kunsági 2. honvéd huszárszázad parancsnoka, Vosztry Gyula százados hivatalos levélben kérte, hogy a Város Közönsége által szerződésileg elvállalt pótépítkezést a honvédlaktanyában kezdje el, hogy az őszi gyakorlatra behívandó legénység és lovak már kész és száraz épületekbe legyenek elhelyezve, így a lakosság terheit próbálja kímélni. Esetleg a város keressen tömeges elhelyezésre alkalmas helyiséget, ha nem

lenne, akkor a honvédlaktanya környékén lévő, addig kihagyott tágasabb magánházakba és istállókba legyenek elszállásolva. Továbbá kérte, hogy az államkincstár rovására az építendő nyílt lovarda helyét jelöljék ki és elegyengetése mielőbb kezdődjön meg. Hogyan kezdte el az előkészületeket a város, nem nagyon ismerjük, a március 5-i tanácsülésen már Nagy Lajos polgármester arról tudott, hogy az ősz folyamán hadgyakorlat lesz, és először Antal Péter (1826–1907) tanácsnokot nevezte meg az elszállásolás végrehajtására. Az április 4-i közgyűlésen pedig felolvasták Vosztry százados levelét, majd az ifjú Szappanos István (1818–1917) tanácsnok elnöksége alatt lévő kiküldött bizottságnak lett kiadva annak felmérése és végrehajtása. A lovarda helye szintén egy másik bizottság által lett kijelölve a Vásártér szélén a Szentháromság-temető mellett. Hogyan lettek végrehajtva, nem tudjuk, de augusztusra már ki voltak jelölve a szálláshelyek, amiket a honvédség el is foglalt, az ideiglenes laktanyának kialakított Kecskés-fogadót és az azt körül övező polgári házakat. A laktanyabővítés rövid idő tekintettel elmaradt. Az étkezés pedig a Kecskés-fogadóban, az e célra kialakított konyhában és étteremben lett megoldva. A városi közgyűlés szeptember 27-én pedig fontos határozatokat fogadott el az október 1-ji ünnepség végrehajtására:

1. Fogadóküldöttséget eresztenek József főherceg elé, melynek elnöke Nagy Lajos polgármester lesz, tagjai Bagi László főbíró, Erdősi Imre, Fördős Lajos, Hajagos Illés és Kovács József képviselő urak.

2. Rendeznek díszbédet a meghívott vendégeknek (főherceg, honvédség és a közös hadsereg tisztjei, városi küldöttség), más részt kívánó polgároknak saját maguknak kell fizetni.

3. A város a hadgyakorlaton részt vevő 3 honvédhuszár század legénységének és altisztjei részére fejenként 1 font húst és 1 icce bort ad a díszbéd napjára.

4. A díszbéd rendezésére Szappanos István tanácsnok, Lestár Péter és Szűcs Imre képviselők, a honvédség ellátására pedig Szokolai Sándor tanácsnok, a Gazdászati Bizottság elnöke lesznek megbízva. A honvédség is megtette a maga előkészületeit, a magyar királyi honvédelmi minisztérium körlevelben elrendelte a szabadságos és tartalékos katonák behívását és október 1-jétől kezdve 20 napos őszi hadgyakorlatot. Megtörténtek a behívások, a katonák elfoglalták a szállásaikat.

Hogy József főherceg 1853-as szolgálatán kívül járt-e még Kecskeméten, nem tudjuk. Az 1870-es látogatás előzménye volt egy kisebb esemény, amikor József főherceg február 19-én a hadsegédjével együtt Kiskunfélegyházáról vonattal a városunkba érkezett, éppen nem volt fogat sem,

de egy kukoricát hordó kocsira kettő zsákot tett, erre ültek rá és bevittette magát egy ma már nem ismert fogadóhoz, onnan este a színházba ment, ahol a honvédménház javára tartatott jótékony előadást nézte meg, majd másnap reggel utazott tovább Pestre. Volt egy nagyobb ceremonális jellegű látogatás is, amikor nem magánemberként, hanem a honvédség főparancsnokaként jött Kecskemétre. A nagy nap október 1-jén jött el, amikor 11 órakor vonattal érkezett meg József főherceg, az előző napokban Egerben volt, ottani honvédségi hadgyakorlaton. Az indítóház előtt ünnepélyes fogadtatásban részesült, a városi előkelőségek várták Nagy Lajos polgármesterrel az élén, ott voltak a honvédség képviselői és a kíváncsiskodó, éljenző lakosság is. A város embere beszédében üdvözölte a főparancsnokot, aki szintén ünnepélyesen válaszolt, amit az ott lévő kecskeméti újságíró leírásából megismerhetünk: „*Midőn felséges uramkirályom, e szép állással megbízott, átérzettem annak fontosságát, de mert értem hivatásomat, úgy nem fogom azt soha félreéteni, hanem igyekezni fogok e téren a hazám és királyomnak hűséggel szolgálni, és arra törekedni, hogy ha a haza és a trón veszélybe forogna, a haza határán találna annak megvédelésében, és meg vagyok győződve, hogy a vezetésem alá bízott honvédség a honvéd név dicsőségét és hírét csak emelni fogja.*”

Ezután a főherceget és a kíséretét díszes lovas fogatokon a szállásokra vitték, amerre a menet elvonult, mindenütt zajos éljenzéssel fogadták. József főherceget özvegy diósadi Deák Lászlóné Firtling Julianna (1846–1874) vendégszerető házához szállásoltatták el, ahol a háziasszony késői villásreggelivel várta. Deákné született Firtling Julianna a helybeli nőtársadalom igen ismert és aktív tagja volt, aki tevékenyen részt vett a Kecskeméti Jótékony Egylet különféle jótékonyági rendezvényeinek megszervezésében és végrehajtásában. Deákné házánál egy városi küldöttség várta és a tiszteletére rendezendő bankettre hívta meg, a főherceg válaszát a Kecskeméti Lapok újságírója leírásának a közléséből tudjuk: „*Köszönöm Kecskemét város lelkes polgárainak szíves vendégszerető fogadásuk at, e városban nem most van alkalmam lakosainak szívességét tapasztalni, de ezen minőség, melyben most van alkalmam itt időzni, sokkal kedvesebb előltem, mint az, melyben 11 év előtt itt voltam, vigyék derék polgártársaiknak szíves üdvözlömetem.*”

A főherceg látogatásának célja, mint a hatalom birtokosának, legfőbb hadurának, Ferenc József császár és király képviselőjeként, az uralkodó családtagjaként, és mint a magyar honvédség parancsnokaként az itt állomásozó honvédség egységeinek megszemlélése, vagyis ellenőrizte a gyakorlatukat a város szélén lévő gyakorlótéren. Erről báró Podmaniczky Frigyes így írt a naplójában: *„Első bevonulásom alkalmával Mező-Túrra és Kecskemétre indulók 1870 évi szeptember havában, midőn az első három lovas-század osztályllyá alakítva, tartotta meg kísérleti gyakorlatait s mutatta be előmenetelét főparancsnokának, József főherczegnek.”*

Itt maradt sötétítéssel, majd este hét órára a tiszteletére rendezett bankettre lépett be. A teremben a főherceg ülésével szemben, a falon olajfestmények voltak elhelyezve a király, a királyné és József nádor arcképével. A képek a hódolatot, a tiszteletet jelentették az uralkodó, a dinasztia tagja felé, akik a hatalmat jelentették. Kik is vettek részt a város elitje, a politikai és értelmiségi köreiből, Nagy Lajos polgármester, Horváth Döme (1819–1899), Balásfalvi Kiss Miklós (1820–1879) országgyűlési képviselő, Laukó Károly (1838–1906) evangélikus lelkész vagy Erdősi Imre (1814–1890), a piarista rendház főnöke, a „branyisz-kői hős”. A honvédség tisztikara sem hiányzott, itt volt Döry Lajos és báró

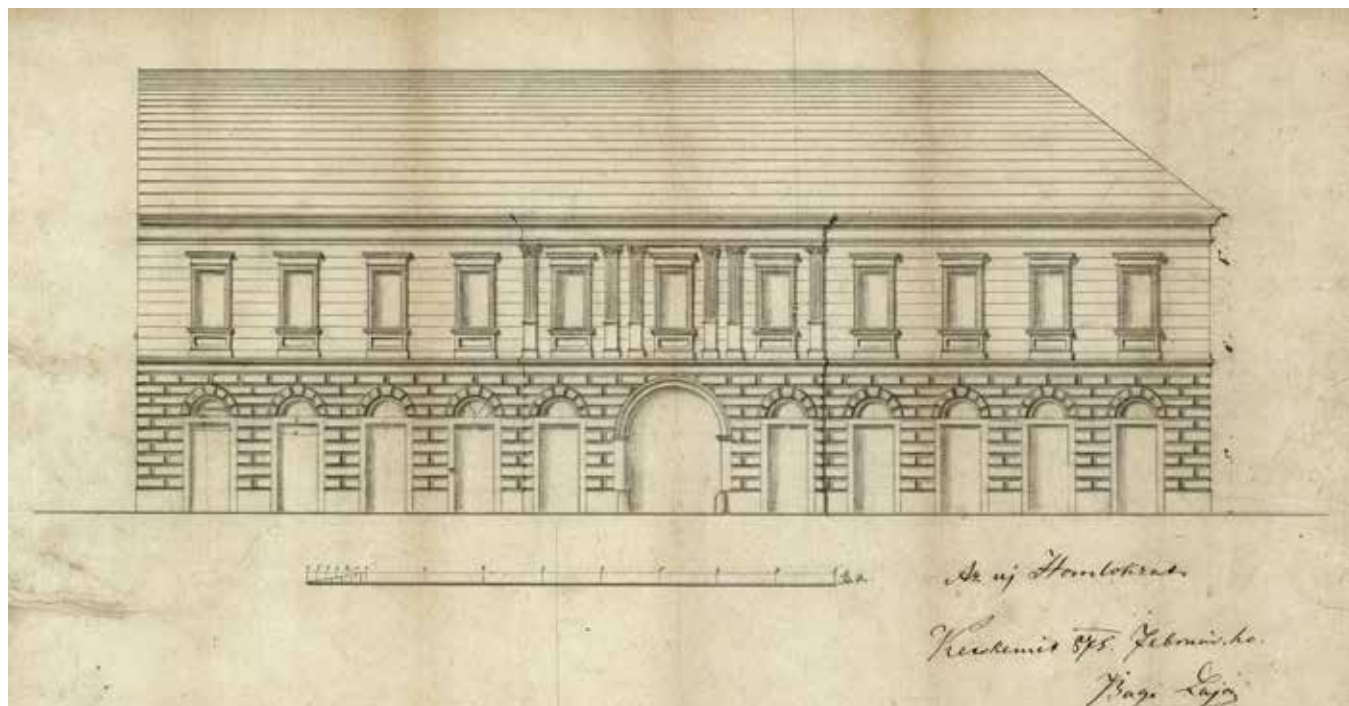
Podmaniczky Frigyes százados is, akik nem olyan régen önként csatlakoztak a honvédséghez, nem újoncként, hanem már 20 évvel azelőtt aktív tagjai voltak a hadseregnek, de a vesztes szabadságharc után visszavonultak. A közös hadsereg helybeli tisztikara is jelen volt. A vacsora jó kedvvel zajlott, a felszolgált italok a pohárköszöntések sorozatára biztatták a jelenlévő urakat és tiszteket. Nagy Lajos polgármester kezdte meg, aki a királyra, a másodikat Horváth Döme a királynéra, a harmadikat pedig Balásfalvi Kiss Miklós a főhercegre emelte poharát.

A bankett a régi Kaszinó emeleti helyiségében lett megrendezve 240 főnyi vendégsereg részére. A forrásokból tudjuk, hogy mit fogyasztottak el, amiknek teljes költsége 511,15 forintba került. Felszolgáltak jobb minőségű francia pezsgőket, szamorodnit, badacsonyit és vörös asztali borokat. A város a minőségi termékeket nem a helybeli termelőkől és kereskedőktől szerezte be, hanem a pesti Jálics A. Ferenc és Társa cégtől. Miért is vette tőle a város? Egyik, hogy nem volt pezsgőkészítés Kecskeméten és környékén, Magyarországon még gyerekcipőben járt. A harmadik, hogy a megfelelő minőségű borból is igen kevés lehetett, a hegyvidéki borokkal nem tudtak versenyezni. A másik, hogy a helybeli borkereskedőknek még nem volt nagy szerteágazó kapcsolatrendszere. A város nem akart szegényben maradni és

így az erre specializálódott kereskedéstől rendelték meg az italokat. A korszak egyik legnagyobb export és import borkereskedése volt, melynek előzményeit még Jálics András Ferenc (1795–1874) 1822-ben fektette le. Ebből a pincéből kerültek a bankett asztalára a jobb minőségű borok. A kereskedéstől rendelt tételek öt ládába csomagolva érkeztek meg még szeptember 29-én Pestről gyorszállítmánnyal (vonattal). Az asztalon volt 50 darab szivar is, melyet a kecskeméti Nagy Mihály kereskedőtől 5 forintért, a kaszinó vendéglőstől, Tomaskó Jakabtól (1813–1892) parádi vizet és magyaráti borokat vásárolt a város. Ételek honnan kerültek a terítékre, nem ismerjük a konyhát, előfordulhat, hogy helyben vagy a Beretvásban főzték.

József főherceg még aznap este kilenc körül szívélyesen búcsút vett és meglegedetten távozott a kecskeméti vendégseregtől, és vonattal Szegedre utazott, ahol 1870. szeptember 27. és október 4. között őszi hadgyakorlatot tartottak a magyar királyi honvédség első dandárjának katonái. A főherceg távozása után a multság fesztelenebb és általános lett, továbbfolytatódtak a pohárköszöntések sorozata és üritették a poharakat, az itókás multság másnap reggelig tartott. A hadgyakorlatra idevezényelt honvéd lovasság október 3-án távozott el városunkból. Ezzel véget ért az 1870-es kecskeméti főhercegi látogatás.

Hibocsányi Norbert

A bankett helyszíne, a régi Kaszinó épülete, homlokzati tervrajz, 1875, MNL BKML IV. 1908. b

EGY KECSKEMÉTI SZÜLETÉSŰ VEZÉREZREDES, FARAGHO GÁBOR ÉLETE ÉS KÁLVÁRIÁJA

Farago mint miniszter

Farago vezérőrnagy

Farago tábornok

A mai generációk alig tudnak valamit Farago tábornok Moszkvában végzett tárgyalásairól és miniszteri munkásságáról. Farago Gábor, aki a híros városban született, a katonai pályán elérte a legmagasabb rendfokozatot, és sokféle beosztásban szolgált az Osztrák–Magyar Monarchia császári és királyi hadseregében, majd a Magyar Királyi /m. kir./ Honvédség kötelékében, s a Honvédelmi Minisztériumban. Horthy bizalmi köréhez tartozott. Ezért a kormányzó 1944 őszén őt bizta meg, hogy folytasson fegyverszüneti megbeszéléseket Moszkvában. 1944 decemberében nemzetgyűlési képviselő lett. A háború vége előtt összeülő Ideiglenes Nemzetgyűlés pedig megválasztotta közellátásügyi miniszterré. A lemondása után mellőzésben volt része, de még a kitelepítés réme is fenyegette a proletárdiktatúra időszakában.

Ifjúkora és tanulmányai

Röviden megkíséreljük felvázolni életútját, katonai pályafutását, az általa vezetett moszkvai fegyverszüneti delegáció tevékenységét, miniszteri ideje alatti munkásságát.

A Farago család több mint 200 éve telepedett le a híros városban. Farago István városi hivatalnok és nemes Mészáros Mária Gábor nevű fia 1890. február 16-án látta meg a napvilágot Kecskeméten, a ma is meglévő Batthyány utca 9. szám alatti emeletes házban. A szülei gondos és alapos nevelésben/iskoláztatásban részesítették gyermeküket. A katolikus

familia polgári életvitelt folytatott. Az iskolai tanulmányait helyben kezdte meg. A piarista főgimnáziumban 1907-ben tett érettségi vizsgát.

Mivel egészen fiatalon a katonai pályát választotta élethivatásul, ezért jelentkezett a nagyváradi hadapródiskolába, ahol 1904 és 1907 között tanult. További tanulmányait a Honvéd Ludovika Akadémián folytatta tüzér szakon. Farago Gábor szorgalmasan tanult az akadémián is, ugyanis 1910-ben osztályelsőként végzett. Az iskolai során szívesen tanult különféle nyelveket. Társalgási szinten beszélt németül, horvátul, szerbül, franciául. Jól beszélt oroszul, gyengén angolul, bolgáruul, olaszul és szlovénul.

Tiszti beosztásokban és háborús szolgálata

Az akadémiai tanulmányait követően 1910. augusztus 18-án avatták tüzér hadnaggyá. Csapatszolgálatát a Magyar Királyi 25. honvéd gyalogezredben kezdte meg. Két év után áthelyezték egy tüzérezredhez. Ezt követően egészen az I. világháború végéig mindig tüzerként szolgált különböző beosztásokban. A fronton több alkalommal is megsebesült. A Nagy Háborút századosi rendfokozattal, ütegparancsnokként fejezte be. Hadi szolgálataiért kiérdemelte a Katonai Érdemkereszt III. osztályát hadiszalagon, kardokkal, a Bronz és Ezüst Katonai Érdemérem /Signum Laudis/ fokozatait hadiszalagon a kardokkal, a Károly Csapatkeresztet, a Sebesültek Érmét és a Háborús Emlékérmét.

A háború végén rövid ideig Kecskeméten, a helyi nemzetőrségben, majd a zágrábi követségen, a forradalmak időszakában a Hadügyminisztériumban, a Hadügyi Népbiztosság 5. osztályán, két hónapig a vörös hadsereg I. hadtestparancsnokságán szolgált. A háborúból hazatérve, utólagos engedéllyel, felvették a tudományegyetem jog- és államtudományi karára rendes hallgatónak, majd 1921–23. közt elvégezte a Hadiakadémiát is. Közben a Magyar Királyi Hadsereg Fővezérsege állományába helyezték. Utána a Honvédelmi Minisztériumban látott el fontos beosztásokat. Mindenhol nagy hasznát vette, hogy több nyelven beszélt.

1932. november 1-jén Kecskemétre helyezték a Rudolf laktanyában állomásozó m. kir. „*Losonczy István*” 5. honvéd tüzérosztályhoz, ahol a parancsnokságon a közizgazgatást vezette. Rövidesen parancsnokhelyettes lett. Utána Pécsre helyezték, ott a 4. tüzérosztály parancs-

noka lett, azután a minisztériumba a szolgálat érdekében. Az ő katonai, szakmai tudására már magasabb helyeken volt szükség. A katonai vezetői tapasztalatokat a háborúban és a hosszú csapatszolgálatok ideje alatt megszerezte. Gyorsan emelkedett a ranglétrán, egyre magasabb beosztásokba helyezték. A Honvéd Vezérkar is igényt tartott a szolgálataira. Diplomáciai küldetésre is alkalmassá vált a nyelvismeretei által.

A kormányzó 1940. augusztus 1-jén kinevezte vezérőrnaggyá. 1940. július 1. és 1941. augusztus 1. közt katonai attasé volt Moszkvában. Közreműködött abban, hogy az 1849. augusztus 13-án Világosnál orosz zsákmányul esett csapatzászlókat a magyar állam visszakapja. A becses ereklyéket Moszkvából a lavocsnei határállomáson keresztül Budapestre szállították. Faragho egészen a határállomásig a vonaton tartózkodott. 1942. november 15. és 1944. október 16. közt a m. kir. csendőrség felügyelője volt. Ezenkívül 1944 nyarától ő felügyelte a rendőrséget is. Közben 1943-ban előléptették altábornaggyá. Katonai és diplomáciai szolgálataiért számos hazai és külföldi kitüntetésben részesült. Többek közt birtokosa volt a Magyar Érdemrend középkeresztjének, az olasz Koronarend parancsnoki keresztjének, a horvát Zvonimir Királyi Koronarendnek, a Nagy Szent Gergely-rend parancsnoki keresztjének, a német Sas-rendnek, a bolgár Szent Sándor-rendnek, a japán Szent Kincs-rendnek és az osztrák Háborús Emlékéremnek.

Súlyos gyász érte a családot

A tábornok fia, Faragho István tüzér hadnagy a szovjet fronton teljesített szolgálatot, a kecskeméti m. kir. 13. tábori tüzérezredben, mint a 6. üteg elsőtisztje. A fiatal tiszt a doni hadszíntéren, Korotojanknál 1942. augusztus 23-án, az üteg figyelőpontján, ellenséges tüzérségi lövedék szilánkjától találva hősi halált halt. A bajtársai másnap hantolták el a kolbinói pravoszláv templom szomszédságában lévő ideiglenes hősi temetőben. A hadnagy holttestét 1943. január 13-án exhumálták, egy Botond típusú rajgépkocsin hazaszállították, s katonai tiszteletadás mellett helyezték végső nyugalomra Kecskeméten, a Szentháromság temetőben lévő családi kriptába.

A fegyverszüneti delegáció vezetője

Horthy Miklós kormányzó 1944-ben megértette végre, hogy Németország a háborút nem nyerheti meg. Így hazánk pedig vesztésként kerülhet ki a II. világháborúból. Horthy 1944. szeptember közepén jutott arra az elhatározásra, hogy a szövetséges hatalmak vezetőivel fegyverszüneti tárgyalásokat kezdeményez. Ezt, a németek

háta mögött, Nagy-Britanniával kezdte meg, majd az elutasítás után fordult a Szovjetunióhoz. Hosszas tárgyalások és egyeztetések után 1944. szeptember 22-én Horthy kijelölte a Moszkvába küldendő fegyverszüneti küldöttség tagjait.

A kormányzó vitéz Faragho Gábort nevezte ki a delegáció vezetőjévé, s 1944. szeptember 27-ei hatállyal előléptette vezérezredessé. A bizottság tagja volt még Szent-Iványi Domonkos rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, aki addig ifjú Horthy Miklós külügyi tanácsadója volt és gróf Teleki Géza egyetemi tanár, földrajztudós, akit Szent-Iványi ajánlott. Horthyék Faraghotól nagyon sokat vártak, ugyanis moszkvai diplomáciai szolgálata idején találkozott Sztálinnal és a szovjet hadsereg tábornokaival is. A kormányzó az elutazásuk előtt személyesen fogadta Faraghoékat szeptember 27-én. Átadta Faraghonak Sztálin marsallhoz írt angol nyelvű levelét. Horthy szóbeli utasítása szerint: *„...a küldöttek azt a megbízást kapták, hogy fegyverszüneti tárgyalások felvételére és azok során a következő feltételek elérésére törekedjenek: a hadműveletek haladéktalan megszüntetése, az angolok és amerikaiak részvétele Magyarország megszállásában, és a német csapatok szabad elvonulása”*.

A delegáció másnap a hajnali órákban kelt útra, inkognitóban, vadászoknak öltözve. A határon már várták őket a beavatott személyek. Kalandos utazásokat követően október 1-jén érkeztek Moszkvába.

37M könnyű tarack, lő- és gépvontatású változatban volt rendszeresítve

Faragho tábornok katonák között 1940-ben

Tárgyalások a fegyverszünetről

Először F. F. Kuznyecov vezérezredes, a szovjet fegyveres erők vezérkari főnökének helyettese fogadta őket. A küldöttség tagjait

egy Moszkva melletti dácásban szállásolták el. Október 5-én a Kremlben tárgyaltak A. I. Antonov hadseregtábornokkal, a vezérkari főnök első helyettesével, de az érdemi tárgyalások a táviratok váltása miatt elhúzódtak. A szovjetek a delegáció részére Horthy

Miklós aláírásával ellátott meghatalmazást kértek. A kormányzó és köre viszont húzta az időt.

A szovjetek október 9-én a fegyverszünet előzetes feltételeként a következőket kérték megfogalmazni:

- Magyarország köteles kiüríteni minden csehszlovák, jugoszláv és román területet, amelyet 1937. december 31-e óta szerzett és birtokában tart.

- Köteles visszavonni minden magyar csapatot és köztisztviselőt, melynek tíz napon belül meg kell történnie.

- A kiürítés megfigyelésére a három szövetséges kormány szövetségi bizottságot küld Magyarországra, orosz elnöklettel.

- Magyarország kötelezi magát, hogy Németországgal minden összeköttetést megszakít, azonnal megüzeni a háborút, a szovjet kormány pedig kijelenti, hogy ehhez csapataival kész segítséget nyújtani.

A magyar küldöttség állandó kapcsolatban volt a budai várral és a moszkvai vezetéssel. Október 10-én kora reggel az alábbi táviratot vették Budapestről: „Fegyverszünet megkötése kívánatos. Aláírásra a meghatalmazás megadva...” Másnap 0 óra 30 perckor újabb távirat érkezett: „Magyarország előzetes

31M közepes tarack tüzelőállásban

39M nehéz tarack a magyar királyi honvédség hadrendjében

Bács-Kiskun megyei rendőrkapitányság.

Szám: 00248/1951.Biz.

Határozat.

Vitéz Faragó Gábor volt csendőrtábornagy s vele egy háztartásban élő felesége Faragó Gáborné részére Nyárszentlőrinc községben lévő saját lakóházát kényszerlakhelynek jelölöm ki, azonban a megyei tanács és a rendőrség engedélye nélkül máshova nem költözhet.

Megokolás:

Vitéz Faragó Gábort és feleségét Faragó Gábornét a Belügyminisztérium 02.449/1951.sz. véghatározatával Budapest területéről kitiltotta és kényszerlakhelyül Bács-Kiskun megye Nyárszentlőrinc községébe jelölte ki.

Kecskemét, 1951. július 8.

Megyei kapitányság vez.h.:

Szabó Gábor
Szabó Gábor
rendőrőrnagy.

A
MAGYAR KÖZTÁRSASÁG
HONVÉDELMI MINISZTERE

az Ideiglenes Nemzeti Kormány
határozata alapján a nácizmus elleni harc
Magyar Honvédség önkéntes katonái

FARAGÓ GÁBOR URNA

érdemei elismeréséül

FÜGGETLEN DEMOKRATIKUS MAGYAR KÖZTÁRSASÁG

emlékérmét adományoz

POSZTUMUSZ

ber 21.

Ludas Matyi című újság 1946-os száma

Faragho tábornok szablyája

fégyverszüneti feltételeket elfogadja. Kéri részletes fégyverszüneti tárgyalás mielőbbi megindítását és teljes titoktartást..."

Mivel a kormányzó elfogadta az előzetes fégyverszüneti feltételeket, a magyar küldöttség mindhárom tagja 1944. október 11-én 19 óra 57 perckor Moszkvában, Molotov külügyminiszter dolgozószobájában, a szovjet tárgyalófél jelenlétében, aláírta a feltételeket tartalmazó okmány orosz és francia nyelvű példányait. Faragho tábornok tintával még az alábbi záradékot írta rá:

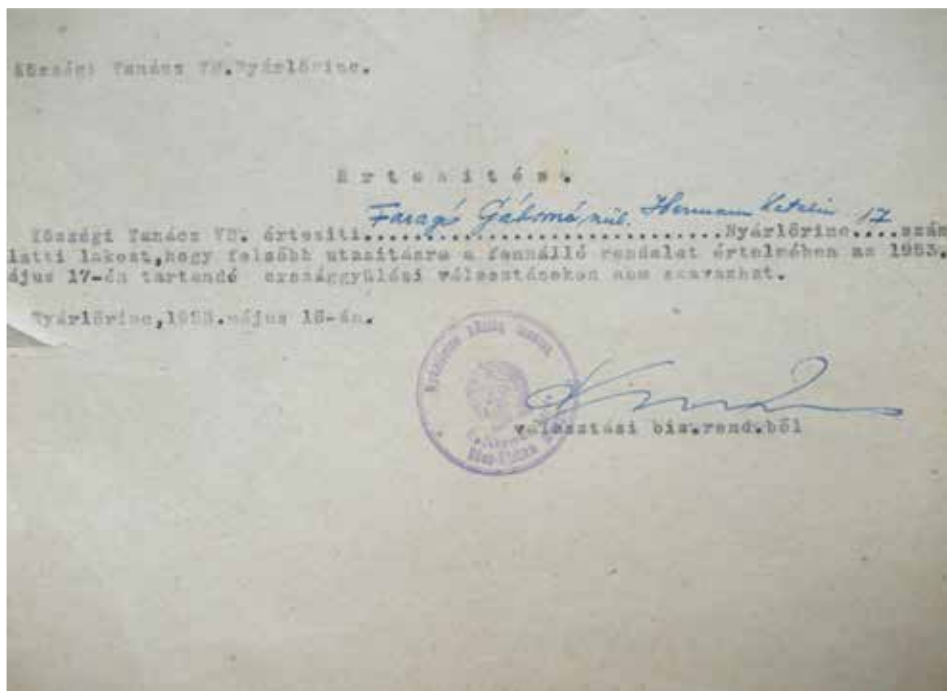
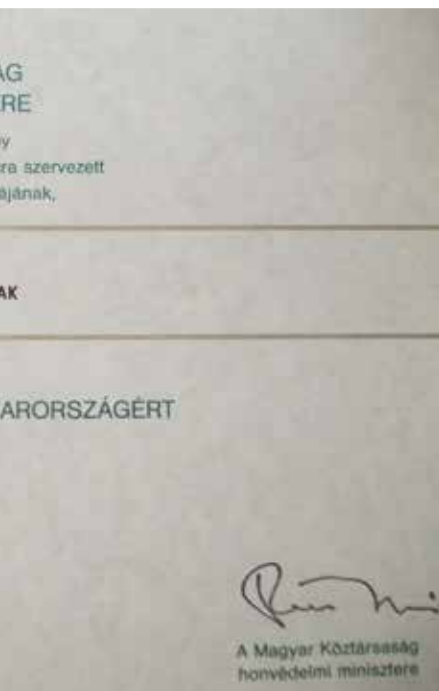
„Magyarország kormányzójának megbízottai. vitéz Faragho Gábor vezérezredes, Szent-Iványi Domonkos rendkívüli követ

és meghatalmazott miniszter. Teleki Géza egyetemi nyilvános tanár”.

A tárgyaló felek megkönnyebbültek, úgy érezték eredményes volt a tárgyalás. Ezt azonban a bekövetkezett események rövidesen túlhaladták. A delegáció tagjai nem tehettek arról, hogy Budapesten a politikai és katonai vezetés nem tudta végrehajtani a németek ellenében a fégyverszünetet és a háborúból való kiugrást. Közben október 16-án Szálasi és a nyilasok vették át a németek segítségével a hatalmat.

Közellátásügyi miniszter

Faragho és a fégyverszüneti küldöttség Moszkvában maradt egészen 1944. december 12-ig. Amikor a szovjet csapatok behatoltak hazánk keleti felére, hazautaztak. Faragho Gábor négy napot Kecskeméten tartózkodott mint az Ideiglenes Nemzetgyűlés előkészítő bizottságának

megbízottja. Pártonkívüliként az Ideiglenes Nemzetgyűlés képviselője lett. Debrecenben a Nemzetgyűlés 1944. december 21-én kezdte meg működését. Másnap választották meg a minisztereket. Faragó Gábor vezérezredes közellátásügyi miniszter lett az új kormányban. A kormány teljes névsora a Magyar Közlöny 1945. január 4-ei számában jelent meg.

A miniszteri kinevezését követően igyekezett gyorsan beilleszkedni a kormány munkájába. Kiválogatta a minisztérium munkatársait. A Közlöny 4-én kiadott számában megjelent az első rendelete a különböző termények nyilvántartásáról és az adatok jelentésével kapcsolatban. A Közlöny következő számában olvasható, hogy a kormány, Faragó előterjesztésére, kormánybiztosokat nevezett ki. Faragó rendszeresen adott ki különböző rendeleteket az élelmiszerek összegyűjtéséről, az állatállomány forgalmáról és levágásának szabályozásáról, malmok, cukorgyárak üzemben tartásáról és azok teljesítőképességéről, kenyér- és lisztadagok újabb megállapításáról, a börgazdálkodásról. A felsorolásból jól látható, hogy a Faragó vezette Közellátásügyi Minisztérium az ő irányításával igyekezett az ország közellátását kifogástalanul és eredményesen végrehajtani.

Faragó: Mit láttam Oroszországban című könyvét 1945 júliusában szovjetellenesnek minősítették és betiltották. A

miniszteri tisztséget 1945. július 21-ig töltötte be. Közben 1944. december 28. és 1945. január 16. között a honvédelmi miniszteri teendőket is ellátta. A Szálasi Ferenc vezette nyilas kormány 1945. január 18-án, „hűtlenség” vádjával megfosztotta katonai rangjától /lefokozta honvéddé/.

A Magyar Közlöny 93. száma augusztus 3-án jelent meg. Abban olvasható a

79/1945.E. számon: „A Nemzeti Főtanács a Politikai Bizottság javaslatára alapján Faragó Gábor közellátásügyi minisztert, saját kérelmére, – eddigi munkásságának elismerése mellett – a közellátásügyi tárca vezetése alól felmentette. Budapest 1945. évi július 21-én. Dr. Zsedényi Béla, Dálnoki Miklós Béla, Révai József”.

Faragho vezérezredes szovjet tisztek között 1944-ben

Nyugdíjas miniszter, kitelepített osztályidegen

1945 nyarától, mint nyugalmazott miniszter, teljesen visszavonult a közéletől. A Koháriszentlőrincen lévő birtokára vonult, gazdálkodással töltötte idejét. Az akkori kegyetlen hatalom azonban nem nézte jó szemmel a volt miniszter tevékenységét. 1951. július 5-től megvonta Faragho Gábertől a nyugdíját, határozatban ki akarták telepíteni Újfehértóra. Puskin szovjet nagykövet közbenjárására és saját kérelmére, de megfelelő engedéllyel, továbbra is maradhatott Nyárlőrincen, a saját tanyájában. Viszont a tanyaépületben lévő lakását meg kellett osztania az odatelepített idegenekkel is. A tanyáján mintaszerű szőlő- és gyümölcsgazdaságot hozott létre. Azonban az akkori politikai légkör, s az a tudat, hogy őt elűzték /kitelepítették/ Kecskemétről, felőrölte egészségét. Súlyos vesebetegségben is szenvedett.

Már nagyon beteg volt, amikor 1953-ban feloldották a kitelepítési kényszert. A kézhez kapott határozat szövege: „*vitész Faragho Gábor /1890. Mészáros Mária/ Kecskemét nyárlőrinci lakos és vele egy háztartásban élő felesége vitész Faragho Gáborné... kényszerlakhelyhez kötöttségét megszüntetem. Az összes állampolgárokra kötelező jogszabályok fegyelembevételével választhatják meg letelepedési helyüket. Kecskemét, 1953. szeptember 11. Szalóki László sk. r. őrnagy*”.

Nagyon beteg állapotban szállították Kecskemétre, az Izsáki úti megyei kórházba a vesebetegsége kezelésére. A felesége és a családja rendszeresen látogatta. Veseelégtelenség következtében hunyt el 1953. december 22-én, 63 éves korában. A Szentháromság temetőben helyezték nyugalomba a hősi halált halt fia és a lányai mellé a családi sírboltba. Amikor elkezdték felszámolni a temető egy részét a leninvárosi lakótelep építése miatt, a hamvakat egy urnába helyezve átszállították a Köztemető urnafalába. Később a felesége hamvai is mellé kerültek.

Festmény a nyárlőrinci tanyájáról (A képet Faragho festette)

Faragho Borbála emlékei a családról

Borbála emlékezete szerint a szülők a házasságot követően Budapesten laktak, amíg 1944-ben a lakásukat bombatalálat nem érte. 1944. szeptember végén titokban, nehogy a németek és a nyilasok tudomására jusson, katonai gépkocsival a tábornok családját Budapesten az Üllői úti Örökimádás templom apácázárdájába költöztették. Onnan 1945 elején, miután a családfő már miniszter volt, Debrecenbe szállították a feleségét és a lányát az Aranybika Szállodába. Rövidesen a kormánytagoknak és a családjaiknak egy nagy épületet jelöltek ki. Abba költöztek át. Ott Faraghoéknak közvetlen szomszédjuk lett: Erdei Ferenc, Gyöngyösi János, Molnár Erik, Vörös János és más miniszterek családja.

1945 tavaszán, a romok eltakarítását követően, Budapestre költöztették a kormányt és a családjaikat. Faraghoéknak felajánlottak egy zsidók által elhagyott villát, amelyet a miniszter nem fogadott el. Ezért a Mérleg utca 6. szám alatti lakást kapták meg. A lemondása után visszaadta a lakást és a szolgálati autót. Akkor a Koháriszentlőrincen lévő tanyájukba költöztek. Faragho Gábornét a Nyárlőrinci Községi Tanács 1953. május 16-án értesítette

Faragho százados családja körében

arról, hogy felsőbb utasításra, a fennálló rendelet értelmében az 1953. május 17-én tartandó országgyűlési választáson nem szavazhat!

Borbála elmondta, hogy az édesapja nagyon közvetlen, barátságos és nagy műveltséggel rendelkező személyiség volt. Mindenkiel szemben udvarias, a hölgyek-

kel szemben nagyon kedves, vidám, társaságot kedvelő volt. Rendszeresen tartottak baráti összejöveteleket. Jelentős könyvtáruk volt Budapesten és a birtokukon is. Nagyon szerette a természetet, időnként pedig képeket festegetett. Előfordult, hogy vadászott valahol, de tudott teniszezni is.

A birtokán gazdálkodott. Szőlőt és gyümölcsöst telepített. Valóságos mintagazdaságot hozott létre. Minden ősszel nagy szüretet rendezett a család, birkapörköltet főztek a vendégeknek és a szüretelőknél. A lányát is tanította szőlőt metszeni és a vesszőt bujtatni. A tanyán lovakat, teheneket és baromfikat tartottak. Pávák és gyöngytyúk is voltak a birtokon. Borbála elmondta még, hogy Nyárlőrincen fejezte be az általános iskolát, de mint osztályidegent, nem engedték középiskolába.

Kenyeres Dénes

Felhasznált irodalom:

- Bölöny József: Magyarország kormányai 1848–1987. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987.
- Gosztonyi Péter: A magyar–szovjet fegyverszüneti tárgyalások (1944. október.) Új Látóhatár. 1969/5. szám.
- Kenyeres Dénes: Kecskemét a magyar hadtörténelemben. Kecskemét, 2016.
- Szakály Sándor: Akik a magyar királyi csendőrséget 1919–1945 között vezették. Magyar Napló, Budapest, 2014.

Őnarcképe a gazdaságban

Mesterhegedű volt, melyen Isten játszott

Jóó Sándor

Jóó Sándor református lelkipásztor 1910. február 17-én jómódú, tekintélyes kecskeméti családban született. Édesapja, Jóó Gyula a Református Jogakadémián tanított, s emellett a gyülekezet presbitereként, majd főgondnokaként is szolgált. Szülei eredetileg jogászai pályára szánták, de ő, akire erősen hatott szülővárosa

„Egyszer mindnyájunkra elkövetkezik az, hogy »a mi külső emberünk megromol.« Bizony nem könnyű elviselni, hogy valami, ami szép volt, jó és kedves volt, elromlik. Hanyatlak az életerő, elfárad a test, meggyengül a látás, zörgővé válik a szív, meglassódik a mozgás, kopik a szervezet, csökken az aktivitás. [...] Fájdalmas, de mégse tragikus, mert ha sok minden elmúlik is, van, ami megmarad. Helyesebben: Aki megmarad! Aki tegnap, ma és örökké ugyanaz: Jézus Krisztus” – írta gyülekezete idős, beteg tagjainak 1970 júniusában. Néhány hét múlva váratlanul hazahívta az, akiről bizonyosságot tett.

pezső egyházi élete, kitartott a lelkesi hivatás mellett, így az otthoni gimnáziumban szerzett jeles érettségi után elvégezte a Budapesti Református Teológiai Akadémiát. 1932-ben Amszterdamban folytatta tanulmányait. Hollandiából hazatérve előbb Budapesten, majd Kecskeméten, azután újból a fővárosban volt segédlelkész.

1938-ban házasságot kötött Máthé Imola zenetanárnővel. Hat gyermekük – egy lány és öt fiú – született, valamennyien zenét tanultak. 1938-tól 1970-ben bekövetkezett haláláig Pasarét lelkipásztora volt. Szolgálatá alatt szerveződött önálló egyházközséggé a gyülekezet, épült fel a templom, majd a gyülekezeti ház és a parókia. Érdeklődése és munkája túlmutatott a templomon és annak helyiségein. A háborús években és a későbbiekben is mindig a bajbajutottak mellé állt. Sohasem feledkezett meg a rászorultakról. „Egész

szemléletét és gyülekezeti munkáját áthátolta a diakónia: az elesettek, üldözöttek, gyengék iránti segítő szeretet. Még ma, halála után 40 évvel is hallunk történeteket arról, mennyi áldozatra volt kész másokért, hogy segítsen. Ő hitte, és élte is, amit hirdetett.” (Cseri Kálmán lelkipásztor) „Végtelen türelmes és segítőkész volt, nem mehetett hozzá senki úgy, hogy ne fogadta volna szívesen. És nemcsak a hivatalban. Ha vidéki vendég jött, azonnal szállást ajánlott neki, asztalához ültette. Szeretet sugárzott a szeméből.” (Kenéz Ferenc lelkész) „Hitetleneket hitre vezetett, kicsinyhitűek hitét megerősítette, veszendő lelkék kárhozatos éjszakáján szövétnet gyűjtött. Vértől lelküket kötöztette be, és elrontott életeket gyógyított. Mindenkori azzal a meggyőződéssel: nem ő, hanem mindezt az Úr Jézus munkálja általa. Ő

A beiktatási ünnepségen részt vett lelkipásztorok és presbiterek – 1940. október 13.

emlékezetesen

A pasaréti református templom előtt

Gyökössy Endre református lelképásztorral

Édesanyjával, Révész Máriával

csupán tolmácsa, eszköze Urának.” (Borbély László gondnok)

Gyökössy Endre és Farkas József lelképásztorokkal együtt fontos szerepet töltött be az 1956-os Református Megújulási Mozgalomban. „Barátságunk még a harmincas évek elején kezdődött a teológián. [...] Életem egy mélypontján ült le mellém. Igen, leült és nem leereszkedett. Pontosabban mellém ült és megkérdezte: Mi bánt? Vajon honnan érezhette meg, hogy majd szétfeszít az indulat, a megszegyenítettség, a keserűség? Talán észrevette, hogy

jelentősebb közegyházi tisztséget nem kapott, azonban a gyülekezet és a pasaréti vasárnapi istentiszteletre máshonnan járók annál inkább szerették prédikációit. „Milyenek voltak Joó Sándor igehirdetései? Pátosz nélküliek, hitet és szeretetet sugárzó, személyesek.” (Bolyki János teológiai professzor) „Mindenekelőtt jó igehirdető volt. Egyik gondolata következett a másiktól. Nem volt »üres járat« bennük. Mindig figyelniük kellett, de lehetett is. Sok-sok igehirdetése még ma is bennünk él, akik annak idején hallgattuk őt.” (Mikesi Károly

könnyes a szemem? Pontosan nem tudom már megmondani. Azt sem, ki és mivel bántott meg annyira, hogy olyan állapotba kerültem. Ma már csak arra emlékszem, ahogyan átölelte a vállam, és a meleg, szelíd baritonjára.” (Gyökössy Endre lelképásztor)

Működését a „hivatalos egyház” nem méltányolta,

Kecskeméten élő nyugdíjas lelkész) „Mesterhegedű volt Sándor. Nem magától szólt, de mivel Isten játszott rajta, emlékezetesen gyönyörű volt a szava.” (Regéczy-Nagy László honvédtiszt, a Történelmi Igazságtétel Bizottság elnöke)

Joó Sándor 50 évvel ezelőtt, 1970. július 3-án hunyt el a veszprémi kórházban. Halála váratlan és minden őt szerető és tisztelő ismerőse számára megrázó volt. Jellemző arra a korra, hogy a Reformátusok Lapja csak egy rövid híradásban adta tudtunk mindenkiné, hogy a pasaréti lelképásztor meghalt, ugyanakkor a Katolikus Szó nagyon szépen emlékezett meg az ökumenikus lelkületű református szolgatársáról. Jézus személye és váltságműve volt hitének és prédikációjának középpontjában. Végrendeletét is evvel fejezte be: „Jézusban való hitemben boldog voltam. Ezt szeretném örökkül hagyni.”

(Források: *Joó Sándor igehirdetései *Katona József Könyvtár *Kecskeméti Református Egyházközség Könyvtára és Levéltára *Magyar Életrajzi Lexikon *Mikesi Károly megnyitóbeszéde a 100 éve született Joó Sándor című kiállításon *Pasaréti Református Gyülekezet *Reformátusok Lapja, 2010)

Bukására számítottak, ám sikeres színigazgató lett

150 éve, 1870. november 7-én született Mariházy Miklós színész, színigazgató. Kövér Miklós volt az eredeti neve. Több mint 3 ezer holdon gazdálkodott Tiszaföldváron. A belügyminiszter lányát vette feleségül. Már harminckét éves volt, amikor elhagyta nejét és birtokát, 1902-ben beállt statisztának az aradi színházba. Nagy volt a felháborodás, hiszen néhány hercegi fő is akadt a család oldalán. A botrányt csökkentendő, vettek neki egy szintársulatot, mondván, majd megbukik, és visszatér gazdálkodni. Fordítva történt: a renitens földesúr fényes művészi karriert futott be – a vagyona azonban elűszott.

Fiatal színidirektorként

Mariházy Miklós

Mariházy Miklós 1908-ban érkezett Kecskemétre. Az egymást váltó igazgatók után 12 éves jelenléte alatt a városban kiegyensúlyozottá vált a színházi élet. „1908-tól 1920-ig, tizenkét éven át birta színházunkat Mariházy Miklós. Olyan énekes és drámai együttessel vonult be, mely a legnagyobb igényeket is kielégíthette s azzal a nemes becs-vággyal, hogy színházunkat a vidék mintaszínházává fogja fejleszteni” – fogalmazta meg dicséretét a kecskeméti színiélet történetét összefoglaló dolgozatában Liszka Béla. Mariházy a kor legerősebb zenés színpadjainak egyikét teremtette meg, még operákat is játszottak. A társulat tagja volt minden idők egyik legnagyobb primadonnája, Turcsányi Olga is. Jellemző Mariházy igényességére, hogy zenei vezetője – egy ideig – Dohnányi Ernő volt. Igazgatása alatt 1916. november 11-én vette fel az addig Városi Színháznak nevezett intézmény a Katona József Színház büszke elnevezést. 1911-ben Szolnokon is színházat nyitott, s ettől kezdve 1920-ig mindkét városban játszott társulatával.

A háború azonban munkáját tönkretette. A drámai hősokeket, bonvivánokat elvitték katonának,

s szerepeiket hősnők, primadonnák alakították, énekelték. Ráadásul 1919-ben a Szolnoki Munkás című lapban alpári hangon meg is támadták Mariházyt úri származása miatt. A direktor a kecskeméti lapban, a Magyar Alföldben válaszolt: „18 évvel ezelőtt a nevemet megváltoztatva, egy egész társadalmi rend ellenkezése dacára színész-proletárrá lettem, és ezen a pályán küzdve tartottam fenn magamat és családomat.”

Erős szakmai és politikai bírálatokat is kapott, s elhagyta Kecskemétet. Fájó szívvel így búcsúzott el a várostól: „Isten veled Kecskemét kedves közönsége, akármilyen messze van is Kecskemét-től újabb hazám Kaposvár, az öregtemplom nagy harangja oda mégis elhallik, gilin-galan.”

1925-ben ismét Kecskemétre hívták, de néhány évi próbálkozás után, a város és az ország megromlott gazdasági viszonyai miatt visszavonult a színházi élettől. 1930-ban csaknem teljesen elszegényedve hunyt el.

(Források: *Kecskeméti Életrajzi Lexikon *Liszka Béla: A kecskeméti színház és színiélet múltja *Tiszai Lajos: Szolnokország)

Az ember tragédiájában, Lucifer szerepében

Rozsnyay Máttyást ábrázoló olajfestmény a temesvári gyógyszerári központban

Rozsnyay Máttyás

Rozsnyay Máttyás

Egész életében Tacitus

Rozsnyay Máttyás és munkatársai Aradon

125 éve, 1895. augusztus 5-én hunyt el Rozsnyay Máttyás gyógyszerész, az iztelen kinin feltalálója.

1833. május 14-én Szabadszálláson született. Alsófokú iskoláit szülőfalujában végezte, középfokú tanulmányait a jó hírű kecskeméti református kollégiumban folytatta. Kiválóan tanult, amit a Kecskeméti Református Egyházközség Könyvtára és Levéltára régi iratai, a kézzel írt iskolai anyakönyvek, bizonyítványok is igazolnak. Tanárai a tudományokban „kítésző”-nek ismerték el előmenetelét és tudását, s az iratokból az is kiderül, hogy „nem éllemezett” volt, azaz menzai kedvezményben nem részesült. 15 éves korában is „kítűnő” minősítést kapott, ami a „Humanis-

ták” második év végi bizonyítványában található.

A kecskeméti kollégiumi évek élményeiből egy kedves, de következményeiben igen jelentős epizódot örökített meg maga Rozsnyay egy később kiadott munkájában. Ebben elmondja, hogy az 1848-as események miatt az iskolát a szokottnál hamarabb be kellett befejezni és az év végi vizsgákat mind összevonták egy napra.

Már délután öt óra felé járt az idő és Rozsnyay annyira kimerült volt, hogy elbóskolt. Amikor sorra került, álmából felriadva egy Tacitus-szöveget kellett felolvasnia és magyarra fordítania: „*Ad utilitatem vitae omnia consilia, factaque nostra dirigenda sunt, azaz Minden gondolatunk és tettünk az élet hasznosítására irányuljon.*” Latin

bátorította

találtam benne önigazolást és serkentést új tevékenységekre. De sohasem volt okom megbánni, hogy jelszavamul választottam!”

A kecskeméti református kollégiumban elért jó tanulmányi eredményei lehetővé tették, hogy felvételt nyerjen a bécsújhelyi katonai akadémiára. Ezt azonban rövidesen otthagyta és hazatérve a gyógyszerészi pályát választotta élethivatásának. Gyakornoki éveit a szabadszállási gyógyszerárban töltötte, egyetemi tanulmányait pedig részben Pesten, részben Bécsben végezte. Oklevelét elnyerve Kecskemétre került, id. Katona Zsigmond gyógyszerárába. Katona a város egyik nevezetes embere volt, nemcsak mint gyógyszerész, hanem mint szőlősgazda és gyümölcskertész is. Az ő hatása is végigkísérte Rozsnyay egész életét.

Később kereste az önállóságot. Előbb Szabadszálláson, a Martinovits-féle gyógyszerárát kezelte, majd a Tolna megyei Zombán nyitott gyógyszerárát 1861-ben. Ebben a kis községben kevés elfoglaltsága adódott, szabad idejét önképzésre, tanulásra és kutatásra fordította. Itt találta fel és hozta forgalomba azt a kinin-készítményt, amelynek nincs keserű íze, s ezért elsősorban a gyermekgyógyászatban alkalmazható. Kutatásait összefoglaló munkája a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók egri nagygyűlésén pályadíjat kapott, majd dolgozatát a fiemei nagygyűlés teljes terjedelmében közölte.

A fiatal gyógyszerész nevét találmánya egy csapásra ismertté tette. A világ minden részéből kapott megrendelést. A kis zombai patika forgalma annyira föllendült, hogy 1874-ben fölcserélhette azt egy aradi gyógyszerárral. A Szentháromsághoz címzett patika mellett egy jól felszerelt

laboratóriumot is berendezett, ahol folytathatta kutatásait. A következő években más újszerű gyógyszerkészítményekkel is megajándékozta a világot, amelyekkel többek között Brüsszelben, Párizsban és Bécsben is aranyérmet nyert.

Rozsnyay Máttyás sokoldalú ember volt. Érdeklődése még Szabadszálláson a sakkozás felé fordult. 1859 júniusában vetette fel a Vasárnapi Ujságban, hogy a magyar sakkélet elmaradottsága a sakkirodalom hiányával magyarázható. Közreműködésének is köszönhetően 1860-tól a lap minden számában sakkrovat jelent meg, s nevéhez fűződik az első igazi magyar sakk-könyv, amely ugyan egy német szerző művének fordítása, de Rozsnyay érdeme, hogy megteremtette vele a jórészt ma is élő magyar sakknyelvet. Néhány sakkfeladványa az első, ami magyar szerzőtől magyar folyóiratban jelent meg.

Aradi patikájában a számtalan orvosságon kívül gyógyborokat is forgalmazott, a felhasznált borok egy részét maga termelte aradkői szőlőjében, de a ménési vörösborokat, a tokaji aszút is felhasználta.

Rozsnyay Máttyás 62 éves korában Aradon hunyt el. Emlékét Szabadszálláson is hűsége senki ápolják: a városközpontban mellszobrot állítottak tiszteletére, nemrég pedig emléktáblát lepleztek le annak a háznak a falán, amelynek helyén szülőháza állott.

Rozsnyay-féle extractumos üveg

tanára egy-két kérdés közbevetése után csak annyit mondott: „Ajánlhatom ezen mondást egész életedre jelszavadul.” Rozsnyay ezután így folytatja visszaemlékezését: „Latin tanáromnak ezen tanácsa csodálatos módon bevésődött emlékezetembe. Ez a mondat nehéz napjaimban sokszor fölemelt és bátorított, jobb napjaimban pedig sokszor

„Magas, sovány, szikár ember volt. Nem hatásvadász módon prédikált, inkább száraz hangon beszélt. De hívei szerették, mert mindenkinek segített, akinek tudott” – emlékezett nagyapjára néhány évvel ezelőtt Sárkány Tibor nyugalmazott evangélikus esperes. – „A közösség érdekében ügyesen forgatta az anyagokat, magának azonban semmit sem gyűjtött. Szerette a családját, a Luther-palotában, a közös asztal mellett az egyházi ünnepeken, névnapokon rendszeresen együtt ebédelt gyermekeivel, unokáival, így velem is”.

Sárkány Béla ifjú lelkészként

Kecskeméti szolgálata idején, 1942-ben

A gyakorlatias lelkipásztor

Sárkány Béla 150 évvel ezelőtt, 1870. július 31-én ősi lelkészcsalád harmadik gyermeként született. Édesapja, Sárkány Sámuel országosan ismert evangélikus püspök volt, ő temette el Kossuth Lajost 1894. április 1-jén. Elemi iskoláit Pílisen, a gimnáziumot Aszódon, Szarvason és Selmezbányán végezte. Szíve vonzalmát követve a papi pályát választotta. Teológiát Pozsonyban, Eperjesen, valamint Lipcsében hallgatott. Hazatérve 1892 szeptemberében Eperjesen tette le a teológiai szakvizsgát, s még ez év októberében édesapja lelkésszé szentelte.

Egyházi szolgálatát a pilisi gyülekezetben kezdte. Püspöki titkárként édesapjának segédkezett. Ötöle sajátította el a fegyelmet, a rendet, a pontosságot és mások tiszteletét. Magyarul, németül és szlovák nyelven prédikált. 1894-ben Péteribe kapott meghívást és 13 éven át a Monor melletti községben szolgált. „Sok talentumot kapott, és híven sáfárkodott. A sovány, vékonytermetű lelkész [...] erős hangú, kiváló szónok volt. Igen jó érzékkel vezette, irányította a gyülekezet pénzügyeit. Hívei rajongásig szeretve tisztelték” – emlékezett meg róla a Pest megyei település helytörténeti kiadványában lelkésztestvére, Szende Ernő.

1907-ben a Kecskeméti Evangélikus Egyházközség választotta meg lelkészének. Új állásába, amelyet Sárkány Béla több mint negyven éven át betöltött, 1907. december 15-én édesapja iktatta be.

Szolgálata alatt szellemiekben és anyagiakban egyaránt gazdagodott a kecskeméti evangélikus gyülekezet. Ebben az időszakban épült az egyházközség részben

háromemeletes, részben egyemeletes bérháza, az úgynevezett Luther-palota. Bevezették a templom fűtését két kokszfűtésű kályhával, amelyeket ma már nem használnak, de értékes ipari műemlékek. A régi téglakövezetet díszes mozaiklapokra cserélték ki, míg a korhadtt, szuvas templompadok helyett kemény tölgyfából újakat készítettek. Ez idő alatt avatták fel a gyülekezet új orgonáját is, amelyet a világhírű pécsi Angster-cég épített. Ráadásul a gyülekezet lelkésze kiváló pénzügyi

Sárkány Béla evangélikus főesperes 40 és 25 éves papi jubileumát ünnepli vasárnap az ev. egyház.

Révész Imre az egyháznak ajándékozta egyik 10.000 pengő értékű hatalmas festményét, leleplezése csütörtökön lesz.

Ünnepélyes képleleplezés színhelye lesz csütörtökön az evangélikus egyház tanácsterme, Révész Imre kormányfőtanácsos, a kecskeméti művésztelep volt vezetője, a nagy nevű festőművész, tragikusan elhunyt leánya emlékére, egyik legszebb képét az egyháznak ajándékozta. A hatalmas méretű, gyönyörű alkotás már az egyház tanácstermét díszíti. Értékét 10.000 pengőre becsülik.

Az evangélikus egyház egyébként is nagy ünnepre készül. Sárkány Béla, az egyház köztisztviselőjében álló, kiváló lelkipásztor, főesperese, kettős jubileumhoz érkezett. 40 éve lelkész s 25 éve kecskeméti lelkész. Bár Sárkány Béla a nehéz idők miatt ki akart térni az ünneplés elől, az evangélikus egyház nem állhatott ellen a hívek kívánságának s vasárnap egyszerű keretek közt, de annál bensőségesebb ünnepélyt rendez Sárkány Béla tiszteletére. A negyed 9 órákor kezdődő istentisztelet után diszkozsűlés lesz, este pedig társasvacsora a Gazd. Egyesület dísztermében.

Papi jubileumára invitáló cikk a Kecskeméti Közönlönyben, 1932 novemberében

Kecskeméti szolgálata idején, az 1930-as években

szakembernek is bizonyult, a beruházások finanszírozását úgyszólván irányította. Így például a Luther-palota építésének fedezetére jelentős kölcsönt vettek fel 50 évi törlesztésre, amelyet a világháború okozta

pénzromlást kihasználva az egyházközség 12 év alatt visszafizetett.

Sárkány Béla az egyházi és a városi közigazgatásban is komoly feladatokat vállalt. Előbb alesperes és egyházkerületi aljegyző, majd 1911-től főesperes, 1914-től főjegyző, 1914-től 1946-ig püspökhelyettes lett. Emellett Kecskemét törvényhatósági bizottságának, tanügyi bizottságának és iskolaszékének is a tagja volt. 1933-ban a Kecskeméti Takarékpénztár Egyesület elnökévé választották. 1940-ben kormányfőtanácsossá nevezték ki. Jó kapcsolatot ápolt a város más felekezeteivel, amelyet az 1911-es földrendés utáni hónapokról szóló beszámolója is bizonyít: „Csaknem egy féleven át együtt tartottuk istentiszteleteinket, egyik vasárnap a református, másik vasárnap a mi egyházunk szertartása szerint dicsőítvén az Urat. Magunk őszintén örülünk, hogy hajlékot adhattunk a hajléktalanoknak, református testvéreink pedig mély hálával ismerték el hozzájuk kimutatott szeretetünket...”.

Sárkány Béla igaz hazafi volt, nemcsak hívei, hanem az egész ország, a nemzet sorsa is foglalkoztatta. Az első világháború után így fogalmazott: „Minden államnak érdeke, hogy polgárai derék, jellemes, becsületes emberek legyenek, ebben pedig

legfontosabb nevelő eszköz: a vallás. A tiszta családi életnek is legbiztosabb alapja a vallásos lélek. Becsületre, kötelességre, erkölcsre nem a tudomány, hanem a vallás tanít! Nem a rendőr és csendőr szuronya biztosítja a társadalom békéjét, hanem a szívbe írott törvény, a vallásos érzésből fakadó tiszta erkölcs. Akik tehát a vallás ellen küzdenek, tudva vagy tudatlanul, a társadalmi rend felborítását mozdítják elő. Éppen ezért mindnyájunknak szent kötelességünk, hogy védelmére keljünk a létében fenyegetett vallás-erkölcsi nevelésnek és megőrizzük gyermekeinket apáink hitében.”

Szeretett kecskeméti híveitől 1948 májusában búcsúzott el, idős korára és hanyatló egészségi állapotára való tekintettel lelkészi állását egy fiatalabb lelkésznek engedte át. Néhány évvel később a Balaton melletti Gyenesdiáson lévő Kapernaumba, az evangélikus egyház szeretetotthonába költözött, ahol 1960. június 9-én hunyt el. Holttestét hazaszállították Kecskemétre, a Köztemetőben, szereteteivel közös sírban nyugszik.

(Források: *Emlékkönyv 1792–1992 – A kecskeméti evangélikus gyülekezet története
*Isten áldásával... – 150 éves a kecskeméti evangélikus templom *Katona József Könyvtár
*Kecskeméti Életrajzi Lexikon *Üzenet, 1942)

Sárkány Béla népes családja körében
(az álló sorban jobbról a harmadik)

MÚLT ÉS JELEN AZ ÉVFORDULÓK TÜKRÉBEN

125 éve, 1895. szeptember 6-án született Máthé Elek református lelkész, tanár, műfordító. 1913-ban Tóth László osztálytársaként a kecskeméti református gimnáziumban érettségizett. Teológiai tanulmányai mellett a budapesti egyetemen klasszika-filológiát is végzett. 1926-tól a fővárosi református gimnáziumban tanított, több tanítványát, közöttük Devecseri Gábort is ő bízta az antik kultúra tanulmányozására és

művelésére. A harmincas évek végén Kiskunhalasra hívták meg református lelkésznek. 1940-ben meglátogatta az amerikai magyar református egyházközségeket, élményeiről könyvet írt. 1945 után a Magyarok Világszövetségének munkatársa volt nyugdíjazásáig. Lefordította Plutarkhosz Párhuzamos életrajzeit és fordított Hemingway, A. Miller és S. Fitzgerald műveiből.

75 éve, 1945. november 18-án hunyt el Bálint Rezső festőművész. Nyomdásznak készült, majd Vesztróczy Manónál, illetve Szablya-Frischauf Ferencnél festeni tanult. 1906-ban Nagybányán, később Párizsban folytatta tanulmányait, ahol egy ideig Modiglianival közösen bérelt műtermet a Montparnasse-on. 1912 tavaszától az év őszéig dolgozott a Kecskeméti Művésztelepen. 1912 őszen önálló kiállítása nyílt az Iparos

Otthon különtermében. 1918-ban Formák, foltok, vonalak címmel tíz kórajzot tartalmazó mappája jelent meg Kosztolányi Dezső bevezető írásával. Az első világháború idején hadifestőként számos művén megörökítette a csatateret, katonatársait és a hadifoglyokat. 1920 után erőteljesebb ecsetkezelésű, expresszív tájak, izbégi és párizsi részletek kerültek ki ecsetje alól.

75 éve, 1945. november 20-án hunyt el János Béla építész, a magyaros-szeccessiós építészeti stílus egyik legkiválóbb képviselője. 1884-ben született. A Műegyetemen Schulek Frigyes tanítványa volt, majd a Kós Károly vezette Fiatalok csoportjának egyik meghatározó tagja lett, akik Lechner Ödön hatására a magyar építészet formanyelvének megújítását a népművészet elemeinek felhasználásával kívánták megvalósítani. 1910 és 1913 között – a Kecskeméti Művésztelep egyik alapító tagjaként – szakmai tevékenysége szinte teljesen a városhoz kötődött. Szivessy Tiborral közösen tervezték a művésztelep épületeit, a Városi Kaszinót, a Kecskeméti Gazdasági Egyesület székházát, valamint a II. katolikus bérházat. Tervet készítettek még az Alföldi Magyar Közművelődési Egyesület internátusához és Kada Elek síremlékéhez is.

1910 és 1913 között – a Kecskeméti Művésztelep egyik alapító tagjaként – szakmai tevékenysége szinte teljesen a városhoz kötődött. Szivessy Tiborral közösen tervezték a művésztelep épületeit, a Városi Kaszinót, a Kecskeméti Gazdasági Egyesület székházát, valamint a II. katolikus bérházat. Tervet készítettek még az Alföldi Magyar Közművelődési Egyesület internátusához és Kada Elek síremlékéhez is.

175 éve, 1845. december 9-én született Nyíri Károly posta- és táviróféltiszt, hivatalfőnök. 1867-ben tette le a táviróféltiszt szigorlatot. 1873-ban bízta meg a kecskeméti táviróhivatal vezetésével. A bécsi világkiállításra a távirászat tanulmányozására küldték ki. Az eseményről írt jelentése a Távirásztati Közlemények Tárában jelent meg, ahol később egyéb szakcikkei is napvilágot láttak.

1887-ben tette le a postatisztai vizsgát. A táviróhivatalnak a postával még ugyanebben az évben történt egyesítése alkalmával az egyesített hivatal vezetésével is megbízták. 1894-ben táviró-felügyelővé, később főfelügyelővé léptették elő. Állásából 1911-ben nyugdíjba ment, egyúttal azonban átvette a városi villanyháló igazgatói feladatát, amelyet 1920-ban bekövetkezett haláláig látott el.

200 éve, 1820. december 10-én Kecskeméten született Balásfalvi Kiss Miklós országgyűlési képviselő, főispán. Az egyik legrégebb kecskeméti nemesi család tagja volt. Középkorú és a jogot a híros városban végezte. Ügyvédi oklevele megszerzését követően megyei szolgálatba lépett. 1848-ban a Károlyi-huszárezredben szolgált, majd a szabadságharc leverése után visszavonultan élt családjá körében.

1861-ben és később további 3 alkalommal Kecskemét országgyűlési képviselőjévé választották. Mint a határozati párt híve került a parlamentbe. Közreműködött a megyei közigazgatásban is, előbb központi főszolgabíró, majd bizottsági tag volt. 1873-ban a Jász-Kun Kerület főkapitányává nevezték ki, 1875-ben pedig Kecskemét főispánja lett. 1879 decemberében hunyt el.

100 éve, 1920. december 26-án Kecskeméten hunyt el Páthy Károly tanár, tanügyi szakíró. Tanulmányait Szombathelyen és Kecskeméten végezte. 1870-től 1874-ig a kegyes tanítórend tagja és a kecskeméti piarista főgimnázium tanára volt. A piarista rendből kilépve a soproni felsőbb leányiskolában, majd a nagyváradi polgári fiúiskolában tanított. 1875-től a kecskeméti polgári leányiskolát

vezette. 1877-től a községi elemi népiskolák igazgatói teendőit is ellátta. Tevékenyen részt vett a város irodalmi és zenei életében is. 1916-ban a Ferenc József-rend lovagkeresztjével tüntették ki. 41 évi igazgatói és 46 évi tanári működése után 1916-ban vonult nyugdíjba. Ezt követően még részt vett a református tanítóképző megszervezésében és két évig irányította az intézmény munkáját.

JELES MAGYAROK KECSKEMÉTI KÖTŐDÉSEI

175 éve, 1845. augusztus 27-én született Lechner Ödön építész. 1865-től a József Ipartanodában (a későbbi Műegyetemen), majd a berlini építészeti akadémián tanult. Kecskeméten már életében utcát neveztek el róla. A magyar századfordulós-szeccsessziós építészet stílusteremtő nagymestere ugyanis majd egész pályafutása alatt kötődött a városhoz és annak jeles irányítóihoz.

Lechner (és a vele 1896-ig társult Pártos Gyula) helyi tevékenységének első időszaka (1872–1887) még a historizmus jegyében zajlott: Kecskemét város pesti háza (1873–1874), „*Gőz- és kádfürdő Kecskeméten*” (1884, megvalósulatlan terv), Rudolf laktanya (1886–1887). 1893–1897-ben épült fel egyik főművük, a kecskeméti Városháza, melyről 2019 tavaszán és e számunkban is részletesen írtunk. Kada Elek sokszor kikérte a későbbiekben is Lechner tanácsát, mellette voltak még további megvalósulatlan tervei, így Sebestyén Artúrral közösen III. díjat kapott a „kecskeméti elmekórház” pályázatán. Legjelentősebb kései műve – a kecskeméti víztoronnyal kombinált Rákóczi-emlék (1910–1912) – sem kerülhetett kivitelezésre Kada halála és a pénztelenség miatt. Budapesten hunyt el 1914. június 10-én.

200 éve, 1820. október 1-jén született báró Mollinary Antal tábornaszernagy. A tullni utász- és hidásziskolában tanult hadapródként. 1836-ban hadnagy lett és a gyalogsághoz került, majd 1843-tól a vezérkarnál teljesített szolgálatot. 1848-ban a császári hadsereg tisztjeként az olaszok ellen harcolt. 1849 után a lombard-velencei utász-hidász csapatok, majd 1859-ben, immár tábornoki rangban, az anconai erőd parancsnoka volt. 1866-ban része volt a Custozzá-nál az olaszokon aratott győzelemben, de a néhány nappal későbbi königgrázi szereplése már nem volt sikeres a poroszokkal szemben. 1867-től a kecskeméti 38. sz. közös gyalogezred ezredtulajdonosa volt. A Mollinary-bakák részt vettek Bosznia-Hercegovina megszállásában, harcoltak az első világháborúban. Sok szülő, feleség, gyerek, özvegy, árva emlegette olykor büszkén, többször sírva férje, édesapja fehérgombos, kék zubbonyos, fekete hajtokás egyenruhájú ezredét. Révay József író, történész Pályám emlékezete című könyvében így írt a fekete hajtokás katonákról: „*Megmutatjuk mi az egész világnak: Nincs párja a Mollinary-bakáknak!*” Mollinary Antal később a zágrábi, a brünni és a lengbergi hadtest parancsnokaként szolgált.

75 éve, 1945. szeptember 26-án hunyt el Bartók Béla. A világhírű magyar zeneszerző, népzenekutató, zongoraművész több ízben is koncertezett Kecskeméten. A híres városban első hangversenyét 1913. február 3-án tartotta. A Városi Dalárda hagyományos Kuruc Estélyén, melyen „rokonérző közönséget talált”, Basilides Mária énekművésszel lépett fel. Ekkor játszotta Bartók

először az Allegro Barbarot. A világháborús eseményeket követő nehéz évek után a Városi Zeneiskola rendszeresen szervezett hangversenyeket neves hazai és külföldi művészek felléptével. 1927. január 26-án Bartók Béla adott szólóestet az Újkollégium dísztermében. Két évvel később, 1929 áprilisában látogatott el ismét a híres városba. A koncertről többek között így számolt be a Kecskeméti Közlöny: „*Gyöngyöznek a magas hangok trillái, zengnek a mély hurok, rejtett dallamok élesen kiütköző formái bujnak keresztül hangorkánokon, a pedál elkap egy elhaló hangsóhajtást. De ki tudná szavakkal méltón lefesteni Bartók Béla monumentális játékát?*” Bartók utolsó személyes kecskeméti fellépésére 1936-ban került sor, május 11-én Zathureczky Ede hegedűművész társaságában hallgathatta meg őt a kecskeméti zeneszerető közönség.

125 éve, 1895. november 10-én született Öveges József fizikus, egyetemi tanár. 17 éves korában jelentkezett a piarista tanítórendbe. A váci rendházban eltöltött noviciátusi év után a kecskeméti piarista gimnáziumban fejezte be középiskolai tanulmányait, majd matematika–fizika szakos tanárjelöltként a Pázmány Péter Tudományegyetemen hallgatott előadásokat, tanára volt Eötvös Loránd is. 1920. július 4-én szentelték pappá. Ezt követően Szegeden, Tatán, Vácott és Budapesten tanított. 1946-ban a Közgazdasági Egyetemen a fizika megbízott előadója, egy év múlva egyetemi tanár lett. Később a budapesti Állami Pedagógiai Főiskola fizika tanszékének munkáját irányította. Tankönyvek, rendkívül népszerű fizikai ismeretterjesztő művek szerzője volt, a televízióban hasonló témájú műsorok gyakori írója, közkedvelt szereplője. Rendkívül egyszerű eszközökkel, közérthető stílusban tudott nagyon bonyolult fizikai jelenségeket is megértetni. „*Legnagyobb boldogságom, ha másnak tudást és örömet nyújthatok*” – vallotta. Öveges József 1979 szeptemberében hunyt el. A kecskeméti piarista iskola második emeletén emléktábla hirdeti, hogy a kiváló fizikus 1915-ben itt érettségizett.

Keresse a Kecskeméti Médiacentrum nagy érdeklődéssel kísért helytörténeti kiadványát, a Híros Históriák magazint!

A HÍROS HISTÓRIÁK UTOLSÓ NÉGY LAPSZÁMA MEGVÁSÁROLHATÓ KECSKEMÉTEN:

- Kecskeméti Médiacentrumban (Szabadság tér 2.)
- Kóborlói Könyvesboltban (Csongrádi u. 1.)
- Piaccsarnokban a könyvárúsnál és az újságárúsnál.